

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BİYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜROYMAK (BİTLİS)'İN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

Ümit DEMİR

AĞUSTOS 2021

BİYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜROYMAK (BİTLİS)'İN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

Hazırlayan
Ümit DEMİR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim DEMİR

Jüri Üyeleri
Prof. Dr. Murat ÜNAL
Doç. Dr. Murat KÜRŞAT
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim DEMİR

AĞUSTOS 2021

ONAY

Ümit DEMİR tarafından hazırlanan “**Güroymak (Bitlis)’in Etnobotanik Özellikleri Üzerine Araştırmalar**” adlı tez çalışması 09/08/2021 tarihinde yapılan sınavla aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü EğitimEnstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

(Başkan)

(Danışman)

(Üye)

Bu tezin kabulü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun .../.../...gün ve .../... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zeki ARGUNHAN

Enstitü Müdürü

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre hazırlamış olduğum “**Güroymak (Bitlis)’in Etnobotanik Özellikleri Üzerine Araştırmalar**” adlı tezimin özgün bir çalışma olduğunu, tez hazırlanırken tüm aşamalarda bilimsel etik ilkelerine uygun davrandığımı, tez kapsamında sunulan tüm verileri bilimsel etik ilkelerine uygun elde ettiğimi, tezde faydalandığım tüm eserlere atıf yaptığımı ve kaynaklar kısmında bu eserleri gösterdiğimi beyan ederim.

Ümit DEMİR

ÖZET

GÜROYMAK (BİTLİS) İN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

Ümit DEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Biyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim DEMİR

Ağustos 2021, 143 sayfa

Bu tez çalışması ile Güroymak ilçesinde etnobotanik amaçlı kullanılan bitkilerle ilgili bilgileri içermektedir. Bu amaçla 2020-2021 yıllarında Bitlis ilinin Güroymak ilçesinin etnobotanik potansiyeli yüksek olan 29 köyünde çalışma gerçekleştirildi. Öncelikle bu köylerde etnobotanik bilgi potansiyeli olan kaynak kişilere ulaşılarak bilgiler kayıt altına alındı. Toplam 120 kaynak kişi ile görüşülerek, kullanılan bitki örnekleri alındı. Alınan bu örnekler herbaryum materyali haline getirilerek daha sonra teşhisleri yapıldı. Çalışma sonucunda 35 familya ve 69 cinse ait 92 takson belirlenmiştir. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk 4 familya sırasıyla; Asteraceae 18 (% 19,78), Lamiaceae 13 (% 12,28), Rosaceae 8 (% 8,79), Apiaceae 7 (% 7,69) şeklindedir. Bu taksonların etnobotanik kullanımlarına bakıldığında; % 51 (58) tıbbi, % 43 (48) gıda, % 2 (2) süs, % 5 (5) ise diğer amaçlı (yakacak, yem, baston, temizlik) olarak ve bu bitkilerin bazıları hem tıbbi hemde gıda amaçlı kullanılmaktadır. Bu çalışma, Güroymak ilçesinde yapılan ilk kapsamlı etnobotanik araştırmadır.

Anahtar kelimeler: Tıbbi bitkiler, Yenilebilir Yabani Bitkiler, Etnobotanik, Güroymak, Türkiye

ABSTRACT

RESEARCH ON THE ETHNOBOTANIC FEATURES OF GÜROYMAK (BİTLİS)

Ümit DEMİR

Master Thesis

Bitlis Eren University Graduate Education Institute

Department of Biology

Supervisor: Asst. Prof.Dr. İbrahim DEMİR

August 2021, 143 Pages

This thesis includes information about the plants used for ethnobotanical purposes in Güroymak district. The study took place in 29 villages of Güroymak district (Bitlis) with significant ethnobotanical potential between 2020 and 2021. First of all, the information was recorded by reaching the resource people with ethnobotanical knowledge potential in these villages. A total of 120 resource individuals were interviewed for the plant samples utilized. Herbarium material was created from plant samples and plant samples were identified. The investigation resulted in the identification of 92 taxa belonging to 35 families and 69 genera. The following are the first four families with the most taxa from the plants identified to be used in the research area. Asteraceae 18 (% 19,78), Lamiaceae 13 (% 12,28), Rosaceae 8 (% 8,79), Apiaceae 7 (% 7,69). In terms of ethnobotanical applications, 51 percent (58%) of these taxa are used for medical purposes, 43 percent (48%) for food, 2% (2) for decorative purposes, and 5% (5) for other purposes (fuel, animal feed, walking stick, cleaning), and some of these plants are utilized for both medicinal and food purposes. It is the first comprehensive ethnobotanical research conducted in Güroymak district.

Keywords: Medicinal plants, Wild Edible Plants, Ethnobotany, Güroymak, Turkey

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren, bilgi ve tecrübesi ile lisansüstü öğrenim hayatımın tüm zorlu aşamalarında maddi manevi her yönden yardımcı olan, tecrübeleri ile beni aydınlatan ve desteğini hiç eksik etmeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi İbrahim DEMİR'e, arazi çalışmalarım sırasında desteklerini gördüğüm Serdar CAN'a, fotoğraf çekiminde yardımcı olan kuzenim Aykut DEMİR'e ve öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve hep yanımda olan AİLEME yürekten teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

Ekosistemde önemli bir yere sahip olan bitkiler ile insan ilişkileri, insanlık tarihi boyunca devam etmiştir. Yeryüzünde canlılığın devamı açısından büyük önem taşıyan bitkiler ile insanlığın geçmiş tarihi arasında sürekli bir etkileşim olmuştur. İnsanlar binlerce, belki de on binlerce yıllık süreçte çevrelerindeki canlıların davranışlarını incelemiş; risk alarak, deneme yanılma yolu ile bitkilerle olan ilişkilerini arttırmışlardır. İnsanlar; Tıbbi, beslenme, tabii güzellik ve barınma kaynağı gibi alanlarda bitkilerden yararlanmıştır. Ülkemizin yaylalarını ve dağ yamaçlarını süsleyen birçok bitki, tabii güzelliklerimizin yanında biyolojik zenginliğimizi ve gen kaynaklarımızı da oluşturmaktadır. Bunların bazıları süs bitkisi, bazıları ilaç, bazıları ise baharat veya yiyecek olarak değerlendirilmektedir. Bu bitkilerin bir kısmı şahsi tüketim için kullanılırken bir kısmı ticaret amacıyla toplanıp satılmaktadır. Toplanan bu bitkiler sebzenin ve meyvenin henüz olgunlaşmadığı ilkbahar döneminde yöre insanının gıda ihtiyacını karşılamakta, bu da doğal ürünleri yerel ekonomi açısından, çok önemli kılmaktadır. Özellikle son yarım yüzyıllık süreçte köyden kente göç, önü alnamaz bir biçimde artmış, bilim ve teknolojiadaki akıl almaz gelişmeler avantajları ile birlikte dezavantajları da beraberinde getirmiştir. Yeni yerleşim yerlerinin oluşması ile birlikte yok olan doğa ve onun yerine oluşan beton, doğaya salınan zararlı gazlar, su kaynaklarının kirlenmesi ve bir kısmının yok edilmesi, ormanlar ve orman ekosisteminde yaşayan canlıların yok olması, bilinçsizce kullanılan tarımsal ilaçlar vb. olumsuzluklar sayabileceğimiz dezavantajlar arasındadır. Ayrıca bu gibi dezavantajlar sayılırken, unutulmuş çok önemli bir nokta vardır ki oda, toplumun binlerce yıllık belleğinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasıdır. Halk hekimliğinde kullanılan bitkilerin kullanımında öncülük yapanlar, bu bitkilerin toplama yeri ve zamanı konusunda bilgi sahibidirler. Gün geçtikçe bu bilgilere sahip olan insanlar azalmaktadır. Bu azalış tüm dünya da etkisini gösterdiği gibi, zengin bir biyolojik çeşitliliğe sahip olan ve pek çok medeniyete kucak açmış ülkemizde de etkisini göstermiştir. Bu açıdan bölgede yapılacak olan çalışmalar gelecek kuşaklar için oldukça önemlidir.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	v
ÇİZELGELER DİZİNİ	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
SİMGELER DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
1. GİRİŞ	1
2. MATERYAL VE YÖNTEM	5
2.1. Materyal	5
2.1.1. Araştırma Alanın Coğrafi Konumu	5
2.1.2. Araştırma Alanın Tarihi	6
2.2. Yöntem	8
2.2.1. Araştırma Alanında Verilerin (Görüşme, örnek toplama) Toplanması	8
2.2.2. Toplanacak Olan Verilerin Değerlendirilmesi Ve Analizi(Herbaryum, bitki teşhisi)...	8
3. BULGULAR VE TARTIŞMA	9
3.1. Çalışma alanında tespit edilen bitkiler ve özellikler	9
3.1.1. Acanthaceae	9
3.1.1.1. <i>Acanthus dioscoridis</i> L.....	9
3.1.2. Amaranthaceae	10
3.1.2.1. <i>Amaranthus retroflexus</i> L.....	10
3.1.3. Amaryllidaceae.....	11
3.1.3.1. <i>Allium ampeloprasum</i> L.	11
3.1.3.2. <i>Allium scorodoprasum</i> L.....	12
3.1.4. Apiaceae.....	13
3.1.4.1. <i>Chaerophyllum bulbosum</i> L..	13
3.1.4.2. <i>Chaerophyllum macrospermum</i> (Willd. ex Sprengel) Fisch. & C.A.Mey ex Hohen.....	14
3.1.4.3. <i>Eryngium campestre</i> L.....	15

3.1.4.4. <i>Ferula haussknechtii</i> H. Wolff ex Rech.f.	16
3.1.4.5. <i>Ferula orientalis</i> L.....	17
3.1.4.6. <i>Prangos pabularia</i> Lindl.....	19
3.1.4.7. <i>Trigonosciadium intermedium</i> Freyn & Sint. ex Sint.	20
3.1.5. Araceae	21
3.1.5.1. <i>Arum rupicola</i> Boiss.	21
3.1.6. Asparagaceae.....	22
3.1.6.1. <i>Ornithogalum sphaerocarpum</i> A.Kern.	22
3.1.7. Asteraceae	23
3.1.7.1. <i>Achillea biebersteinii</i> Hub.-Mor.....	23
3.1.7.2. <i>Achillea schischkini</i> Sosn.	24
3.1.7.3. <i>Anthemis cotula</i> L.	25
3.1.7.4. <i>Anthemis tinctoria</i> L.	26
3.1.7.5. <i>Arctium minus</i> (Hill) Bernh.	27
3.1.7.6. <i>Artemisia scoporia</i> Waldst. & Kit.	28
3.1.7.7. <i>Artemisia vulgaris</i> L.	29
3.1.7.8. <i>Centaurea iberica</i> Trev. ex Spreng.....	30
3.1.7.9. <i>Centaurea virgata</i> Lam.	31
3.1.7.10. <i>Cichorium intybus</i> L.....	32
3.1.7.11. <i>Echinops orientalis</i> Trautv.	33
3.1.7.12. <i>Gundelia tournefortii</i> L.	34
3.1.7.13. <i>Lactuca serriola</i> L.....	35
3.1.7.14. <i>Onopordum candidum</i> (Nâbêlek).....	36
3.1.7.15. <i>Scorzonera latifolia</i> (Fisch. & C.A.Mey.) DC.	37
3.1.7.16. <i>Scorzonera mollis</i> M.Bieb.	38
3.1.7.17. <i>Taraxacum kurdiciforme</i> G.E.Haglund.	39
3.1.7.18. <i>Tragopogon coloratus</i> C.A.Mey.....	40
3.1.8. Boraginaceae	41
3.1.8.1. <i>Alkanna trichophila</i> var. <i>trichophila</i> Hub.-Mor.	41
3.1.8.2. <i>Anchusa azurea</i> Mill.	42
3.1.9. Brassicaceae	43
3.1.9.1. <i>Sinapis arvensis</i> L..14.....	43

3.1.10. Campanulaceae.....	45
3.1.10.1. <i>Campanula stricta</i> var. <i>stricta</i> L.....	45
3.1.11. Cannabaceae.....	46
3.1.11.1. <i>Celtis tourneforti</i> Lam.....	46
3.1.12. Caryophyllaceae	47
3.1.12.1. <i>Silene dichotoma</i> Ehrh.	47
3.1.12.2. <i>Silenemarschalli</i> C.A.Mey.....	47
3.1.13. Convolvulaceae.....	48
3.1.13.1. <i>Convolvulus arvensis</i> L.....	48
3.1.14. Cucurbitaceae	49
3.1.14.1. <i>Bryonia alba</i> L.....	49
3.1.15. Elaeagnaceae	50
3.1.15.1. <i>Elaeagnus angustifolia</i> L.....	50
3.1.16. Equisetaceae	51
3.1.16.1. <i>Equisetum arvense</i> L.....	51
3.1.17. Euphorbiaceae	52
3.1.17.1. <i>Euphorbia denticulata</i> Lam.....	52
3.1.17.2. <i>Euphorbia esula</i> L.....	53
3.1.17.3. <i>Euphorbia macroclada</i> Boiss.....	54
3.1.18. Fabaceae.....	55
3.1.18.1. <i>Astragalus gummifer</i> Labill.....	55
3.1.18.2. <i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	56
3.1.18.3. <i>Ononis spinosa</i> subsp. <i>hircina</i> (Jacq.) Gams.....	58
3.1.19. Fagaceae.....	59
3.1.19.1. <i>Quercus petraea</i> (Matt.) Liebl.....	59
3.1.20. Hypericaceae	60
3.1.20.1. <i>Hypericum perforatum</i> L.	60
3.1.20.2. <i>Hypericum scabrum</i> L.....	61
3.1.21. Iridaceae.....	62
3.1.21.1. <i>Crocus cancellatus</i> subsp. <i>damascenus</i> (Herb.) B. Mathew.....	62
3.1.22. Juglandaceae.....	63
3.1.22.1. <i>Juglans regia</i> L.....	63
3.1.23. Lamiaceae	64

3.1.23.1. <i>Clinopodium graveolens</i> (M.Bieb.)Kuntze	64
3.1.23.2. <i>Mentha longifolia</i> (L.) L.....	65
3.1.23.3. <i>Mentha spicata</i> L.	66
3.1.23.4 <i>Phlomis rigida</i> Labill.....	67
3.1.23.5. <i>Salvia microstegia</i> Boiss. & Balansa	68
3.1.23.6. <i>Salvia nemorosa</i> L.	68
3.1.23.7. <i>Salvia poculata</i> Náb.....	69
3.1.23.8. <i>Salvia virgata</i> Jacq.....	69
3.1.23.9. <i>Stachys cretica</i> L.....	70
3.1.23.10. <i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl.....	71
3.1.23.11. <i>Teucrium polium</i> L.....	72
3.1.23.12. <i>Thymus kotschyonus</i> Boiss. & Hohen.	74
3.1.23.13. <i>Ziziphora capitata</i> L.....	75
3.1.24. Malvaceae	76
3.1.24.1. <i>Alcea setosa</i> (Boiss.) Alef.	76
3.1.24.2. <i>Malva neglecta</i> Wallr.....	77
3.1.25. Orchidaceae.....	79
3.1.25.1. <i>Dactylorhiza iberica</i> (M.Bieb. ex Willd.) Soó	79
3.1.26. Papaveraceae	80
3.1.26.1. <i>Papaver persicum</i> Lindl.	80
3.1.26.2. <i>Papaver rhoeas</i> L.....	81
3.1.27. Plantaginaceae	82
3.1.27.1. <i>Plantago atrata</i> Hoppe.....	82
3.1.27.2. <i>Plantago media</i> L.....	84
3.1.28. Poaceae	85
3.1.28.1. <i>Hordeum bulbosum</i> L.....	85
3.1.28.2. <i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud.....	86
3.1.29. Polygonaceae.....	87
3.1.29.1. <i>Rumex crispus</i> L.....	87
3.1.29.2. <i>Rumex scutatus</i> L.	88
3.1.29.3. <i>Rumex tuberosus</i> L.....	89
3.1.30. Portulacaceae.....	90
3.1.30.1. <i>Portulaca oleraceae</i> L.....	90

3.1.31. Ranunculaceae.....	92
3.1.31.1. <i>Thalictrum minus</i> L.....	92
3.1.32. Rosaceae.....	93
3.1.32.1. <i>Crataegus monogyna</i> Jacq.....	93
3.1.32.2. <i>Crataegus orientalis</i> Pall. ex M.Bieb.....	94
3.1.32.3. <i>Crataegus pseudoheterophylla</i> Pojark.	95
3.1.32.4. <i>Malus sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> (Uglitzk.) Browicz	96
3.1.32.5. <i>Prunus spinosa</i> L.	97
3.1.32.6. <i>Pyrus amygdaliformis</i> Vill.	98
3.1.32.7. <i>Rosa canina</i> L.....	99
3.1.32.8. <i>Rubus caesius</i> L.	101
3.1.33. Scrophulariaceae.....	103
3.1.33.9. <i>Scrophularia scopoli</i> Hoppe ex Pers.....	103
3.1.34. Urticaceae.....	104
3.1.34.1. <i>Parietaria judica</i> L.....	104
3.1.34.2. <i>Urtica dioica</i> L.	105
3.1.35. Xanthorrhoeaceae.....	107
3.1.35.1. <i>Eremurus spectabilis</i> M.Bieb.....	107
4. SONUÇ	126
5. KAYNAKLAR	127
6. EKLER	138
ÖZGEÇMİŞ	143

ÇİZELGELER DİZİNİ

ÇİZELGE

Sayfa

3.1. Çalışmada besin olarak kullanılan taksonların listesi	110
--	-----

ŞEKİLLER DİZİNİ

SEKİL

Sayfa

Araştırma Alanının Coğrafi Haritası.....	6
3.1. <i>Acanthus dioscoridis</i> L. genel görünümü	9
3.2. <i>Amaranthus retroflexus</i> L. genel görünümü	10
3.3. <i>Allium ampeloprasum</i> L. genel görünümü	11
3.4. <i>Allium scorodoprasum</i> Lin. genel görünümü	12
3.5. <i>Chaerophyllum bulbosum</i> L. genel görünümü	13
3.6. <i>Chaerophyllum macrospermum</i> (Willd. ex Sprengel) Fisch. & C.A.Mey ex Hohen.genel görünümü	14
3.7. <i>Eryngium campestre</i> L. genel görünümü	14
3.8. <i>Ferula haussknechtii</i> H.Wolff ex Rech.f. genel görünümü.....	16
3.9. <i>Ferula orientalis</i> L. genel görünümü	16
3.10. <i>Prangos pabularia</i> Lindl.genel görünümü	17
3.11. <i>Trigonosciadium intermedium</i> Freyn & Sint. ex Sint.genel görünümü	19
3.12. <i>Arum rupicola</i> Boiss genel görünümü.....	20
3.13. <i>Ornithogalum sphaerocarpum</i> . A.Kerngenel görünümü	22
3.14. <i>Achillea biebersteinii</i> Hub.-Mor.genel görünümü	23
3.15. <i>Achillea schisckini</i> Sosn genel görünümü	24
3.16. <i>Anthemis cotula</i> .L. genel görünümü	25
3.17. <i>Anthemis tinctoria</i> L. genel görünümü.....	21
3.18. <i>Arctium minus</i> (Hill) Bernhgenel görünümü	27
3.19. <i>Artemisia scoporia</i> Waldst. & Kitgenel görünümü.....	28
3.20. <i>Artemisia vulgaris</i> L. genel görünümü.....	29
3.21. <i>Centaurea iberica</i> Trev. ex Spreng. genel görünümü	30
3.22. <i>Centaurea virgata</i> Lam. genel görünümü	22
3.23. <i>Cichorium intybus</i> L. genel görünümü.....	32
3.24. <i>Echinops orientalis</i> Trautv genel görünümü	23
3.25. <i>Gundelia tournefortii</i> L. genel görünümü	24
3.26. <i>Lactuca serriola</i> L. genel görünümü.....	25
3.27. <i>Onopordum candidum</i> (Nâbèlek) genel görünümü.....	26
3.28. <i>Scorzonera latifolia</i> (Fisch. & C.A.Mey.) DC. genel görünümü.....	27
3.29. <i>Scorzonera mollis</i> M.Bieb. genel görünümü	28

3.30. <i>Taraxacum kurdiciforme</i> G.E.Haglund	genel görünümü	39
3.31. <i>Tragopogon coloratus</i> C.A.Meygen	genel görünümü	40
3.32. <i>Alkanna trichophila</i> var. <i>trichophila</i> Hub.-Morgen	genel görünümü	41
3.33. <i>Anchusa azurea</i> Mill.	genel görünümü	42
3.34. <i>Sinapis arvensis</i> L.	genel görünümü	43
3.35. <i>Campanula stricta</i> var. <i>stricta</i> L.	genel görünümü	
3.36. <i>Celtis tourneforti</i> Lam.	genel görünümü	46
3.37. <i>Silene dichotoma</i> Ehrh	genel görünümü	47
3.38. <i>Convolvulus arvensis</i> L.	genel görünümü	48
3.39. <i>Bryonia alba</i> L.	genel görünümü	49
3.40. <i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	genel görünümü	50
3.41. <i>Equisetum arvense</i> L.	genel görünümü	51
3.42. <i>Euphorbia denticulata</i> Lam.	genel görünümü	52
3.43. <i>Euphorbia esula</i> L.	genel görünümü	53
3.44. <i>Euphorbia macroclada</i> Boiss.	genel görünümü	54
3.45. <i>Astragalus gummifer</i> Labill.	genel görünümü	55
3.46. <i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	genel görünümü	56
3.47. <i>Ononis spinosa</i> subsp. <i>hircina</i> (Jacq.) Gams	genel görünümü	58
3.48. <i>Quercus petraea</i> (Matt.) Liebl.	genel görünümü	59
3.49. <i>Hypericum perforatum</i> L.	genel görünümü	60
3.50. <i>Hypericum scabrum</i> L.	genel görünümü	61
3.51. <i>Crocus cancellatus</i> subsp. <i>damascenus</i> (Herb.) B. Mathew	genel görünümü	62
3.52. <i>Juglans regia</i> L.	genel görünümü	63
3.53. <i>Clinopodium graveolens</i> (M.Bieb.) Kuntze	genel görünümü	64
3.54. <i>Mentha longifolia</i> (L.) L	genel görünümü	65
3.55. <i>Mentha spicata</i> L.	genel görünümü	66
3.56. <i>Phlomis rigida</i> Labill	genel görünümü	67
3.57. <i>Salvia microstegia</i> Boiss. & Balansa	genel görünümü	68
3.58. <i>Salvia nemorosa</i> L.	genel görünümü	68
3.59. <i>Stachys cretica</i> L.	genel görünümü	70
3.60. <i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl.	genel görünümü	71
3.61. <i>Teucrium polium</i> L.	genel görünümü	72
3.62. <i>Thymus kotschyonus</i> Boiss. & Hohen	genel görünümü	74

3.63. <i>Ziziphora capitata</i> L. genel görünümü.....	75
3.64. <i>Alcea setosa</i> (Boiss.) Alef. genel görünümü	76
3.65. <i>Malva neglecta</i> Wallr. genel görünümü	77
3.66. <i>Dactylorhiza iberica</i> (M.Bieb. ex Willd.) Soógenel görünümü	79
3.67. <i>Papaver persicum</i> Lindl. genel görünümü	80
3.68. <i>Papaver rhoeas</i> L. genel görünümü	81
3.69. <i>Plantago atrata</i> Hoppe genel görünümü	82
3.70. <i>Plantago media</i> L. genel görünümü	84
3.71. <i>Hordeum bulbosum</i> L. genel görünümü	85
3.72. <i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud genel görünümü	86
3.73. <i>Rumex crispus</i> L. genel görünümü	87
3.74. <i>Rumex tuberosus</i> L. genel görünümü	89
3.75. <i>Portulaca oleraceae</i> L. genel görünümü	90
3.76. <i>Thalictrum minus</i> L. genel görünümü	92
3.77. <i>Crataegus monogyna</i> Jacq.genel görünümü	93
3.78. <i>Crataegus orientalis</i> Pall. ex M.Bieb. genel görünümü	94
3.79. <i>Crataegus pseudoheterophylla</i> Pojark. genel görünümü	95
3.80. <i>Malus sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> (Uglitzk.) Browicz genel görünümü	96
3.81. <i>Prunus spinosa</i> L. genel görünümü.....	97
3.82. <i>Pyrus amygdaliformis</i> Vill. genel görünümü.....	98
3.83. <i>Rosa canina</i> L. genel görünümü	99
3.84. <i>Rubus caesius</i> L. genel görünümü	101
3.85. <i>Scrophularia scopoli</i> Hoppe ex Pers genel görünümü.....	103
3.86. <i>Parietaria judica</i> L genel görünümü.....	104
3.87. <i>Urtica dioica</i> L. genel görünümü.....	105
3.88. <i>Eremurus spectabilis</i> M.Bieb. genel görünümü	107
3.89. Kaynak kişilerin eğitim durumuna göre dağılımı	120
3.90. Kaynak kişilerin yaş dağılımı	120
3.91. Kaynak kişilerin cinsiyet dağılımı	121
3.92. Araştırma sahasında kullanımı belirlenen en çok takson içeren famiyalar	121
3.93. Taksonların etnobotanik kullanım şekillerin dağılımı	122
3.94. Çalışma sahasında yaygın tüketilen bitkilerin dağılımı	123
3.95. Bitkilerin kullanılan kısımlarına göre dağılımları.....	123

SİMGELER DİZİNİ

M	Metre
%	Yüzde
E	Doğu
N	Kuzey
Mm	Milimetre
°C	Santigrat Derece

KISALTMALAR DİZİNİ

M.Ö.	Milattan Önce
Vb	Ve benzerleri
Vs	Vesaire
EN	Tehlikede
LC	Düşük Riskli

1. GİRİŞ

Ülkemiz, çeşitli coğrafi, fitocoğrafik, jeolojik ve iklimsel özellikleri nedeniyle dünyanın en zengin bitki örtüsüne sahip ülkelerden biridir. Türkiye florası yaklaşık 12.000 bitki türü içermektedir[1]. Bu sayı Avrupa kıtasının tamamına eşdeğerdir[2]. Avrupa'daki toplam endemik takson sayısının yaklaşık 2.750 olduğu tahmin edilirken, ülkemizdeki endemik takson sayısının 4.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir [1, 3, 4].

Türkiye'nin bitki türlerinin çeşitliliğinin temel nedenlerinden biri, jeolojik ve jeomorfolojik yapılar ve bunların sonuçları ile şekillenen çok çeşitli mikro iklim ve toprak tiplerine sahip olmasıdır. Türkiye ayrıca Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir bağlantı olarak kabul edilmektedir. İki kıta arasındaki karşılıklı bitki göçleri, bitki çeşitliliğinin artmasına neden oldu. Ayrıca Türkiye; Kuzey Anadolu Bölgesinde Avrupa-Sibiryaya; Batı ve Güney Anadolu Bölgelerinde Akdeniz; Orta, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde İran-Turan fitocoğrafik bölgesinde konumlanmış olmaları bitki çeşitliliğinin gelişmesine katkı sağlamıştır [5].

İnsanoğlu, var olduğu zamandan bu yana kendisini çevreleyen bitkilerden başta besin kaynağı olmak ve sağlık sorunlarını çözmek için çeşitli şekillerde yararlanmıştır. Deneme yanılma yoluyla veya tesadüfen elde edilen bu bilgiler nesilden nesile aktarılarak etnobotanik kültürünün yerleşmesine katkı sağlamıştır[6, 7].

Etnobotanik bir çalışma alanının doğuşuyla birlikte, uzun süredir devam eden insan-bitki ilişkisi bilimsel bir nitelik kazanmış ve araştırmalar bilimsel zeminde yürütülmüştür. Bitkiyi bilmek, kullanımını belirlemek, belgelemek, tarihi belgelerle karşılaştırmak ve bitkinin kimyasal içeriğini belirlemek, araştırmacıların eczacılık, antropoloji, arkeoloji, tarım, genetik, ekoloji, bitki kimyası dahil olmak üzere çeşitli disiplinlerde işbirliği yapmalarını sağlamıştır[8].

Etnobiyojinin bir dalı olan etnobotanik, Amerikalı botanikçi John W. Harshberger tarafından 1895 yılında bitkilerin yerli halklar tarafından kullanımı üzerine yaptığı araştırma sırasında ortaya atılmıştır. 1896'da yayınladığı etnobotaniğin temelleri, yaygın olarak etnobotanik araştırmalarının başlangıcı olarak kabul edilir. Harshberger ayrıca etnobotaniğe "yerli bitki kullanımı" olarak atıfta bulunmuştur [4].

Etnobotanik araştırmalar, insanların geçmişte bitkileri nasıl sınıflandırdıklarını, yönettiklerini ve kullandıklarını inceler. Etnobotanik araştırma, yalnızca insan-bitki ilişkisinin zaman içindeki evrimini kaydetmekle kalmaz, aynı zamanda bu etkileşimin sonuçlarının biyolojik çeşitliliğin korunması ve kırsal kalkınma için kullanılmasına da izin vermektedir [9]. Bitkiler ve

insanlar sürekli iletişim halindedir. Bitkiler çoğunlukla gıda ve ilaç olarak kullanımlarının yanı sıra yakıt, yapı malzemeleri, süs eşyaları, renkler ve sihir gibi başka nedenlerle de kullanılmışlardır.

İlk insanlar kullandıkları bitkilerin resimleri mağara duvarlarına, boynuzlara, tabletlere ve daha sonra papirüslere işlemiştir. Bu bulgular, insan bitki kullanım gelenekleri hakkında hayati bilgiler sağlar. İnsanlar doğadan elde ettikleri çeşitli faydalı türleri kültüre alıp ve tarımsal faaliyet haline getirmişlerdir. Tarımın dünyada ilk yapıldığı Güneydoğu Anadolu'da günümüzde tıpta kullanılan anason, nane, arpa, meyan kökü gibi bitkisel ilaçların tedavi amaçlı kullanıldığı bilinmektedir [10].

Etnobotanik araştırmaları ülkemizde de dahil olmak üzere tüm dünyada yapılmakta ve her geçen gün ilerleme kaydedilmektedir. Etnobotanik çalışmalar açısından, Hindistan en gelişmiş ülkedir. Hint etnobotanikçiler derneğinin yayın organı Ethnobotany dergisi tüm dünyada tanınmaktadır [8].

Yabani otlar tarih öncesi çağlardan beri Anadolu insanı tarafından ilaç olarak kullanılmıştır. Hititler dönemine ait tıbbi tabletlerde bulunan reçeteli formülasyonlarda yer alan bitki isimleri bunu doğrulamaktadır. Yabani bitkilerin kullanılmasına ek olarak, aynı zamanda ilaç elde etmek için çok sayıda temel tıbbi bitkinin üretimi yapılmıştır. Hititler ve Bizans dönemlerinde Anadolu'da elde edilen bazı ilaçlar başka ülkelere de ihraç edilmiştir. Çevrede üretilen veya yetiştirilen bitkiler, kırsal ortamlarda ilaç hazırlamak için sıklıkla kullanılmaktadır [7].

Türkiye'de halk ilaçları ile ilgili bilgiler içeren yayınlara bakıldığında, bu bilginin halk bilimi araştırmalarında, aktar yayınlarında, botanik araştırmalarında, kimya araştırmalarında ve halk hekimliği araştırmalarında bulunduğu açıktır. Farmasötik aktivite açısından, Türkiye'de halk hekimliği araştırmaları özellikle önemlidir. Türkiye, zengin florasının yanı sıra birçok medeniyetten etkilenmiş inanılmaz derecede zengin bir halk hekimliği kültürüne sahiptir [11]. İlaç endüstrisinde ve gıda olarak yararlanılan yabani bitkilerin adlarının, hangi hastalıklara ve hangi amaçlarla kullanıldıklarının bilinmesi gelecekte bilim dünyası için değerli bir kaynak olacaktır [12].

Halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılan bitkinin bilimsel adı, folklor araştırma çalışmalarında açıklanmamaktadır. Bu nedenle bu denemelerden ilaç hakkında sonuçlar çıkarmak ve bunları gelecekteki araştırmalar için bir temel olarak kullanmak imkânsızdır. Halk ilaçları üzerinde yapılan kimyasal araştırmalarda genellikle bitkinin nerede, hangi tıbbi formda ve ne amaçla kullanıldığı not edilmekte ve bazı durumlarda sadece bitkinin kullanımından bahsedilmektedir. Bazı çalışmalarda yayınlanan halk tedavilerinde kullanılan bitki örneklerinin bilimsel isimlerinin verilmemesi veya doğru isimlerin karşılık geldiği bitkinin doğadan doğru bir

şekilde elde edilmemesi nedeniyle bu bitkilerin kullanımı faydadan ziyade zarar veya istenmeyen sonuçlar doğurmaktadır [11]. Etnobotanik araştırmalar ise kullanılan bitkilerin bilimselliğini ortaya koymaktadır. Bilimsel şekli ve süresi gibi bitki hakkında önemli ayrıntılar bu yayınlarda belirtilmiştir [13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20].

Anadolu'da bitkilerle insanlar arasında her zaman bir bağ olmuştur. Sonuç olarak Anadolu, yabani otlardan yararlanma konusunda zengin bir kültür geliştirmiştir. Doğu Anadolu'da doğal olarak yetişen pek çok yabani yenilebilir bitki hasat edilerek yemek olarak yenmektedir [21].

Ülkemizdeki insanlar beslenmek için çevredeki dağlardan ve ormanlardan yenilebilir yabani bitkiler toplarlar. Bu geleneğin kırsal bölgelerde hala var olduğu bilinmektedir. Birçok yabani bitkinin hava kısımları veya kökleri sebze olarak yenir. Taze, haşlanmış, kurutulmuş veya salamura olarak tüketilebilmektedir [22].

Ülkemizde yabani otları kullanma kültürü değerlidir ve konuyla ilgili araştırmalar her geçen gün artmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, dünyanın ilk tarımsal işlemlerinin yapıldığı yer olması nedeniyle etnobotanik açıdan araştırılması gereken bölgelerden biridir. Kırsal bölgeler bu bölgedeki toplam nüfusun %35'ini oluşturduğundan, insanların çoğunluğunun yabani flora ile yakın bir ilişkisi vardır [23].

Doğu Anadolu'da yapılan etnobotanik çalışmalardan bazıları şunlardır:

Özgökçe ve Özçelik (2004) [15], 1995–2002 yılları arası Bu araştırmada Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren bazı tıbbi bitkilerden bölgede yapılan etnobotanik çalışmalar sonucundan bahsedilmiştir. Bu çalışma, bölgede yetiştirilen ve çeşitli amaçlarla kullanılan 71 faydalı bitki hakkında bilgi vermektedir. Kaydedilen verilerden 20'si ilk kez kaydedilmiştir.

Arık (2003) [24], “Korkut (Muş) İlçesi ve Köylerinin Faydalı Bitkileri” ile ilgili çalışmasında İnsanların çeşitli nedenlerle faydalı bitkilerden yararlanma durumları incelenmiştir. Araştırma sonucunda çeşitli amaçlarla kullanılan 37 familya ve 93 cinse ait 123 takson tespit edilmiştir. Bu bölgede ilk defa 31 taksonun faydalı kullanımı tespit edilmiştir.

Altundağ (2009) [25], “Iğdır İlinin Doğal Bitkilerinin Halk Tarafından Kullanımı” isimli çalışmasında Araştırma bölgesinde 162 takson geleneksel tıp, 143 takson gıda, 25 takson baharat veya çay, 82 hayvan yemi, 9 hayvan hastalıkları, 22 takson yakıt ve 70 takson diğer işlevler için kullanılmıştır.

Kaval (2011) [26], “Geçitli (Hakkâri) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri” isimli çalışmasında Araştırma bölgesinde bulunan 51 kaynak kişi ile yapılan görüşmeler sonucunda 46 familyaya ait 157 bitki taksonu (bir mantar) ve yerel bilgiler elde edildiğini toplanan bitkilerin 84'ünün gıda, 71'inin tedavi, 13'ünün yem, 11'inin yakıt, 10'unun el sanatları, 10'unun ekonomik

ve 6'sının boyacılık amaçlı kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca 10 bitkinin de farklı alanlardaki (süs, yapıştırıcı, sakız vb.) kullanımlarını da belirtmiştir.

Demir (2020a) “An Ethnobotanical Study of Medicinal Plants Used in Hizan District (Bitlis-Turkey)” isimli çalışmasında 2018 ve 2019 yıllarında etnobotanik bilgi ve deneyime sahip katılımcılar ile yüz yüze görüşmeler yapılmış ve toplanan örnekler herbaryum tekniklerine göre hazırlanmıştır. Sonuç olarak 29 familyaya ait 71 taksonun 35 farklı hastalığın tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Asteraceae, bulgulara göre en yaygın kullanılan bitki sınıfına sahip taksonomik familyadır. Bunu Rosaceae, Lamiaceae, Malvaceae, Polygonaceae ve Apiaceae takip etmiştir.

Demir (2020b) “A Study On Wild Edible Plants For Human Consumption İn Hizan County Of Bitlis, Turkey” isimli çalışmasında Hizan'da yöre halkının geleneksel gıda bitkisi kullanım kültürünü kayıt altına almak amacıyla 2018-2019 yılları arasında gerçekleştirdiği çalışmada yöre halkı ile yüz yüze görüşmeler yapılarak kullanılan ilgili bitkiler toplanarak tespit edilmiştir. 24 familyaya ait toplam 65 adet yabani yenilebilir bitki türü belirlenmiştir. Farklı geleneksel kullanımları pişirerek, peynir yapımı, peynir mayası, sakız üretimi, çiğ veya içecek vb. olarak sınıflandırılmıştır.

Bu tez çalışması da Bitlis ilinde yapılan 3. Etnobotanik çalışmadır.

Bu çalışmamızdaki temel amaçlarımız;

- Güroymak yöresinin yenen bitkilerin ve kullanılan tıbbi bitkilerin etnobotanik yönden araştırılması,
- Bu yörede halkın; tıbbi olarak kullanılan, gıda amaçlı ve diğer kullanımların (yakacak, barınak vs)bilimsel olarak saptamak, bunlarla ilgili yöresel bilgileri derlemek,
- Güroymak yöresinde bitkilerin halk kültüründeki önemini ve rolünü incelemek,
- Kaybolmaya yüz tutmuş binlerce yılın birikimi olan bu bilgilerin unutulmadan gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak,
- Bu konuda daha sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlanmaktadır.

Bu çalışma, Güroymak ilçesinde tıbbi ve yenilebilir yabani bitkilerin etnobotanik kullanımı konusunda yapılan kapsamlı araştırmasıdır. Yapılan bu çalışma ile etnobotanik açıdan da önemli verilere ulaşılmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

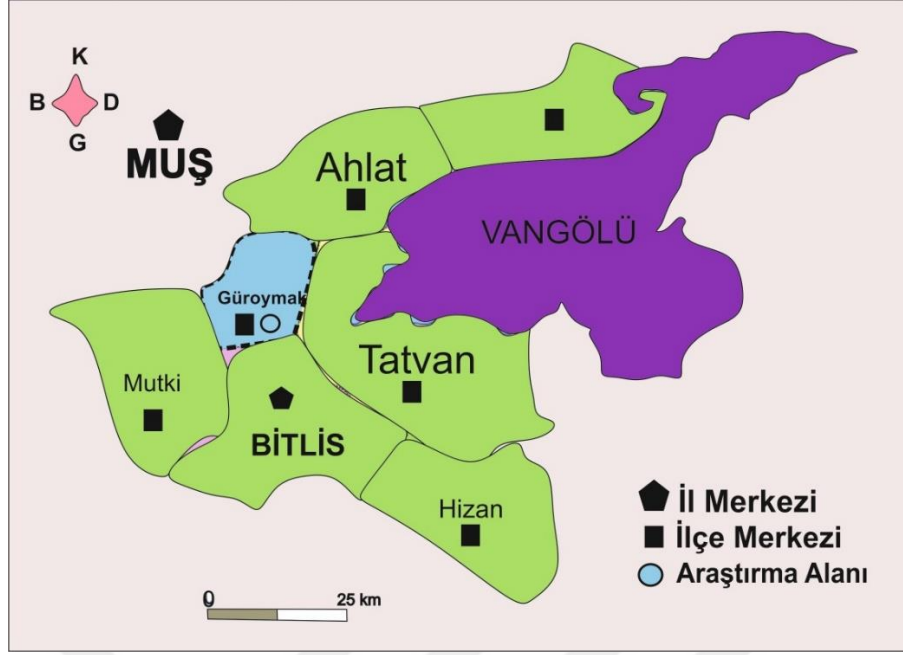
2.1. Materyal

Bu çalışmanın materyalini; 2020 ve 2021 yıllarında Bitlis ilinin Güroymak ilçesinde, (Güncırı belediyesi, Gölbaşı belediyesi, Gedikpınar, Çıtak, İstasyon, Taşüstü, Güzelli, Özkavak, Budaklı, Sütderesi, Değirmenköy, Yamaç, Üzümveren, Yayladere, Kaleli, Kavunlu, Çallı, Saklı, Cevizyatağı, Çayarası, Yemişveren, Aşağıkolbaşı, Yukarıkolbaşı, Kekliktepe, Arpacık, Kuştaşı, Yazıkonak, Tahtalı, Oduncular köylerinde) etnobotanik amaçlı kullanılan yabani bitkilerinden alınan örnekler ve kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler oluşturmaktadır.

2.1.1. Araştırma Alanın Coğrafi Konumu

Araştırma sahası, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde Muş Ova'sı bölümünde yer alan Bitlis ilinin ilçesidir. 88891km² yüzölçümüne sahip olan Güroymak ilçesi, 38° 56'55'' Kuzey Enlemleri ve 42° 03'14'' Doğu Boyamları arasında yer almaktadır. Deniz seviyesinden ortalama 1400 metre yüksekliğe sahip olan ilçe de bazı alanların rakımı 2000 metrenin üzerine çıkabilmektedir. Güroymak; güneyinde Bitlis ili, batısında Hasköy (Muş) ilçesi, kuzeyinde Bulanık(Muş) ilçesi doğusunda ise Tatvan ilçesi bulunmaktadır (Şekil 2.1.).

İlçenin doğusunda yer alan Nemrut Dağı-Krater Gölü ve etekleri özellikle batıya doğru uzanarak ilçenin kuzeyini çevirir. Güneyde yer alan Kilhar Dağı ise Doğu Torosların uzantısı olup, ilçenin batısına doğru hafif bir eğimle ovaya uzanır. Araştırma alanı fitocoğrafik bölge olarak İran-Turan fitocoğrafik bölgesinde ve Türkiye Florası'ndaki kareleme sistemine göre B9 karesi içinde yer alır.

Şekil 2.1. Araştırma Alanının Coğrafi Haritası

2.1.2. Araştırma Alanın Tarihi

Bitlis M.Ö. 1400 yıllarından itibaren Urartular'ın yerleşim alanıydı. M.Ö. 1280 yılında Asur Krallarından I. Salmanassar devrinden sonra, Van Gölü çevresindeki dağlık alanlara yerleşen Urartular, MÖ 11. Yüzyıl'a kadar Urartular'ın yurdu olmaya devam etmiş ve 7. Yüzyıla kadar Asurlular, 6. Yüzyıla kadar ise Medler'in yönetimi altında kalmıştır. Bitlis, daha sonra Pers Krallığı'nın kurulması ile 2. Darius tarafından ele geçirilmiştir. MÖ 4. yüzyılda Makedonya Kralı Büyük İskender'in yönetimi altına giren ve MS 2. yüzyılda Roma İmparatoru Trajan tarafından ele geçirilen Bitlis, 7. yüzyıla kadar Doğu Roma yönetiminde kaldı [29].

Türkler'in 10. yüzyılla birlikte başlayan Anadolu akınları sırasında önemli bir uğrak yeri haline gelen ve bu tarihlerde Alp Arslan ve ordularını Ahlat'ta konuk eden Bitlis'in Türklerin Anadolu'ya açılmasında çok önemli bir rolü de üstlenmiş oldu. 13. Yüzyılda Eyyübiler ve daha sonra Harzemşahlar ve Moğollar'ın saldırısına uğrayan ve 1514 yılındaki Çaldıran Muharebesi'yle Osmanlı egemenliğine giren Bitlis, Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresi altında ilim, sanat ve kültür merkezi haline geldi. I. Dünya Savaşı esnasında bir süre Çarlık Rusya'nın işgali altında kalan Bitlis, Cumhuriyet'in ilanından sonra il yapıldı. Bitlis adını Bedlis'ten almıştır [29].

İlçenin bulunduğu topraklar tarih boyunca Muş Ovası ile aynı siyasi kaderi paylaşmış, 4. ila 9. yüzyıllarda Mamigonyan Ermeni beyliğine, 825-967 yılları arasında Bagratuni

Ermeni krallığına tabi olmuş, 967 yılında Bizans egemenliğine girdikten kısa bir süre sonra Diyarbakır merkezli Mervani emirlerine boyun eğmiştir. Bir müddet Ahlat'ta hüküm süren Dilmaçoğlu ve Sökmenli beyliklerinin hakimiyetine giren Norşin, daha sonra Bitlis'teki Şerefhanoglu beylerinin egemenliği altında kalmıştır. Önceleri Çukur adı verilen ve daha sonra Norşin adını alan, büyüyerek Güroymak İlçesine dönüştüğü bilinmektedir. Bölgenin genel tarihinden anlaşılan, ilçenin bulunduğu toprakların Hititler, Urartular, Persler, Makedonya Krallığı, Selefke Krallığı, Nesati Devleti, Roma İmparatorluğu, Mervaniler, Dilmaçoğlu Beyliği, Sökmeniler Beyliği, Şerefhanlar, Osmanlılar ve Rusların ve tekrar Osmanlıların elinde kaldığıdır. Güroymak İlçesi 04.07.1987 gün ve 19507 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 19.06.1987 gün ve 3392 sayılı kanunla resmîyet ve ilk İlçe Kaymakamının 14.10.1988 tarihinde göreve başlamasıyla İlçe olmuştur [29].

Güroymak Kalender Baba Kümbeti: Bitlis – Muş yolu üzerindeki Güroymak ilçesindeki Selçuklu mezarlığında bulunmaktadır. Aynı mezarlık içinde bulunan iki kümbetten kitabeli ve büyük olanıdır. Bütün Selçuklu kümbetlerinde olduğu gibi iki katlı olarak yapılmıştır. Eserin ikinci katında iki taraflı on bir basamak merdivenle çıkılmakta olup, yine bir basamak yüksekliğindeki eşiği müteakip bir kapı ile mekâna girilmektedir [29].

Güroymak'a 10 km. mesafedeki Aşağı Kolbaşı köyünün güney yönünde geniş bir alana yapılan kırmızı şehitlik mezarlığında 13.-14. yüzyıllara ait mezarlıkların çoğu iki şahideli ve sandukalıdır. Sivri kemerli nişler, kandil, hançer ve kılıç motiflerinin görüldüğü şahidelerde kitabeler kazıma yolu ile yapılmıştır. İlçe merkezinde bulunan Kümbet ve Selçuklu mezarlığından, daha önce ovada 11-12. yüzyılda bir yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıkolbaşı, Kuştaşı ve Budaklı Köylerinde Selçuklu mezarlarına rastlanılmaktadır [29].

Yöre, tarihi İpek Yolu üzerinde olup, değişik uygarlıklara ait izleri bünyesinde barındırmaktadır. Başta Güroymak, Kümbet mahallesinde bulunan Selçuklu dönemine ait Kalender baba Türbesi yanı sıra, Aşağıkolbaşı, Yukarıkolbaşı, Kaleli köyünde Selçuklu dönemine ait mezar taşları ve bunların yanında türbeler bulunmaktadır. Değirmen köyünde bulunan kilise gizli bölme mağaraların geçmiş tarih dönemlerinde Hristiyan mezhebine tabi kavimlerin yaşayışlarını ortaya koymaktadır. Birçok tarihi kalıntının ve geçmişe dair izlerin korunmaması nedeniyle yok olduğu ve halen var olanlarında yok olma aşamasına geldiği tespit edilmiştir. Kaleli köyündeki Babir-i Kal türbesi ve ilçe merkezinde bulunan Şeyh Ahmed ve Şeyh Abdurrahman Dağı Türbeleri islam uygarlığı dönemine ait şahsiyetlere ev sahipliğini yaptığını ortaya koymaktadır [29].

2.2. Yöntem

Vejetasyon döneminin başından itibaren sonuna kadar, iki yıllık (2020–2021) sürede belirli periyotlarda inceleme alanına gidilmiş kaynak kişiler ile görüşülmüş ve bitki örnekleri toplanmıştır.

2.2.1. Araştırma Alanında Verilerin (Görüşme, örnek toplama) Toplanması

İlk etapta çalışma yapılan köylerde etnobotanik bilgi potansiyeli yüksek olan kaynak kişiler belirlendi. Bu kişilerin seçilmesi Muhtar gibi köyün ileri gelenlerinin yol göstermesi ile belirlenmişlerdir. Bu amaçla 120 kaynak kişi ile görüşülerek bilgiler derlenmiştir.

Farklı köylerden “Kaynak Kişiler” belirlendikten sonra kaynak kişilere aşağıdaki gibi sorular yöneltilerek cevapları kaydedilmiştir.

- Kullanılan bitkinin yerli isimleri nelerdir?
- Bitkiler ne tür hastalıklar için kullanılır?
- Bitkinin hangi kısmı kullanılıyor?
- Bir bitkiyi kullanıma nasıl hazırlarsınız?
- Bitkisel ilaç nasıl kullanılır?

Ayrıca kaynak kişilere ait meslek, yaş, eğitim gibi bilgiler de not edilmiştir.

Bitkiler, kaynak kişilerle birlikte doğal ortamından toplanarak bitkilerin (GPS, lokalite vb.) bilgileri kaydedilmiştir. Ayrıca toplanan bitkilerin fotoğrafları çekilmiştir.

2.2.2. Bitki Teşhisi

Toplanan bitki örnekleri herbaryum tekniğine uygun olarak preslenip kurutulduktan sonra, Stereo Mikroskop kullanılarak teşhisleri yapılmıştır. Bu örneklerin teşhisinde temel kaynak olarak Türkiye Flora’sı kaynakları kullanılmıştır [30, 31, 32]. Teşhis edilen bitki örnekleri herbaryum materyali haline getirilerek Bitlis Eren Üniversitesi Biyoloji Bölümü’nde saklanmaktadır. Bulgularda belirtilen bitkilerin ait oldukları familya isimleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Yine aynı şekilde familya altı cins ve tür kategorileri de alfabetik sıralanmıştır. Teşhis edilen taksonlar “The Plant List 2013 [33] sitesinden teyit edilmiştir. Türkçe isimleri ise <https://bizimbitkiler.org.tr> [34] sitesinden alınmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Yapılan çalışma sonucunda 35 familya ve 69 cinse ait 92 takson belirlenmiştir. Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk 4 familya sırasıyla; Asteraceae 18 (% 19,78), Lamiaceae 13 (% 12,28), Rosaceae 8 (% 8,79), Apiaceae 7 (% 7,69) şeklindedir. Bu taksonların etnobotanik kullanımına bakıldığında; % 51 (58) tıbbi, % 43 (48) gıda, %5 (5) diğer (yakacak, yem, baston, temizlik), % 2 (2) süs amaçlı kullanımı söz konusudur. Bu bitkilerin bazıları hem tıbbi hemde gıda olarak kullanılmaktadır.

3.1.1. Acanthaceae

3.1.1.1. *Acanthus dioscoridis* L.

Şekil 0.1. *Acanthus dioscoridis* L'nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Lokmanayı Pençesi

Bitkinin Yöresel Adı: Parimiyan

Toplanma Dönemi: Haziran - Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı Köyü, Kilhar yamaçları, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656m, 05.07.2020

Toplanma No: ÜD001

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitkinin toprak üstü kısımları doğranıp su ile kaynatılır. Sabah ve akşam aç karın ile birlikte bir bardak suyundan içilir. Mide rahatsızlığına iyi gelmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon haricen cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Korollası kurutulduktan sonra koku vermesi için çaya katılır [35]

Kaynak Kişiler: [77], [78], [99].

3.1.2. Amaranthaceae

3.1.2.1. *Amaranthus retroflexus* L.

Şekil 0.2. *Amaranthus retroflexus* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Tilkikuyruğu

Bitkinin Yöresel Adı: Sılmık

Toplanma Dönemi: Mayıs-Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköyü, Tarla, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 21.05.2020.

Toplanma No: ÜD002

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

a) Bitkinin toprak üstü kısımları doğranıp yumurtalı ve yumurtasız kavurması yapıp yenilir.

b) Mide ağrısı için yaprakları kaynatılıp içilmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Diyarede, karın ağrısında ve hazmettirici olarak kullanılır[36]. Yaprakları soğuk algınlığı, grip, hiperkolesterolemi tedavisinde kullanılır [37]. Bitkinin toprak üstü kısmı doğranıyor pişirilip yemeklere katılıyor [38]. Üst kısımlarından çay yapılır. Bağırsak kıl kurdu için kullanılır. Damar tıkanıklığını açar. Üst kısımları haşlanarak yağda kızartılır [39]. Toprak üstü taze kısımları toplanıp haşlanarak yemeği yapılır. Yenen bu yemeğin damar sertliğine iyi geldiğine inanılır [40]. Haşlanır sonra yumurta ile kızartılır. Yoğurt ve bulgur çorbası olarak

pişirilir [41]. Semizotu ile karıştırılarak yemeği yapılır. Toplanan tilkikuyruğu ile semizotu ayıklanır, temizlenir, doğranıp tencerede haşlanır. Haşlandıktan sonra suyu süzülüp, yumurta ile kavrulur [42]. Sebze olarak pişirilir [28].

Kaynak Kişiler : [3], [5], [7], [10], [13], [14], [15], [17], [21], [24], [26], [29], [31], [34], [35], [37], [39], [41], [44] [46], [48], [52], [55], [58], [59], [61], [63] [65], [67], [68], [70], [73], [75], [79], [80], [82], [85] [88], [92], [93], [98], [101], [106], [107], [109], [110], [111], [116], [119].

3.1.3. Amaryllidaceae

3.1.3.1. *Allium ampeloprasum* L.

Şekil 0.3. *Allium ampeloprasum* L'nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Pırasa

Bitkinin Yöresel Adı: Sirmok

Toplanma Dönemi: Mart- Temmuz

Toplandığı Yer:B9, Bitlis; Güroymak, , Çallı, Dağ etekleri 38°31'23"N, 41°56'32"E, 1693m, 08.06.2020.

Toplanma No: ÜD003

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yapraklar çiğ olarak tüketilir. Yemeklere katılıp yenir. Ayrıca tat vermek için peynire katılır.

Literatürdeki Kullanımları: Sebze olarak kullanılan bir bitki türüdür. Bitkinin kökleri, tereyağı ve süt ile birlikte ezilir. İçinde buğday unu ilave edilip pişirildikten sonra, haricen çıban tedavisinde kullanılır. Bitkinin tümü, süt içinde pişirildikten sonra ıltılıp, haricen yara tedavisinde kullanılır [43]. Bitkinin toplanan yaprakları haşlandıktan sonra pilava katılır veya börek harcı olarak kullanılır [44]. Genç yaprakları sarımsak olarak kullanılmaktadır [45]. Bitkinin genç sürgünleri yemeklerde tatlandırıcı olarak kullanılır [26]. Toprak üstü kısımları “Hıtap” yapımında kullanılır [46]. Gıda, tıbbi (diyabet ve görme keskinliği) amaçlı kullanılır [37]. Yemeklerde ve salatalarda kullanılır. İştahı açar. Çiğ olarak da tüketilir. Soğan ve sarımsak olmadığı zamanlarda kullanılabilir [47]. Toprak üstü taze kısmı çiğ yenilirse tansiyon rahatsızlığına iyi gelir. Toprak üstü yemeklerde kullanılır [39]. Bitki; tansiyon sıkıntısına iyi geldiği için yenmektedir [40]. Çiğ yenir, peynire eklenir, kaynatıldıktan sonra yoğurt ve bulgur çorbasına katılır [41].

Yaprakları peynire katılır. Toplanan taze yapraklar temizlenip, ufak ufak doğranır. Taze peynire karıştırılır [42].

Kaynak Kişiler :[1], [3], [7], [11], [12], [16], [22], [24], [26], [28], [31], [33], [34], [37], [39], [41], [46], [47], [48], [51], [53], [56], [61], [65], [67], [68], [69], [70], [72], [74], [78], [81], [82], [84] [87], [92], [94], [97], [102],

3.1.3.2. *Allium scorodoprasum* L.

Şekil 0.4. *Allium scorodoprasum* L. nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: İt soğanı

Bitkinin Yöresel Adı: Sirmok, Spitak

Toplanma Dönemi: Mart -Nisan

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Kekliktepe, Dağ yamaçları, 38°32'11"N, 42°04'37"E, 1597m, 09.06.2020.

Toplanma No: ÜD004

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yemeği yapıлып yenir. Tat vermek amacıyla peynire katılır.

Literatürdeki Kullanımları: peynir yapımında [48]. Yumrusu peynir, lor ve ekmek içinde iştah açıcı, tansiyon düşürme, idrar artırıcı olarak kullanılır [49]. Otlı peynire katılır, ayrıca baharat olarak kullanılmaktadır [50]. Yaprakları taze olarak yenir [51]. Yaprakları bazı yemeklere katılıyor [53]. Bitkinin toprak üstü genç sürgünleri ufalanıp haşlandıktan sonra veya doğrudan peynire atılır [26]. Peynir üretiminde kullanılır [28].

Kaynak Kişiler : [1], [3], [7], [11], [12], [16], [22], [24], [26], [28], [31], [33], [34], [37], [39], [41], [46], [47], [48], [51], [53], [56], [61], [65], [67], [68], [69], [70], [72], [74], [78], [81], [82], [84] [87], [92], [94], [97], [102],

3.1.4. Apiaceae

3.1.4.1. *Chaerophyllum bulbosum* L.

Şekil 0.5. *Chaerophyllum bulbosum* L. 'nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Handok

Bitkinin Yöresel Adı: Ğitık

Toplanma Dönemi: Mart-Mayıs

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Üzümlü, Dağ etekleri, 38°33'55"N, 42°00'13"E, 1355 m, 25.04.2020.

Toplanma No: ÜD005

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

a) Kış için turşusu yapılır.

b) Doğandıktan sonra pişirilip yumurta ile kavurması yapılır.

Literatürdeki Kullanımları: Yumurta ile pişirilir [28].

Kaynak Kişiler: : [1], [3], [6], [9], [13], [17], [21], [24], [27], [28], [30], [33], [34], [37], [38], [40], [45], [47], [48], [50], [55], [56], [60], [63], [66], [69], [70], [72], [73], [79], [80], [82], [85], [88], [91], [93], [96], [101],

3.1.4.2. *Chaerophyllum macrospermum* L. (Willd. ex Sprengel) Fisch. & C.A.Mey ex Hohen.

Şekil 0.6. *Chaerophyllum macrospermum* L.(Willd. ex Sprengel) Fisch. & C.A.Mey ex Hohen.'
nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: İrihandokotu

Bitkinin Yöresel Adı: Mendi

Toplanma Dönemi: Nisan-Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Bağ-Bahçe, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 29.04.2020

Toplanma No: ÜD006

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Toplanıp ince ince doğrandıktan sonra haşlanıp yumurta ile kavrulup tüketilir.
- b) Salamurası yapıp kışın tüketilir.
- c) Tat vermek amacıyla peynire katılır.

Literatürdeki Kullanımları: Bitkinin toprak üstü kısmı peynire katılır [48]. Bitkinin meyvesi baharat olarak yemeklere kullanılır [54; 55]. Meyveleri dövülerek ekşimsi sos olarak kullanılır [44]. Ekşi tadından dolayı salatalarda kullanılır [56]. Peynir yapımında kullanılır veya yumurta ile pişirilir [28].

Kaynak Kişiler : [1], [3], [6], [9], [13], [17], [21], [24], [27], [28], [30], [33], [34], [37], [38], [40], [45], [47], [48], [50], [55], [56], [60], [63], [66], [69], [70], [72], [73], [79], [80], [82], [85] [88], [91], [93], [96], [101],

3.1.4.3. *Eryngium campestre* L.

Şekil 3.7. *Eryngium campestre* L. 'nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Kırsenet

Bitkinin Yöresel Adı: Hiyaro

Toplanma Dönemi: Temmuz - Eylül

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Mezarlıklar, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299m, 25.07.2020.

Toplanma No: ÜD007

Kullanılan Kısım: Gövde

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitki genç halindeyken gövdesinden soyulup çiğ olarak tüketilmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Öksürük kesici, idrar arttırıcı, iştah açıcı, uyarıcı ve afrodizyak olarak, infüzyon halinde kullanılır. Kökler de aynı etkiye sahiptir [57]. Genç gövdesi soyulup çiğ olarak yenerek basur hastalığı tedavisinde kullanılır. Kökü kurutulup çay gibi hazırlanarak basur tedavisinde 1 hafta süre ile günde 3 bardak içilir [58]. Bitkiden hazırlanan dekoksion, dahilen, ülser tedavisinde kullanılır [43]. Bitkinin taban yapraklarının köke yakın şişen kısmı ve gövdesi genç iken soyularak yenir [54]. Saplardaki şişkinlik çiğ yenir [42].

Kaynak Kişiler : [91], [92], [93],[94],[95],[96],[97], [98], [99], [100], [101]

3.1.4.4. *Ferula hausknechtii* H.Wolff ex Rech.f

Şekil 0.8. *Ferula hausknechtii* H.Wolff ex Rech.f genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Heliz

Bitkinin Yöresel Adı: Kefçık

Toplanma Dönemi: Mayıs - Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak , Saklı, Dağ etekleri, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m., 05.07.2020

Toplanma No: ÜD008

Kullanılan Kısım: Kök

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Kökü kaynatılarak ya da kök toz haline getirilip bal ile tüketilebilir. Kadınlarda ve erkeklerde erkeklerde kısırlılığı önleyici etkisi vardır.

Literatürdeki Kullanımları: Bitki yakacak olarak kullanılır [60]. Taze kök kısmı peynire katılır [15]. Bitkinin kökünden akan özsu vücutta yara olan yere sürülür. Ayrıca bitki toplanıp kurutulduktan sonra hayvan yemi olarak değerlendirilir [26].

Kaynak Kişiler : [77], [78].

3.1.4.5. *Ferula orientalis* L.

Şekil 0.9. *Ferula orientalis* L.nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Kınor

Bitkinin Yöresel Adı: Cağ

Toplanma Dönemi: Mart - Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Kavunlu, Dağ Etekleri, 38°32'31"N, 42°03'34"E, 1516 m, 25.04.2020

Toplanma No: ÜD009

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Doğranıp haşlandıktan sonra yumurta ile kavurması yapılır. Tat vermek amacıyla da peynire katılır.

Literatürdeki Kullanımları: Kökler topraktan çıkarıldıktan sonra kaynatılır ve mide ağrıları, hemoroid tedavisi için içilir. Aynı zamanda kök kurutulup öğütülür ve yaraların üzerine konulur. Kökün etrafındaki toprak biraz kazılır. Açıkta kalan kök kısmı bıçak ile kesilir. Akan özsu katılaşmadan bağırsak parazitlerine karşı aç karnına içilir. Yılan veya benzeri hayvan ısırıklarında yine bu özsu içilir. İnek ve benzeri evcil hayvanların memelerini yılan soktuğu zaman bu özsu toprak ile karıştırılıp yılanın soktuğu bölgeye sürülür. Bu sıvı aynı zamanda hayvandaki yaralara da olduğu gibi sürülür. Genç gövde ve dallar, yapraklar ayrıldıktan sonra suda haşlanır, yumurta ve hamurla birlikte yağda kavrulur. Toprak üstü kısımları toplanır. Sıcak suda biraz bekletilir. Daha sonra ayranın içinde bekletilir (acı tadının gitmesi için). Ayrandan çıkarıldıktan sonra kurutulur. Kışın pilav yemeğine katılır. Aynı zamanda doğranıp turşusu da yapılır [24]. Sütü egzama ve mantar enfeksiyonlarında, çiçek durumu infüzyon halinde karın ağrılarında kullanılır [61]. İlkbahar aylarında genç olan sürgünlerinin toprak üstü kısımları toplanıp doğrandıktan sonra haşlanır (acı tadının giderilmesi için) ve kurutulur. Daha sonra peynir ve yemeklere atılır. Ayrıca yörede “Soğetan (genç haldeki bitki haşlanır ve daha sonra soğan ve yoğurda katılır)” olarak adlandırılan bir tür cacık yapılır. Bitkinin genç sürgünlerinin salamurası yapılmaktadır. Bitkinin kök kısmından akan özsu hayvanlarda oluşan kurtlu yara bölgelerine sürülür. Bitki hayvan yemi olarak kullanılır [26]. Bahar aylarında genç sürgünleri (taze iken acıdır bu acılığı gidermek için haşlanır) haşlanır ve kurutulur. Daha sonra bu haşlanıp kurutulan sürgünler yemeklerde kullanıldığı gibi; peynire katılarak da yenilir. Bitkinin genç sürgünlerinin salamurası yapılmaktadır [40]. Yumurta ile pişirilir [28].

Kaynak Kişiler : [1], [7], [8], [11], [13], [16], [20], [23], [27], [29], [31], [33], [35], [37], [39], [41], [45], [46], [48], [49], [54], [57], [61], [64], [67], [69], [70], [71], [75], [79], [81], [82], [84], [88], [91], [94], [99], [115],

3.1.4.6. *Prangos pabularia* L. Lindl

Şekil 0.10. *Prangos pabularia* L.Lindl

Bitkinin Türkçe Adı: Beyik

Bitkinin Yöresel Adı: Kefkork

Toplanma Dönemi: Mayıs- Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Dağ etekleri, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m,, 05.07.2020

Toplanma No: ÜD010

Kullanılan Kısım: Kök

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Kökü kaynatılarak ya da kök toz haline getirilip bal ile tüketilebilir. Kadınlarda ve erkeklerde erkeklerde kısırlığı önleyici etkisi vardır.

Literatürdeki Kullanımları: Toprak üstü kısımları peynire katılıyor [48]. Otlı peynir yapılır [50]. Bitki kökünün öz suyu yara oluşan yerlere sürülür. Bitki hayvan yemi olarak kullanılır [26]. Erizipeloid tedavisinde kullanılır [27].

Kaynak Kişiler : [77], [78].

3.1.4.7. **Trigonosciadium intermedium** Freyn & Sint. ex Sint

Şekil 0.11. *Trigonosciadium intermedium* Freyn & Sint. ex Sint genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Özşemsiye Otu

Bitkinin Yöresel Adı: Mendi

Toplanma Dönemi: Mart - Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Kuştaşı, Dağ etekleri, 38°29'38"N, 42°04'32"E, 1997 m, 10.05.2020. **ENDEMİK. EN.**

Toplanma No: ÜD011

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Toprak üstü kısımlar doğranıp haşlandıktan sonra yumurta ile kavurması yapılır.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [58], [77], [99].

3.1.5. Araceae

3.1.5.1. *Arum rupicola* Boiss.

Şekil 0.12. *Arum rupicola* Boiss.'nın genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Dağsorsalı

Bitkinin Yöresel Adı: Kari

Toplanma Dönemi: Mart - Nisan

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, , Yayladere, Dağ etekleri 38°33'25"N, 42°01'01"E, 1421m, 10.04.2020.

Toplanma No: ÜD012

Kullanılan Kısım: Tüm kısım

Kullanım Amacı: Tıbbi ve gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Kökü kaynatılarak suyundan basur olan yere sürülür. Ayrıca yeni doğum yapan kadınların içlerinin temizlenmesi için suyundan içirilir.
- Bitkinin toprak üstü kısımları iyice doğrandıktan sonra haşlanıp pişirilir. Daha sonra yumurta ile kavurması yapılır.

Literatürdeki Kullanımları: İlkbahar aylarında bitkininin genç sürgünlerinin toprak üstü kısımları toplanarak, haşlanıp acı olan tadı giderildikten sonra kurutularak ayran ve bulgur pilavına atılır [26]. Toprak üstü kısımları kurutulup bulgur pilavına tat verici olarak katılır [63]. Bitki bahar aylarında toplanıp haşalandıktan sonra genellikle sumak, kuzukulağı veya üzüm kuru suyunun içerisinde bekletilerek acı tadı giderildikten sonra yemekleri yapılır. Yedi derde deva olduğu söylenmektedir [40]. Haşlandıktan sonra soğanla kızartılır [41]. Kardi kavurması yemeği yapılır. Toplanan yaprak ve sapları yıkandıktan sonra doğranır. Acılığını gidermek için Tencerede üzerine

sumak suyu ilave edilip, sumak suyu ile haşlanır. İyice haşlandıktan sonra süzülüp üzerine biraz tuz serpilip iyice yıkanır. Bir tavada kuşbaşı doğranmış et biraz kavrulduktan sonra doğranmış soğan ilave edilip kavurma işlemi devam edilir. Et ve soğan kavrulduktan sonra acılığı giderilmiş bitki tavaya ilave edilip karıştırılır. Ardından 1-2 su bardağı sumak suyu ilave edilip 15-20 dakika pişirilir. Kardi sarması yemeği yapılır. Kardi yaprakları sumak suyu ile 5 dakika kaynatılıp acılığı giderilir. Hazırlanan iç ile sarılıp, tencereye dizilir. Sarmaların dağılmaması için tencereye tabak konup, üzerine sumak suyu ilave edilir ve pişirilir [42]. Çocuklarda tenya düşürmek amacıyla yemeği yapıp yenilir [27]. Peynir mayası üretiminde kullanılır. Sebze olarak bulgur pilavında pişirilir [28].

Kaynak Kişiler [2], [4], [7], [9], [12], [16], [22], [24], [26], [29], [30], [32], [34], [36], [38], [40], [45], [47], [48], [50], [55], [56], [60], [63], [66], [69], [70], [72], [73], [79], [80], [82], [85] [88], [91], [93], [96], [101],

3.1.6. Asparagaceae

3.1.6.1. *Ornithogalum sphaerocarpum* A.Kern

Şekil 0.13. *Ornithogalum sphaerocarpum* A.Kern genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Salkımsakarca

Bitkinin Yöresel Adı: Hephebok

Toplanma Dönemi: Nisan- Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Kilhar yamaçları, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m, 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD013

Kullanılan Kısım: Soğan

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Soğanı ezilip merhem kıvamına gelindikten sonra yara olan yerlere sürülür. Ayrıca basur hastalığı için de aynı yöntem uygulanır.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [99], [100].

3.1.7. Asteraceae

3.1.7.1. *Achillea biebersteinii* Hub.-Mor.

Şekil 0.14. *Achillea biebersteinii* Hub.-Mor. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Hanzabel

Bitkinin Yöresel Adı: Civan Perçemi

Toplanma Dönemi: Nisan- Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Mezarlıklar, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299m, 08.08.2020.

Toplanma No: ÜD014

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Su veya süt ile birlikte kaynatılıp içilebilir. Nezle, soğuk algınlığına, karaciğer iltihaplanmalarına sindirime iyi gelmektedir. Kadınlar süt ile kaynatılmış civanperçeminin olduğu bir küvete girerse rahimdeki tüm hastalıkları iyileştirme özelliği olduğu bilinmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Çiçek durumları pirelere karşı kullanılmaktadır [64]. Yılan pengu" olarak adlandırılır. Bu bitkiye yılanın yaklaşmadığı iddia edilmektedir [23]. Karın ağrısının giderilmesinde, astım tedavisinde, böbrek sancısına karşı, cilt lekelerine karşı, idrar

artırıcı olarak, iştah açıcı olarak, kadın hastalıkları tedavisinde kullanılır [25]. İdrar yolu iltihaplarına karşı infüzyon şeklinde (% 5) kullanılır veya bir miktar bitki (yaklaşık 10 gram kadar) 1 litre suda demlenerek günde iki veya üç öğün bir çay bardağı içilir [44]. Çiçekler infüzyon şeklinde hazırlanarak tüketilmektedir. Bu şekilde romatizmal hastalıkları için ve iltihap kurutucu olarak kullanılmaktadır. Adet söktürücü olarak kullanılmaktadır. Sinüzit için ve diş ağrıları için kullanılmaktadır. Çiçekleri ve yaprakları kurutulduktan sonra toz haline getirilerek yaranın üzerine dökülerek yara tedavi edilmektedir. Taze iken de yaprakları yaranın üzerine bırakılarak tedavi edilmektedir [65]. Toprak üstü kısımları romatizma, hepatit, diş ağrısı, iltihaplanma, regl ağrısı, sindirim kolaylaştırıcı olarak infüzyon halinde alınır [66]. Bitkinin yaprak kısımları kaynatılarak çay şeklinde içilir. Günde 1-2 fincan tüketildiğinde nefes darlığına ve karın ağrısına iyi geldiği ifade edilmiştir [67], infüzyon şeklinde mide ağrısı için kullanılır [35]. Soğuk algınlığı için kullanılır. Kadınlarda adet sancısını dindirmek için kullanılır Kadın hastalıklarının tedavisinde kullanılır [47]. Çiçeklenme dönemlerinde toplanıp kurutulan toprak üstü kısımları; çay şeklinde demlenerek kadın hastalıklarında adet söktürücü olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır. İdrar yolu iltihaplarına karşı infüzyon şeklinde 10-15 gram kadar 1.5 litre suda demlenerek yemeklerden sonra birer bardak içilir [40]. Kısırlık için yenir[27].

Kaynak Kişiler : [58], [77],[78], [92], [98], [100], [101], [108], [113], [117], [120],

3.1.7.2. *Achillea schischkini* Sosn

Şekil 0.15. *Achillea schischkini* Sosn genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Delicivan Perçemi

Bitkinin Yöresel Adı: Civan Perçemi

Toplanma Dönemi: Nisan- Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Mezarlıklar, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 08.08.2020. **ENDEMİK, LC.**

Toplanma No: ÜD015

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli: Su veya süt ile birlikte kaynatılıp içilebilir. Nezle, soğuk algınlığına, karaciğer iltihaplanmalarına sindirime iyi gelmektedir. Kadınlar süt ile kaynatılmış civanperçeminin olduğu bir küvete girerse rahimdeki tüm hastalıkları iyileştirme özelliği olduğu bilinmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Şeker hastalığı tedavisinde kullanılır [27].

Kaynak Kişiler : [77], [92], [97], [99], [100], [101], [120].

3.1.7.3. *Anthemis cotula* L.

Şekil 0.16. *Anthemis cotula* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Hozan Çiçeği

Bitkinin Yöresel Adı: Papatya

Toplanma Dönemi: Nisan- Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Günkırı, Bağ-Bahçe, 38°35'22"N, 41°57'58"E, 1301m, 09.08.2020.

Toplanma No: ÜD016

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Kazanda kaynatılır. Tüm vücut kazana girilir. Vücuttaki tüm iltihabı atar. Ayrıca karın ağrısı ve astım hastalığı için de kaynatılıp içilmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Çiçekleri uyarıcı, adet getirici ve gaz söktürücü olarak kullanılmaktadır [68]. Sarılık tedavisinde bitkiden yararlanılır [69]. Çiçekler dekoksasyon halinde zatüre ve göğüs ağrılarına karşı kullanılır. Tüm bitki dekoksasyon halinde bronşit ve karın ağrılarına karşı kullanılır [70]. Çiçekleri dahilen infüzyon halinde (%2) uyarıcı, adet getirici ve gaz söktürücü olarak kullanılmaktadır [7]. Çiçekleri toplanır kurutulup öğütüldükten sonra kaynatılır ve mide rahatsızlıkları için içilir. Pire ve benzeri parazitlerin olduğu yerlere çiçekleri taze ve kışın kurutulmuş hali ile serpiştirilir. Parazitlerin uzaklaşması sağlanır [24]. Bitkinin çayı yapılarak tıbbi amaçlı olarak kullanılır [71]. Toprak üstü kısmı soğuk algınlığı için çayı yapılarak içilir [55]. Saç dökülmesini önlemek için bitkinin toprak üstü kısmının suyu ile banyo yapılır. Ayrıca toprak üstü kısmının soğuk algınlığına karşı çayı yapıp içilir [26].

Kaynak Kişiler :[4], [13], [17], [22], [24], [30], [33], [34], [37], [45], [47], [48], [50], [55], [60], [66], [69], [70], [73], [77], [80], [88], [91], [94], [99], [101],

3.1.7.4. *Anthemis tinctoria* L.

Şekil 0.17. *Anthemis tinctoria* L.genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Boyacı Papatyası

Bitkinin Yöresel Adı: Papatya

Toplanma Dönemi: Nisan- Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Yamaç, Yol kenarı, 38°34'40"N, 41°58'57"E, 1339 m, 09.08.2020.

Toplanma No: ÜD017

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Kazanda kaynatılır. Tüm vücut kazana girilir. Vücuttaki tüm iltihabı atar. Ayrıca karın ağrısı ve astım hastalığı için de kaynatılıp içilmektedir.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [58], [77], [97], [99], [100], [101].

3.1.7.5. *Arctium minus* (Hill) Bernh

Şekil 0.18. *Arctium minus* (Hill) Bernh genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Löşlek

Bitkinin Yöresel Adı: Belghewoz

Toplanma Dönemi: Mayıs - Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Bağ-Bahçe, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 05.06.2020.

Toplanma No: ÜD018

Kullanılan Kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Vücutta ağrıyan yerlere yapraklar bırakılır. Ayrıca yara olan yerlere ezilip merhem gibi sürülür.

Literatürdeki Kullanımları: Dövülmüş kırmızı kısımlar göz hastalıkları için bitkisel çay olarak kullanılır. Yapraklar süt ile kaynatılarak karın ağrısı tedavilerinde kullanılır [72; 15]. Yaprak hayvan ayaklarındaki iltihaplanmalarda kullanılır [73]. Özel kokusu ve tadı olan bitkinin gövde

ve kökleri soyularak çiğ yenir. Yörede bitkinin kökleri alıcılara bol miktarda satılmaktadır. Bu nedenle bitki yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır [74]. Bitkinin taze yaprakları ateş üzerine bırakılır daha sonra tereyağı ile karıştırılıp olgunlaşmış çiban yaralarının üzerine uygulanır [75]. Yapraklar pişirilerek yenir [76]. Çiçek durumları evlerdeki fare deliklerini ve buğday çuvallarında açılan fare deliklerini kapatmak için kullanılır [53]. Bütün bitki tıbbi amaçlı kullanılır [77]. Yaprak taze iken vücutta basur ve iltihap görülen yere konur [26].

Kaynak Kişiler : [1], [5], [7], [8], [12], [18], [20], [25], [27], [29], [31], [33], [38], [40], [45], [49], [50], [55], [56], [60], [63], [66], [69], [70], [72], [73], [79], [80], [88], [91], [93], [96], [101], [107], [112], [116], [119].

3.1.7.6. *Artemisia scoparia* Waldst. & Kit

Şekil 0.19. *Artemisia scoparia* Waldst. & Kit genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Karasüpürge

Bitkinin Yöresel Adı: Sıvnik

Toplanma Dönemi: Mayıs- Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Yol kenarı, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m,, 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD019

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Diğer Kullanım (Temizlik)

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitki toplanır ve bir araya getirilen bitki bir ip yardımıyla bağlanır daha sonra kirli olan yerler temizlenmek amacıyla kullanılır.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler: [1], [4], [6], [8], [12], [18], [20], [25], [27], [29], [31], [33], [38], [40], [45], [49], [50], [55], [56], [60], [63], [66], [69], [70], [72], [73], [76], [80], [88], [91], [93], [96], [101], [107], [112], [115], [118].

3.1.7.7. *Artemisia vulgaris* L.

Şekil 0.20. *Artemisia vulgaris* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Kabayavşan

Bitkinin Yöresel Adı: Pelinotu

Toplanma Dönemi: Nisan -Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD020

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi ve gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- c) Bitkinin gövdesi soyulup çiğ yenebilir.
- d) Mide hastalığı için bitkinin gövde ve yaprakları kaynatılarak suyundan içilir.

Literatürdeki Kullanımları: Toprak üstü kısmı suda kaynatılarak romatizmal ağrıları dindirmek için suyu içilir. Bitki kurutulduktan sonra kaynatılıp suyu mide ve karın sancılarını kesmek için içilir. Toprak üstü kısmı suda kaynatılarak baş ağrısı ve öksürük tedavileri için suyu içilir [26],

Kaynak Kişiler : [58], [77], [89], [97], [101], [110], [118].

3.1.7.8. *Centaurea iberica* Trev. ex Spreng

Şekil 0.21. *Centaurea iberica* Trev. ex Sprenggenel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Deligöz Dikeni

Bitkinin Yöresel Adı: Istriblok

Toplanma Dönemi: Nisan- Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD021

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: İnce ince doğrandıktan sonra pişirilip yumurta ile kavurması yapılır.

Literatürdeki Kullanımları: Baharın ilk aylarında, bitki tazeyken, yöre halkı tarafından toplanarak yemeği (pancar) yapılmak suretiyle tüketilir. Bitki toplandıktan sonra yıkanır, salata gibi doğranır, suda haşlanarak suyu elde sıkılmak suretiyle süzülür. Önceden hazırlanmış yumurta (omlet) ile birlikte kavrularak yenir. Hayvan yemi olarak da kullanılır [78], Ateş düşürücü, adet getirici, kabız ve iştah açıcı olarak kullanılmaktadır [7], Kapitulumlarından hazırlanan infüzyon dahilen mide ağrısının giderilmesinde kullanılır. Taze yapraklar ezildikten sonra haricen yılan ve akrep ısırıklarına karşı kullanılır. Çiçeklerinden hazırlanan dekoksiyon dahilen nefes darlığı tedavisinde kullanılır. Yaprakları ezilerek çıkartılan özsuğu da dahilen (sabah ve akşam) sıtma hastalığı tedavisinde kullanılır [43], Çiçekli kısımlarından (kapitulumlarından) hazırlanan infüzyon haricen ateş düşürücü olarak kullanılır. Çiçekli kısımlarından (kapitulumlarından) hazırlanan infüzyon haricen yara tedavisinde kullanılır. Taze yaprakları ezildikten sonra haricen

çıban tedavisinde kullanılır [35]. Kapitulum kısımları dekoksasyon olarak astımda kullanılır [79]. Bitkinin taze sürgünleri toplandıktan sonra suda haşlanır ve bitkinin haşlama suyu süzülerek şeker hastalığına karşı içilir [40]. Yemeği yapılır. Toplanan bitkinin kökleri kesilip atılır, yaprakları yıkanıp haşlanır. Haşlandıktan sonra suyu süzülüp doğranır. Bir tencerede doğranmış soğanlar yağda kavrulurken üzerine tuz eklenir. Daha sonra üzerine haşlanmış ve doğranmış bitkiyi ilave edilip, iyice karıştırılır. 4 - 5 dakika kavrulur [42].

Kaynak Kişiler : [41], [58], [77], [97], [99], [100], [106], [110], [114].

3.1.7.9. *Centaurea virgata* Lam

Şekil 0.22. *Centaurea virgata* Lam. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Acısüpürge

Bitkinin Yöresel Adı: Sıvnik

Toplanma Dönemi: Nisan-Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Günkırı, Yol kenarı, 38°35'22"N, 41°57'58"E, 1301 m, 08.008.2020.

Toplanma No: ÜD022

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tıbbi ve diğer kullanım (Temizlik)

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Süpürge yapılarak kullanılır.
- b) Mide ağrısının giderilmesi amacıyla kaynatılarak içilir.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [77].

3.1.7.10. *Cichorium intybus* L.

Şekil 0.23. *Cichorium intybus* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Hindiba

Bitkinin Yöresel Adı: Karahindiba

Toplanma Dönemi: Nisan- Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD023

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

a) yapraklar kaynatılıp çay gibi içilir. Karaciğerde toplanan sirozu iyileştirmede kullanılır.

b) Salata yapımında kullanılır.

Literatürdeki Kullanımları: Kök dekoksion halinde böbrek taşı düşürücü olarak kullanılır. Kök ve bitki kısmı kanser için yenilir. Yapraklar kesik ve yaralar için Anchusa sp.'nin kökleri tereyağı ve çam reçeli ile pişirilir ve merhem haline getirilip sürülür [80].

Toprak üstü kısımlarının dekoksionu dahilen veya yapılan yemeği yenerek hemoroit, egzama, sedef hastalığı tedavisinde ve şekeri düşürmek için kullanılır. Toprak üstü kısımlarının dekoksionu cinsel bölgedeki kaşıntıda dahilen kullanılır. Çizilen kökünden akan lâteksi kurutulup yemeklerden sonra sindirime yardımcı olması için çiğnenir. Taze bitkinin gövdesi ve yaprakları haşlanıp börek içi olarak ve salatalarda kullanılır [81]. Sütü siğil tedavisinde kullanılır [61]. Bitkin sütü haricen yara ve kesik tedavisinde kullanılır. Genç yaprakları pişirilip üzerine yumurta

katılarak yemek yapılır [35]. Gövde ve dalları çizilerek veya kesilerek akıtılan özsuğu egzama, yaraları iyileştirme ve kesik tedavileri için yaralara sürölür [40].

Kaynak Kişiler : [1], [2], [4], [9], [12], [18], [20], [26], [27], [29], [32], [33], [38], [43], [45], [49], [50], [55], [56], [60], [63], [64], [69], [70], [72], [73], [79], [81], [86], [91], [93], [97], [101], [105], [113], [116], [117].

3.1.7.11. *Echinops orientalis* Trautv

Şekil 0.24. *Echinops orientalis* Trautv genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Dağ Şekeri

Bitkinin Yöresel Adı: Gongile Keri

Toplanma Dönemi: Mayıs- Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Dağ etekleri, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m., 05.07.2020

Toplanma No: ÜD024

Kullanılan Kısım: Reseptakulum

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitki genç iken kapitulum üzerindeki çiçekler temizlendikten sonra çiçek tablasının içi çiğ olarak yenir.

Literatürdeki Kullanımları: Çiçek tablası üzerindeki çiçekler temizlendikten sonra çiçek tablası daha genç iken kırılır ve içi çiğ olarak yenir [26]. Kapitulumları temizlenip, geriye kalan yuvarlak reseptakulum yenir. Tamamı hayvan yemi olarak Astragalus compactus, A. kurdicus. var. kurdicus, A. lamarckii, A. pennatulus, A. xylobasis var. xylobasis, Chondrilla juncea var. juncea, Eryngium bilardieri ile birlikte düvende saman haline getirilip kullanılır [6]. Çiçek tablası

üzerindeki çiçekler temizlendikten sonra çiçek tablası daha genç iken kırılır ve içi çiğ olarak yenir [26]. Çiçek kurulu eksenini doğrudan yenerek şeker hastalığı tedavisinde (kan şekerini düşürmek amacıyla) kullanılır. Çiçek kurulu aksenlerinden hazırlanan dekoksasyon dahilen hemoroitlere karşı kullanılır. Çiçek kurulu eksenini çiğ olarak yenir [35]. Kapitulumlarının üzerine oturduğu kısım, genç dönemde taze iken dikenli kısımlarından temizlendikten sonra yenir. Tüm bitki doğranarak hayvan yemi olarak kullanılır [40]. Diken yapısındaki çiçekler temizlenir, ortada kalan şişmiş yuvarlak şeklindeki resoptokalum (çiçek eksenini) yenir [42].

Kaynak Kişiler : [1], [5], [7], [8], [12], [18], [20], [25], [27], [29], [31], [33], [38], [40], [45], [49], [50], [55], [56], [60], [63], [66], [69], [70], [72], [73], [79], [80], [88], [91], [93], [96], [101], [107], [112], [116], [119].

3.1.7.12. *Gundelia tourneforti* L.

Şekil 0.25. *Gundelia tourneforti* L. Genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Kenger

Bitkinin Yöresel Adı: Kereng

Toplanma Dönemi: Mart - Nisan

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Taşlık arazi, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 26.04.2020.

Toplanma No: ÜD025

Kullanılan Kısım: Sürgün

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

a) Gövde iyice temizlendikten sonra haşlanıp yumurtalı kavurması yapılır.

b) Kışın tüketmek için salamurası yapıp saklanır.

Literatürdeki Kullanımları: Sebze olarak Kenger kavurması yapılır [82]. Tohumlarından kahve öz suyundan sakız yapılır [69]. Kökleri taze iken toplanıp dışı soyularak çiğ tüketildiği gibi yağda pişirilerek veya bulgur ilave edilip pilavı yapılarak yenmektedir. Kuruyunca toplanan meyveler dövülüp kavrulduktan sonra kahve gibi pişirilerek içilmekte ve “Tiken gavesi, Kengergavesi” olarak adlandırılmaktadır. Gövdesi kırılınca akan beyaz madde toplanıp sıcak su içinde yumuşatılıp sakız gibi çiğnenmektedir [83]. Kök kısmından sakız yapılır, taze sürgünlerin çiğ yenir [39]. Kök kısmı keskin bir cisimle kesilerek sıvının akması sağlanır. Akıtılan sıvı biriktikten sonra kurumaya bırakılır ve doğrudan herhangi bir katkı maddesi katılmadan diş etleri ve mide rahatsızlıklarına karşı sakız olarak çiğnenir [40]. Yumurtalı olarak pişirilir; peynir üretiminde kullanılan; sakız üretimi olarak kullanılır [28].

Kaynak Kişiler : [1], [4], [7], [8], [12], [14], [15], [16], [21], [24], [25], [27], [31], [32], [35], [37], [38], [42], [45], [47], [49], [52], [54], [58], [59], [60], [62], [63], [65], [68], [69], [71], [72], [74], [77], [79], [80], [82], [85], [87], [91], [93], [96], [101], [104], [107], [109], [111], [114], [120].

3.1.7.13. *Lactuca seriola* L.

Şekil 0.26. *Lactuca seriola* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Eşek Helvası

Bitkinin Yöresel Adı: Gula Kewe

Toplanma Dönemi: Nisan- Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD026

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Soğuk algınlığı ve sesi kısılan insanlar bitkinin toprak üstü kısımlarını kaynatıp içer.

Literatürdeki Kullanımları: Hemoroit tedavisinde [84], idrarı artırır [64], ülser rahatsızlıkları için ve kalp hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır [85]. Yatıştırıcı olarak kullanıldığı söylenmektedir [86; 64]. Bitkinin genç (körpe) toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyon dahilen böbrek taşı düşürmek için kullanılır. Çiçekli kısımları (kapitulümları) genç (körpe) haldeyken keklik yemi olarak kullanılır [35]. Bitkinin akenleri kuş ve keklik yemi olarak kullanılır. Tüm bitki hayvan yemi olarak kullanılır. Genç taze toprak üstü sürgünlerinden yemek yapılır [40].

Kaynak Kişiler : [97], [99], [100], [113].

3.1.7.14. *Onopordum candidum* Nábělek

Şekil 3.27. *Onopordum candidum* (Nábělek) genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: Kalafatdiken

Bitkinin Yöresel Adı: Istrik

Toplanma Dönemi: Nisan-Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Taşlık arazi, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 20.06..2020.

Toplanma No: ÜD027

Kullanılan Kısım: Tohum

Kullanım amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitkinin tohumları ezilip toz haline getirildikten sonra 1 kaşık bal ile tüketilir. Basur hastlığına iyi geldiği söylenir.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler: [58].

3.1.7.15. Scorzonera latifolia (Fisch. & C.A.Mey.) DC.

Şekil 0.28. *Scorzonera latifolia*(Fisch. & C.A.Mey.) DC. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Dağ Sakızı

Bitkinin Yöresel Adı: Giya Nirebende

Toplanma Dönemi: Nisan-Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Kilhar yamaçları, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m., 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD028

Kullanılan Kısım: Tüm Kısım

Kullanım amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitkinin tüm kısımları kaynatılarak ya da kurutulduktan sonra bal ile karıştırılarak kullanılır. Sinüzit hastalığına iyi gelmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Ağrı dindirici, kısırlığa karşı ve dahilen kurt düşürücü olarak kullanılır [68]. Köklerinden elde edilen sütün kurutulması sonucu meydana gelen sakız bağırsak parazitlerine karşı sabah aç karnına çiğnenilir ve aynı zaman da şehir merkezlerinde pazarlanır. Bitkinin kökü kesildikten sonra elde edilen süt tereyağı ile karıştırılır, yanıklara vurulur [24]. Kısırlığa ve hayvanlarda ki sarılığa karşı kullanılır [15]. Bitkinin kökünden yörede “Beniştereş” olarak adlandırılan bir sakız elde edilir. Bu sakız yakı gibi vücutta ağrıyan veya sancılanan bölgeye konur [26]. Bitkinin kökünden elde edilen “Beniştereş” olarak adlandırılan siyah sakız yakı gibi vücutta ağrıyan veya sancı olan bölgeye konur. Bitkinin kökünden elde edilen siyah sakız

kırıkların çabuk kaynaşması için kırılan yere yakı yapılır. Özellikle kaburga kırıklarında çokça kullanılır. Genç dal ve yapraklar çiçeklenme periyodundan önce toplanarak yağ ve yumurta ile birlikte yemeği yapılır. Ayrıca çiğ olarak da yenir [63]. Bitki çiçekli veya meyvalı dönemde kök kısmı kesilir veya çizilerek bitkinin kesilen kısmından akan beyaz sıvı (özsü) kuruması için bir gün beklenir ve sonra toplanıp sakız olarak çiğnenir. Bu sakızın çiğnenmesi ile ağızdaki aft gibi yaralar tedavi edilir [40]. Ülser ve gastrit hastalığı için çiğnenerek yenir [27]. Sakız üretimi olarak kullanılır [28].

Kaynak Kişiler : [77], [78].

3.1.7.16. *Scorzonera mollis* M.Bieb.

Şekil 0.29. *Scorzonera mollis* M.Bieb. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: İskorçına

Bitkinin Yöresel Adı: Helhelok

Toplanma Dönemi: Mart- Nisan

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Taşlık arazi, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 11.05.2020.

Toplanma No: ÜD029

Kullanılan Kısım: Kök

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitki topraktan çıkarıldıktan sonra kök kısmı iyice temizlenip çiğ bir şekilde tüketilir.

Literatürdeki Kullanımları: Baş ağrısını gidermek için genç dal ve yaprakları çiğ olarak yenir veya kaynatılıp içilir. Genç dal ve yapraklar çiçeklenme periyodundan önce toplanır. Yağ ve

yumurta ile birlikte yemeği yapılır. Ayrıca çiğ olarak ta yenir. Yumruya benzeyen kökleri soyularak yenir [24].

Kaynak Kişiler : [1], [4], [7], [8], [71], [72], [74], [77], [79], [80], [82], [85] [87], [91], [93], [96], [101].

3.1.7.17. *Taraxacum kurdiciforme* G.E.Haglund

Şekil 0.30. *Taraxacum kurdiciforme* G.E.Haglund genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Bitlisçitlığı

Bitkinin Yöresel Adı: Hindiba

Toplanma Dönemi: Nisan-Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla kenarı, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.05.2020.

Toplanma No: ÜD030

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi ve gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

a) Salata yapımında kullanılır.

b) Yapraklar kaynatılıp çay gibi tüketilir. Karaciğerde toplanan sirozu iyileştirmede etkilidir.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [1], [6], [7], [10], [12], [13], [18], [19], [21], [24], [25], [28], [31], [34], [35], [36], [38], [42], [45] [48], [49], [52], [54], [57], [59], [60], [62] [63], [65], [67], [69], [71], [72], [74], [77], [79], [81], [82], [85] [87], [91], [93], [97], [101], [104], [107], [109], [111], [114], [119].

3.1.7.18. *Tragopogon coloratus* C.A.Mey

Şekil 0.31. *Tragopogon coloratus* C.A.Mey genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Katıryemliği

Bitkinin Yöresel Adı: Sıping

Toplanma Dönemi: Mart - Nisan

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Yol kenarı, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 01.06.2020.

Toplanma No: ÜD031

Kullanılan Kısım: Yaprak

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Çiğ şekilde yapraklar tüketilir.

Literatürdeki Kullanımları: Dahilen genç yapraklar midevi yaraların tedavisinde kullanılır. Haricen süt siğil tedavisinde kullanılır [73]. Genç gövdeleri taze hali ile yapraklardan ayrıldıktan sonra yenir [24]. Yaprakları çiğ yenir. Yemeği yapılır. Toplanan taze yapraklar yıkanıp, iri doğranır. Tencerede kaynayan suya yapraklar ilave edilir. 3-5 dakika sonra tencereye bulgur ilave edilip karıştırılır. Bulgur suyunu çekene kadar pişirilir [42].

Kaynak Kişiler : [91], [92], [95], [98], [101].

3.1.8. Boraginaceae

3.1.8.1. *Alkanna trichophila* var. *trichophila* Hub.-Mor.

Şekil 0.32. *Alkanna trichophila* var. *trichophila* Hub.-Mor.'nın genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Havacivaotu

Bitkinin Yöresel Adı: Memkî Çüka

Toplanma Dönemi: Nisan-Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Taşlık arazi, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 07.07.2020.

Toplanma No: ÜD032

Kullanılan Kısım: Çiçek

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Çiçeklerin özü emilir.

Literatürdeki Kullanımları: Kökün kabuk kısmı temizlenip doğrandıktan sonra kaynatılır ve içerisine tuzsuz tereyağı katılıp ince tülbentten geçirildikten sonra krem haline getirilir. Bu krem çarpma veya şişmelerde göze merhem olarak uygulanır ayrıca çalışmadan dolayı eldeki kırıışıklıkları gidermek ve yumuşatmak veya yaraları iyileştirmek için kullanılır [40].

Kaynak Kişiler: [1], [4], [7], [8], [12], [14], [15], [16], [21], [24], [25], [27], [31], [32], [35], [37], [38], [42], [45], [47], [49], [52], [54], [58], [59], [60], [62], [63], [65], [68], [69], [71], [72], [74], [77], [79], [80], [82], [85], [87], [91], [93], [96], [101], [104], [107], [109], [111], [114], [120].

3.1.8.2. *Anchusa azurea* Mill.

Şekil 0.33. *Anchusa azurea* Mill. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Sığırdili

Bitkinin Yöresel Adı: Gorız

Toplanma Dönemi: Nisan-Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Günkırı, Yol kenarı, 38°35'22"N, 41°57'58"E, 1301 m, 09.08.2020.

Toplanma No: ÜD033

Kullanılan Kısım: Tüm kısım

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Çiçekte bulunan bal özü emilir.
- Suda kaynatılıp suyu içileceği gibi tüm vücuda bitki sürülerekte kullanılabilir. Karaciğer ve siroza iyi gelmektedir. Su toplayan karaciğere tedavi amaçlı kullanılır.

Literatürdeki Kullanımları: Çiçeklerin nektarları emilir. Böbrek hastalıklarına, dudak çatlamasına iyi geldiği için fazlaca kullanılır [49], Yaprak ve çiçekli dalları terletici, idrar arttırıcı ve ülser tedavi edici olarak dekoksasyon veya infuzyon halinde kullanılmaktadır [87;64]. Mide için, romatizma hastalıklarına kullanılır. Gıda olarak da, bitki doğranır, kaynatılır daha sonra soğan veya yumurta ile kavrulur [78]. İdrar arttırıcıdır. Köklerinden kırmızı boya yapılmaktadır [88]. Yapraklar haşlanıp yemek olarak tüketilir. Toprak üstü kısımları iltihaplanma, mide ağrısı, sindirim kolaylaştırıcı, yara-kesik tedavisi, romatizma için haşlama ve dekoksasyon halinde kullanılır [66]. Bitkinin yaprak kısmı haşlanır ve hamura katılarak börek içerisinde tüketilir. Bitkinin yaprak kısmı haşlanır ve tüketilir. Şeker hastalığına iyi geldiği ifade edilmiştir [67].

Çiçekleri ile yapraklarından (birlikte) hazırlanan infüzyon dahilen mide ağrısını gidermek amacıyla kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon dahilen idrar arttırıcı olarak kullanılır. Taze yaprakları haşlandıktan sonra yenerek ülser tedavisinde kullanılır. Genç (körpe) bitkinin toprak üstü kısımları pişirilerek yemek yapılır. Kökleri suda kaynatılıp suyu, yün boyamada kullanılır [35]. Genç sürgünleri pişirilerek yemek olarak, nektarı emilerek kullanılır [89]. Toprak üstü kısımları dekoksasyon olarak astımda kullanılır [79]. Bitkinin çiçek kısmı toplanır ve emilir [47]. Bitkinin çiçekleri tatlı tadından dolayı emilir. Çocuğu olmayan kadınlar tarafından taze sürgünler toplandıktan sonra haşlanır. Haşlanan toprak üstü kısımlardan elde edilen lapa süzöldökten sonra karın bölgésinin üzerine gece boyunca sarılır. Ayrıca bitkinin haşlanan gövdesinden elde edilen sıvı şeker hastalığına karşı ve böbrek taşı düşürmek için kullanılır. Bitkinin yaprakları yağda kavrulup soğan, acı biber ve salça eklenip üzerine yumurta kırılması ile yemeğı hazırlanmaktadır [40]. Yemeğı yapılır. Toplanan yaprakları yıkanp haşlanır. Haşlandıktan sonra suyu süzölüp doğranır. Bir tencerede doğranmış soğanlar yağda kavrulurken üzerine tuz eklenir. Daha sonra üzerine haşlanmış ve doğranmış bitkiyi ilave edilip, iyice karıştırılır. 3-4 dakika kavrulur [42]. Panzehir olarak kullanılır [27], Yumurtalı yemeğı yapılır [28].

Kaynak Kişiler : [1], [2], [6], [7], [8], [10], [11], [12], [13], [20], [21], [23], [31], [34], [42], [53], [59], [61], [65], [67], [69], [71], [76], [84], [86], [87], [92], [100], [102], [105], [111], [112], [117],

3.1.9.Brassicaceae

3.1.9.1. *Sinapis arvensis* L.

Şekil 0.34. *Sinapis arvensis* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Hardal

Bitkinin Yöresel Adı: Herdel

Toplanma Dönemi: Nisan-Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Bahçe, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD034

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yemeği yapılır. Toplanan yapraklar haşlanır. Haşlandıktan sonra suyu süzülüp ince ince doğranır. Bir tencereye soğan doğranıp kavrulur. Daha sonra üzerine haşlanmış ve doğranmış bitki ilave edilip, iyice karıştırılır. 5-6 dakika kavrulur.

Literatürdeki Kullanımları: Bitki ilk çıktığında yenir veya toprak üstü kısmı toplanarak yıkanır ve yağda kavrularak börek harcı olarak kullanılır [44]. Yaprakları baş ağrısı ve romatizmal rahatsızlıkların tedavisinde kullanılır [90]. Diş ağrısının giderilmesinde, romatizma tedavisinde kullanılır [91]. Yemek yapılarak tüketilmektedir [65]. Diyabet hastalığına iyi geldiği düşünülen bu bitkinin tümü pişirilerek ya da çiğ olarak tüketilir. Genç gövdeleri soyularak yenilir. Salata yapımında kullanılır. Hıtap yapımında kullanılır [46]. Bitkinin taze yaprakları haşlanarak borona yemeği yapılarak tüketilir [67]. Taze kökünün ağızda çiğnenerek çıkarılan suyu, dahilen baş ağrısının giderilmesinde kullanılır. Genç (körpe) yapraklarından salata yapılır. Genç (körpe) yaprakları çiğ olarak ekmek arasına konulup yenir. Genç (körpe) yaprakları çiğ olarak yenir [92]. Genç bitki sürgünlerinin yaprakları sarma yapımında kullanılır. Genç, taze sürgünleri haşlanıp yemeği yapılır. Genç ve taze gövdeleri çiğ olarak yenir. Bitkinin toprak üstü kısımları taze iken toplanıp, suda haşlandıktan sonra yağda çeşitli soslarla kavrulur veya yogurtlu yemeği yapılır. Haşlanan taze sürgünlerinden hazırlanan lapaları çocuklarda karın ağrılarını iyileştirmek karın bölgesine için sürülür [40]. Sarma yemeği yapılır. Sarma için uygun taze toplanan yapraklar yıkanır. Hazırlanan iç harcı ile sarılıp pazı sarması gibi pişirilir [42]. Afrodizyak amaçlı bal ile birlikte tüketilir [27].

Kaynak Kişiler: [1], [4], [7], [8], [12], [14], [15], [16], [21], [24], [25], [27], [31], [32], [35], [37], [38], [42], [45] [47], [49], [52], [54], [58], [59], [60], [62] [63], [65], [68], [69], [71], [72], [74], [77], [79], [80], [82], [85] [87], [91], [93], [96], [101], [104], [107], [109], [111], [114], [120].

3.1.10.Campanulaceae

3.1.10.1. *Campanula stricta* var. *stricta* L.

Şekil 0.35. *Campanula stricta* var. *stricta* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Gürcançiçeği

Bitkinin Yöresel Adı: Uğurotu

Toplanma Dönemi: Nisan- Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Çallı, Yol kenarı, 38°31'23"N, 41°56'32"E, 1693 m, 08.06.2020.

Toplanma No: ÜD035

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Gövde ve yapraklar kaynatılıp suyu içilir. Melisa otu ile karıştırılıp tüketilmesi daha faydalıdır. Strese ve uykusuzluğa iyi gelmektedir.

Literatürdeki Kullanımlar:

Kaynak Kişiler: [77], [78], [97].

3.1.11.Cannabaceae

3.1.11.1.Celtis tourneforti Lam

Şekil 0.36. *Celtis tourneforti* Lam genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Dardağan

Bitkinin Yöresel Adı: Tewo

Toplanma Dönemi: Eylül - Ekim

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, SütDeresi, Taşlık arazi, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 09.09.2020.

Toplanma No: ÜD036

Kullanılan Kısım: Meyve

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Olgunlaşan meyve yenir.

Literatürdeki Kullanımları: Meyveler ishal için yenilir. Yapraklar mide ağrısı için kullanılır. [35]. Taze ve kuru meyve çerez olarak yenilir. Üzüm pekmezinden yapılan lapasına kesilen dalları hem lapayı iyi tuttuğu hem de pestilin tadını bozmadığı için pestil yapımında lapaya batırılır [40].

Kaynak Kişiler: [3], [5], [6], [9], [12], [13], [15], [19], [21], [23], [25], [28], [30], [32], [35], [36], [38], [42], [45], [47], [49], [51], [54], [57], [59], [61], [62], [64], [66], [68], [69], [71], [72], [74], [77], [78], [81], [82], [84], [87], [92], [94], [97], [102], [105], [108], [109], [110], [111], [115], [116].

3.1.12.Caryophyllaceae

3.1.12.1. *Silene dichotoma* Ehrh

Şekil 0.37. *Silene dichotoma* Ehrh genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Çatalnakıl

Bitkinin Yöresel Adı: Kekik

Toplanma Dönemi: Nisan-Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Dağ yamaçları, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 08.08.2020.

Toplanma No: ÜD037

Kullanılan Kısım: Yaprak

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Toplanan yapraklar kurutulduktan sonra yemeklere ve çorbaya kekik niyetine katılarak yenilir

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [77], [78], [99].

3.1.12.2 *Silene marschalli* C.A.Mey

Bitkinin Türkçe Adı: Salkımçiçeği

Bitkinin Yöresel Adı: Kekik

Toplanma Dönemi: Nisan-Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı , Dağ yamaçları, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m,, 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD038

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımlar

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitkinin toprak üstü kısımları kaynatılıp mide ağrısı için suyu içilir.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [58], [77], [78], [99].

3.1.13. Convolvulaceae

3.1.13.1. *Convolvulus arvensis* L.

Şekil 3.38. *Convolvulus arvensis* L. genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: Tarlasarmaşığı

Bitkinin Yöresel Adı: Lavlavk

Toplanma Dönemi: Nisan- Eylül

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Bağ-Bahçe, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD039

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Yem

Kullanım Şekli ve Tarifi: Hayvan yemi olarak kullanılır.

Literatürdeki Kullanımlar: Yaprakları yiyecek olarak kullanılır [48]. Bitki sindirimi kolaylaştırmak için genç iken çiğ olarak yenir. Bitki iç hastalıkların tedavisi için dekoksiyon halinde kullanılır [93]. Genç bitkinin toprak üstü kısımları pişirilip yemek yapılır [94]. Bitkinin yaprakları soğan ve yumurta ile kavrularak tüketilir [54]. Yemeği yapılır, toplanan bitki temizlenip, bir tencerede haşlanır. Haşlanan yapraklar süzülüp doğranır. Bir tencerede yumurtalar

yağda kavrulurken üzerine tuz eklenir. Daha sonra üzerine haşlanmış ve doğranmış bitkiyi ilave edilip, karıştırılır. 3-5 dakika kavrulduktan sonra yemek pişmiş olur [42].

Kaynak Kişiler: [1], [2], [3], [4], [6], [7], [11], [12], [14], [15], [16], [17], [18], [20], [21], [22], [24], [25], [26] [27], [29], [31], [32], [34], [35], [37], [40] [41], [42], [44], [46], [47], [49], [50], [51], [53], [54], [56], [58] [59], [61], [62], [63], [64], [65],[66], [67], [69], [70], [73], [74], [75], [76], [79], [82], [84], [85], [86], [87], [89], [90], [91], [93], [94], [95], [96], [97], [98], [99], [101] [102], [103], [105], [106], [107], [108], [110], [111] [113], [114], [116], [118], [119], [120],

3.1.14.Cucurbitaceae

3.1.14.1. *Bryonia alba* L.

Şekil 0.39. *Bryonia alba*L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Akhaylin

Bitkinin Yöresel Adı: Kondire Beji

Toplanma Dönemi: Nisan- Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Yayledere, Dağ etekleri, 37°33'55.85"N, 40°48'34.20"E, 962 m, 04.08.2020.

Toplanma No: ÜD040

Kullanılan Kısım: Kök

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Mercimek büyüklüğü kadar kökünden ağza alınıp emilir. 10 ile 30 dakika arasında bu işlem uygulanır. Yüksek tansiyon ve şekeri tedavi etme amacı ile kullanılır.

Literatürdeki Kullanımları: Genç sürgünlerindeki taze yaprakları sarma yemeği için kullanılır [40]. Soğan ve yumurta ile kavrularak tüketilir [54].

Kaynak Kişiler : [58], [59].

3.1.15.Elaeagnaceae

3.1.15.1. *Elaeagnus angustifolia* L.

Şekil 3.40. *Elaeagnus angustifolia* L. genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: İğde

Bitkinin Yöresel Adı: Pışavt

Toplanma Dönemi: Temmuz-Eylül

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Yayladere, Taşlık Arazisi, 38°33'25"N, 42°01'01"E, 1421 m, 04.08.2020.

Toplanma No: ÜD041

Kullanılan Kısım: Meyve

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Zeytin gibi çekirdekleri çıkarılıp yenilir. Öksüren insanların öksürüklerinin durdurulması için tüketilir.

Literatürdeki Kullanımları: Olgun meyveleri kuruyemiş olarak tüketilir. Çiçekleri ilkbaharda arılara uğrak teşkil eder. Çiçekli dalları hoş kokusu için evlerin duvarlarına asılmaktadır [95]. Tohumlar bronş enfeksiyonları için kullanılır [96]. Meyveleri kuvvet için, Çiçekleri ve yapraklar ateş düşürmek için kullanılır [97]. Yaprakları kekikle kaynatılıp içilirse nefes açıcıdır. Çiçekleri, mide ağrısı ve kolestrole karşı kaynatılıp içilir. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyon, dahilen kan şekerini düşürücü olarak kullanılır. Yapraklar karın ağrısını için, astım ve bronşit tedavisinde kullanılır. Meyveleri böbrek rahatsızlığı için, böbrek taşları, ülser tedavisinde kullanılır [43].

Kaynak Kişiler : [58], [59].

3.1.16. Equisetaceae

3.1.16.1. *Equisetum arvense* L.

Şekil 3.41. *Equisetum arvense* L. genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: At Kuyruğu

Bitkinin Yöresel Adı: Kırkkilit Otu, Giya Hespi

Toplanma Dönemi: Haziran-Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Su kenarları 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 08.08.2020.

Toplanma No: ÜD042

Kullanılan Kısım: Gövde

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Gövde ve yapraklar kaynatılıp çayı yapılır. İçilen bu çay ile böbrek taşı düşürme ve böbrek taşı eritme özelliği olduğu biliniyor. Ayrıca öğütülerek merhem niyetine yüze sürülür. Cilt bakımı için kullanılır.

Literatürdeki Kullanımları: Manda ve atların güçlenmesi için yemlerin içine katılır [49]. Böbrek taşları için kurutulduktan sonra kaynatılıp içilir [12]. Bütün bitki infüzyon halinde idrar yolları tedavisinde kullanılır [15]. Bitki tıbbi amaçlı kullanılır [98]. Kökü topraktan çıkarılarak çiğ olarak yenir [78]. Yaprak ve gövde infüzyon halinde böbrek tedavilerinde kullanılır [99]. Toprak üstü kısmı suda kaynatılır ve suyu idrar yolu rahatsızlıkları için içilir [26].

Kaynak Kişiler : [77], [97].

3.1.17.Euphorbiaceae

3.1.17.1. *Euphorbia denticulata* Lam

Şekil 0.42. *Euphorbia denticulata* Lam 'nın genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Karasütlük

Bitkinin Yöresel Adı: Göşil

Toplanma Dönemi: Nisan - Temmuz

Toplandığı Yer:B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Kilhar etekleri, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m,, 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD043

Kullanılan Kısım: Sütü

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Hayvanların yara olan ayaklarına sütünden 1-2 damla damlatılarak iyileştirmeye bırakılır.
- Bir bardak süte 1-2 damla karasütlük sütünden damlatılıp sindirim sisteminin ishali için içilir.

Literatürdeki Kullanımları: Yapraklarından çıkan süt şeklindeki sıvı açık yaralara merhem şeklinde sürülmektedir. Zehirlere karşı özellikle akrep zehiri için kullanılmaktadır. Gövde ve yapraklardan çıkan sıvı yaralara sürülmektedir hem kanamayı durdurmaktadır hem de yara iyileştirici özelliğe sahiptir. Gövde ve yapraklardan çıkan sıvı el ve ayaklarda oluşan çatlaklara sürülerek tedavi edilmektedir [65]. Bitki özsuğu karın ağrıları ve ishal için kullanılır [26]. Bitkiden akıtılan süt 1-2 damlası suya katılarak kabızlık giderici olarak kullanılır. Bitkiden akıtılan sütün içilmesi durumunda karın sancılara ve ishale neden olur [63].

Kaynak Kişiler : [58],[77], [78], [97], [99], [101].

3.1.17.2. *Euphorbia esula* L.

Şekil 0.43. *Euphorbia esula* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Eşeksütlegeni

Bitkinin Yöresel Adı: Ğoşil

Toplanma Dönemi: Ağustos - Eylül

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Dağ etekleri, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD044

Kullanılan Kısım: Sütü

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Hayvanların yara olan ayaklarına sütünden 1-2 damla damlatılarak iyileştirmeye bırakılır.
- Bir bardak süte 1-2 damla karasütlük sütünden damlatılıp sindirim sisteminin ishali için içilir.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler:[58],[77], [78], [97], [99], [101].

3.1.17.3. *Euphorbia macroclada* Boiss.

Şekil 0.44. *Euphorbia macroclada* Boiss.'nın genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Neblul

Bitkinin Yöresel Adı: Ğoşil

Toplanma Dönemi: Nisan - Temmuz

Toplandığı Yer: : B9, Bitlis; Güroymak, Yayladere, Yol kenarları, 38°33'25"N, 42°01'01"E, 1421 m, 21.07.2020.

Toplanma No: ÜD045

Kullanılan Kısım: Sütü

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Hayvanların yara olan ayaklarına sütünden 1-2 damla damlatılarak iyileştirmeye bırakılır.
- Bir bardak süte 1-2 damla karasütlük sütünden damlatılıp sindirim sisteminin ishali için içilir.

Literatürdeki Kullanımları: Bitkinin toprak üstü kısımları pekmez yapımında kullanılır [54]. Bitki sütü peynir mayası olarak kullanılır. Mayalanma sıcaklığındaki süte sütleğen bitkinin 6-7 damla özü damlatılır. Sütün üstü katılıp mayalanmaya bırakılır [42].

Kaynak Kişiler :[58],[77], [78], [97], [99], [101].

3.1.18.Fabaceae

3.1.18.1. *Astragalus gummifer* Labill.

Şekil 3.45. *Astragalus gummifer* Labill. Genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: Sakızlıgeven

Bitkinin Yöresel Adı: Guni

Toplanma Dönemi: Temmuz - Ekim

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Taşlık arazi, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 19.07.2020.

Toplanma No: ÜD046

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Yakacak

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitki gövdeden kopartılıp kışın sobayı yakmak için kullanılır.

Literatürdeki Kullanımları: Trakya Bölgesinde arıcılık için önemli bitkilerdendir [93]. Gövdesinden yapılan yaralamalar sonucu zambak elde edilir. Boğaz hastalıkları ve iltihaplarında, bir parça zambak ağıza alınarak emilir. Toprak üstü kısımları yakacak ve hayvan yemi olarak kullanılır [64]. Bitki dövülerek hayvan yemi olarak kullanılır. Bitkinin güneşi en fazla gören dalları toplanarak kaynatılır. Her gün saç bu su ile yıkanır ise saç dökülmesini önler [44]. Gövdeden çıkan sakız kirece katılarak kirecin duvara yapışmasını sağlar. Yakacak olarak kullanılır [65]. Çayı yapılır. iltihap sökücü, yüksek tansiyonu düşürücüdür. Yağı çıkarılır, yağı (kitre) kansere ve mide rahatsızlığına faydalıdır. Öksürük, bademcik, astım, bronşit, ağız yaraları için genelde ağızda emilerek yutulur. Yakacak olarak kullanılır. Kökü kesilip içindeki yağ eklem ağrıları için bacaklara sürülür. Yağından tutkal yapılır. Bitkinin tamamı dövülerek hayvanlara yem yapılır; sütü artırır [101]. Sapları kesilir, akan sakızı toplanır ve sakız gibi çiğnenir [102]. Kökünden çıkan zambak kitre yapımında kullanılır [47]. Karaciğer hastalığı için bal ile birlikte tüketilir. [27].

Kaynak Kişiler:[1], [2], [3], [4], [5], [8], [11], [12], [14], [15], [16], [17], [18], [20], [21], [22], [24], [25], [26] [27], [29], [31], [32], [34], [35], [37], [40] [41], [42], [44], [46], [47], [49], [50],

[51], [52], [54], [55], [58] [59], [61], [62], [63], [64], [65],[66], [67], [68], [70], [73], [74], [75], [76], [79], [82], [84], [85], [86], [87], [88], [90], [91], [93], [94], [95], [96], [97], [98], [99], [101] [102], [103], [105], [106], [107], [108], [110], [111] [113], [114], [116], [117], [118], [120],

3.1.18.2. *Glycyrrhiza glabra* L.

Şekil 0.46. *Glycyrrhiza glabra* L.'nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Meyan

Bitkinin Yöresel Adı: Süs

Toplanma Dönemi: Mayıs - Eylül

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 28.05.2020.

Toplanma No: ÜD047

Kullanılan Kısım: Gövde

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitkinin kabuğu soyulup çiğ olarak tüketilir.

Literatürdeki Kullanımları: Köklerinden hazırlanan şerbeti bronşit, astım ve öksürüğün tedavisinde kullanılır. Meşrubat olarak ticari bir şekilde tüketilmektedir. Köklerinin kaynatılmış suyu mide ve böbrek ağrılarının dindirilmesinde kullanılır [95]. Rizomları ticari olarak kullanılmaktadır. Rizomlarından hazırlanan şerbet bronşit, astım ve öksürüğün tedavisinde kullanılmaktadır. Ayrıca rizomların kaynatılması ile elde edilen su, mide ve böbrek ağrılarının dindirilmesinde kullanılmaktadır [103]. Baş ağrısı, bronşit, mide ağrısı ve ishale karşı dekoksiyon olarak kullanılır [73]. Öksürük ve nefes darlığı tedavisinde bitkinin kökleri kaynatılarak içilir [12].

Göğüs yumuşatıcı, balgam söktürücü, idrar arttırıcı, tad düzeltici, gibi etkilere sahiptir. Toz halinde eczacılıkta hapların hazırlanmasında, kıvam ve şekil vermek için kullanılır. Türkiye'nin önemli bir ihraç maddesidir [7]. Kökler çiğ veya pişirilerek yenir. Kurutulmuş kökler çiğnenmek kullanılır. Özellikle diş çıkaran çocuklarda ve diş temizleyici olarak kullanılır [96]. Kökleri, öksürük ve bronşit için kullanılır [14]. Kan zehirlenmesine karşı kök ve diğer kısımları birlikte kaynatılır ve içilir ya da kökü çiğnenilir. Mide rahatsızlığı, grip ve soğuk algınlığına karşı; kökü kurutulup öğütüldükten sonra yenir veya kaynatılıp içilir. Kökü kaynatılıp iyice yumuşatıldıktan sonra un ile karıştırılıp iltihaplı yaralara sürülür. Genç dallar bıçakla yaralandıktan sonra akan salgının biraz koyulaşması beklenir ve daha sonra iltihaplı yaralara sürülür [24]. Kökleri soğuk algınlığına karşı kullanılır [15]. Kökü çiğ olarak yenilir [104]. Köklerinden hazırlanan dekoksasyon, dahilen, şeker hastalığı tedavisinde kullanılır [43]. Köklerin dış kabukları soyulup, geriye kalan kısım tokmakla ezilir ve suda 1-2 saat bekletildikten sonra suyu süzülür. Sıcak yaz aylarında soğuk şerbeti hazırlanarak içilir [105]. Sıcak çay olarak da tüketilmektedir [106]. Şerbeti yapılır. Toplanan bitki kökleri yıkanıp temizlenir. Bitkinin kökleri enine ve boyuna kesilip sürahiye konulur. Sürahinin üzerine su ilave edilip, bitkinin özünü bırakması beklenir. Bitki kökü özünü bıraktıktan süzülüp, soğuk içilir [47].

Kaynak Kişiler: [1], [3], [7], [9], [13], [14], [16], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [44] [48], [49], [51], [53], [58], [59], [60], [62] [64], [67], [68], [69], [70], [72], [75], [77], [78], [81], [82], [84] [87], [92], [94], [97], [102], [105],[108], [110], [113], [114], [115], [116], [117], [119].

3.1.18.3. *Ononis spinosa* subsp. *hircina* (Jacq.) Gams

Şekil 0.47. *Ononis spinosa* subsp. *hircina* (Jacq.) Gams genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Şırbık

Bitkinin Yöresel Adı: Deleri

Toplanma Dönemi: Mart- Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD048

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Gövde ve yapraklar ince ince doğrandıktan sonra haşlanıpyumurtalı kavurması yapılır.

Literatürdeki Kullanımları: Kurutulmuş kökleri idrar artırıcı ve taş düşürücü olarak kullanılır. Haricen antiseptik ve yara iyi edici etkilerden ötürü, egzama ve buna benzer deri hastalıklarının tedavisinde kullanılır [7]. Bitkinin genç olan yaprak kısımları taze veya kurutulduktan sonra ayran yemeklerine katılır [26]. Bitkinin yaprakları ezilip dövüldükten sonra bir bezle sarılarak iltihaplanmış yaralarda iltihap sökücü olarak kullanılır [63].

Kaynak Kişiler :[4], [8], [11], [18], [25], [31], [37], [42], [48], [53], [59], [66], [70], [76], [81], [84], [88], [93], [95] [99], [101], [104], [106], [109], [113], [117].

3.1.19.Fagaceae

3.1.19.1. *Quercus petraea* (Matt.) Liebl

Şekil 0.48. *Quercus petraea* (Matt.) Liebl genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: Sapsızmeşe

Bitkinin Yöresel Adı: Beru, Hej

Toplanma Dönemi: Ekim - Aralık

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Budaklı, Dağ etekleri, 38°38'26"N, 42°02'39"E, 1292 m, 28.07.2020.

Toplanma No:ÜD049

Kullanılan Kısım: Kök, Gövde ve Tohum

Kullanım amacı: Gıda ve diğer kullanımlar (Baston)

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Tohumu ateşte kestane gibi kavrulup yenir.
- b) Kök ve gövde kışın yakılmak üzere depolanır.
- c) Bitkinin genç dallarından baston yapılır.

Literatürdeki Kullanımları: Göğüs yumuşatıcı olarak ve şeker hastalığı tedavisinde kullanılmaktadır [36]. Meyveleri ateşte kebab edilip yenerek hemoroid tedavisinde kullanılır. Gövde ve dallarından elde edilen odunu yakacak olarak kullanılır. Dalları çit yapımında kullanılır. Yapraklı dalları çardak ve çatı üzerine güneşten koruyucu olarak konur [35]. Olgun meyvaları toplanıp toprak altına gömülür. Kış aylarında çıkartılıp közlenerek yenilir. Yakacak olarak dalları, yaprakları da hayvan yemi olarak kullanılır [40].Taze veya pişmiş [28].

Kaynak Kişiler : [1], [3], [4], [5], [8], [9], [11], [12], [13], [15], [16], [17], [19], [20], [21], [23], [24], [25], [27] [29], [30], [31], [32], [33], [35], [38], [40] [41], [43], [44], [46], [47], [48], [50], [51], [52], [54], [56], [58] [59], [60], [62], [63], [64], [65],[66], [67], [68], [71], [73], [74], [75], [76], [77], [78], [79], [82], [84], [85], [86], [87], [88], [90], [91], [93], [94], [95], [96], [97], [98], [99], [101] [102], [104], [105], [106], [107], [109], [110], [111] [113], [114], [116], [117], [119], [120],

3.1.20.Hypericaceae

3.1.20.1. *Hypericum perforatum* L.

Şekil 0.49. *Hypericum perforatum* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Binbirdelikotu

Bitkinin Yöresel Adı: Kantarone zer

Toplanma Dönemi: Mayıs- Temmuz

Toplandığı Yer:B9, Bitlis; Güroymak, Merkez, Mezarlık, 38°34'39"N, 42°01'01"E, 1301m, 04.07.2020.

Toplanma No: ÜD050

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitkinin yaprakları suda kaynatılıp demlenir. Göz ve diğer tüm organlar için şifa amaçlı kullanılıyor.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler :[77], [78], [99].

3.1.20.2. *Hypericum scabrum* L.

Şekil 3.50. *Hypericum scabrum* L. Genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: Karahasançayı

Bitkinin Yöresel Adı: Kantarone Sor

Toplanma Dönemi: Mayıs- Temmuz

Toplandığı Yer:B9, Bitlis; Güroymak, Merkez, Mezarlık, 38°34'39"N, 42°01'01"E, 1301 m, 04.07.2020.

Toplanma No: ÜD051

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitkinin yaprakları suda kaynatılıp demlenir. Göz ve diğer tüm organlar için şifa amaçlı kullanılıyor.

Literatürdeki Kullanımları: Çiçekleri zeytinyağı ile karıştırılır ülser için kullanılır [107]. Dâhilen basur için kullanılır [7]. Mayasıl için [108], basur tedavisinde [80], kabızlık ve hemoroit [87;110;109]. Kabızlık ve basura için [111]., Basur ve karın ağrısı için [112;113;]. Çiçekler zeytinyağı ile karıştır antiseptik olarak pansuman yapımından kullanılır [114]. Adet ağrılarında, karın ağrılarında kullanılır ağrı kesici olarak [6], yatıştırıcı olarak, ülser için ayrıca tat ve renk vermek amacıyla pekmeze katılır [115]. Mide rahatsızlıkları, şeker hastalığı için. Yaprakları yara tedavisi için [35]. Toprak üstü kısmı suda kaynatılır. Kaynamış suyu bir leğene doldurup ılık olana kadar beklenir. Basur için, mide, bağırsak ve böbrek için [39], Kesilen yer için merhem niyetine kullanılır[27].

Kaynak Kişiler :[77], [78], [99].

3.1.20.Iridaceae

3.1.21.1.Crocus cancellatus subsp. damascenus (Herb.) B.Mathew

Şekil 0.51. *Crocus cancellatus* subsp. *damascenus* (Herb.) B.Mathew genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Pivok

Bitkinin Yöresel Adı: Pivok

Toplanma Dönemi: Mart - Nisan

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Dağ etekleri, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 01.04.2020.

Toplanma No: Ü.D052

Kullanılan Kısım: Yumru

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yumrusu soyulup çiğ yenir.

Literatürdeki Kullanımları: Toprak altı kısmı çiğ yenilir [39; 42].

Kaynak Kişiler : [1], [3], [7], [9], [13], [14], [16], [17], [24], [38], [39], [41], [45] [46], [68], [69], [72], [71], [74], [76], [80], [82], [83] [88], [96], [98], [99],

3.1.20.Juglandaceae

3.1.22.1. *Juglans regia* L.

Şekil 0.52. *Juglans regia* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Ceviz

Bitkinin Yöresel Adı: Goz

Toplanma Dönemi: Ağustos- Eylül

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Yayladere, Dağlık arazi, 38°33'25"N, 42°01'01"E, 1421 m, 21.07.2020.

Toplanma No: ÜD053

Kullanılan Kısım: Meyve

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Yiyecek olarak tüketilir.
- Kalp, tansiyon ve kolesterol için günlük 70 gr kadar tüketilmelidir. Zeka için çok faydalıdır.

Literatürdeki Kullanımları: Kökleri romatizma ve kas ağrıları için kullanılır [116]. Soğuk algınlığı, egzama, romatizma tedavisi için halinde kullanılır [75]. Meyveler mayasıl için [58], Yapraklar bir beze sarılarak mantar, egzama ve eklem ağrılarında kullanılır [61], meyve kısımları hap olarak, astım tedavisinde kullanılır [79]. Kabuğu boyar madde olarak yapılan sucuk, muska, gibi yiyeceklerin iç maddesi olarak kullanılır. Baklavalara katılır. Dış kabuğu sertleşmeden reçeli yapılır. Tesbih ve baston yapımında kullanılır. Kütük, çeyiz sandığı, mobilya işleri, silah kabzası yapımında kullanılır. Sert kabukları kurutulduktan sonra içi çıkarılarak birbirine yapıştırılır,

yaldızlı boya ile boyanır ve süs eşyası yapılır [47]. Ceviz tohumları bahar aylarında tomurcuklamadan hemen sonra 40 adet toplanıp derin dondurucu veya bozulmayacak şekilde muhafaza edilir. Taze cevizler her sabah aç karna birer adet tiroid rahatsızlıklarına karşı kullanılır. Kuruyan ceviz içi ve içerisindeki zarla birlikte yaklaşık 10 adet ceviz 0.5 litre suyun içerisine bırakılır ve aç karna her sabah kolesterol ve guatr hastalığına karşı günde bir çay bardağı suyu içilir. Cevizin yeşil kabukalrı soyulup saç boyamada kullanılır [40].

yeni doğan çocukta karın ağrısı, kulak ağrısı ve diyabet hastalığı için kullanılmaktadır [27].

Kaynak Kişiler :[1], [2], [4], [5], [13], [14], [16], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [44] [46], [47], [51], [53], [58], [59], [60], [62] [64], [67], [68], [69], [70], [72], [75], [76], [79], [81], [83], [84] [87], [92], [94], [96], [102], [105],[109], [111], [112], [114], [116], [117], [118], [120].

3.1.23.Lamiaceae

3.1.23.1. *Clinopodium graveolens* (M.Bieb.)Kuntze

Şekil 0.53. *Clinopodium graveolens* (M.Bieb.) Kuntze genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Filiskin

Bitkinin Yöresel Adı: Cağ

Toplanma Dönemi: Mart- Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Üzümlü, Dağ etekleri, 38°33'55"N, 42°00'13"E, 1355 m, 02.04.2020.

Toplanma No: ÜD054

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Toprak üstü kısımlar ince ince doğrandıp haşlandıktan sonra yumurta ile kavurması yapılır.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [26], [27], [52], [65], [70], [105], [106], [128], [139], [145], [155], [184].

3.1.23.2. *Mentha Longifolia* (L.) L

Şekil 0.54. *Mentha longifolia* (L.) L genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Eşeknanesi

Bitkinin Yöresel Adı: Pung

Toplanma Dönemi: Nisan - Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Bağ-Bahçe, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD055

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Yapraklar taze veya kurutulmuş halde yemeklere koku ve lezzet vermek için kullanılır.
- Bitkinin toprak üstü kısımları peynir ve cacık yapımında kullanılır.

Literatürdeki Kullanımları: İlkbaharda yaprak ve gövde toplanır, kurutulur ve ayran çorbalarına katılır. Mide yatıştırıcı, bulantı kesici ve ishale karşı kullanılır. Yaprakları basur memelerinin üzerine kapatılır [49]. Bitki peynir ve cacık yapımında kullanıldığı gibi baharat ve sebze olarak da kullanılır. Ayrıca naneli şeker, likör, lavanta yapımında ve eczacılıkta kullanılır [50]. Nezle ve solunum yolları enfeksiyonları için [117]. Koku ve tat vermesi için baharat olarak, karın şişkinliği,

böbrek ve barsak rahatsızlıklarının tedavisi için içilir. [24]. Bitkinin yaprakları limon ile kaynatıldıktan sonra soğuk algnlığına karşı içilir. Bitkinin yaprakları tuzlandıktan sonra boğaz ağrısı, kanser ve baş ağrıları tedavisi için tüketilir [118]. Kaynatılıp biraz dinlendikten sonra aç karnına günde 1 bardak içilen suyu mide rahatsızlıklarına iyi gelir [119].

Bitki taze halde veya kurutulduktan sonra baharat olarak yemeklerde kullanılır [26].

Genç sürgünlerdeki yaprakları taze iken veya kurutulduktan sonra ayran çorbası veya çeşitli yemeklere katılır. Mideyi rahatlatıcı ve gribal hastalık gibi iltihabi hastalıklara karşı kullanılır [40]. Yaprakları ayran aşısı(mehir) mezesine katılır [42]. Baharat olarak; bitki yoğurtlu [27].

Kaynak Kişiler: [1], [3], [7], [9], [12], [14], [16], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [44], [48], [49], [51], [54], [58], [59], [60], [63], [64], [67], [68], [69], [70], [72], [75], [77], [79], [81], [82], [84], [87], [92], [94], [97], [102], [105], [108], [110], [111], [112], [113], [115], [117], [118].

3.1.23.3. *Mentha spicata* L.

Şekil 0.55. *Mentha spicata* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı:Pünk

Bitkinin Yöresel Adı: Pung

Toplanma Dönemi: Mart -Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Bağ-Bahçe, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD056

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Ayrar çorbasına katılıp tüketilir.

Literatürdeki Kullanımları: Baharat olarak kullanılır [120]. Üst kısmı baharat yapılır [39]. Çayı yapılır. Toplanan bitkinin toprak üstü kısımları kurutulup ufaltılır. Kaynamış suya 2-3 çay kaşığı kurumuş nane ilave edilir. Çay demlendikten sonra süzülüp içilir [42].

Kaynak Kişiler : [1], [3], [7], [9], [13], [14], [16], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [44], [48], [49], [51], [53], [58], [59], [60], [62], [64], [67], [68], [69], [70], [72], [75], [77], [78], [81], [82], [84], [87], [92], [94], [97], [102], [105], [108], [110], [113], [114], [115], [116], [117], [119].

3.1.23.4. *Phlomis rigida* Labill.

Şekil 0.56. *Phlomis rigida* Labill. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Dirçalba

Bitkinin Yöresel Adı: Cantiyana

Toplanma Dönemi: Nisan- Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Dağlık arazi, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m., 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD057

Kullanılan Kısım: Yaprak ve çiçekler

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Çiçekli dalları kaynatılıp çay gibi demlendikten sonra içilir. Soğuk algınlığına ve mide ağrısına iyi gelmektedir.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [77], [78], [99].

3.1.23.5. *Salvia microstegia* Boiss. & Balansa

Şekil 0.57. *Salvia microstegia* Boiss. & Balansa 'nın genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Yağlambaç

Bitkinin Yöresel Adı: Belghekim

Toplanma Dönemi: Nisan - Temmuz

Toplandığı Yer: B8, Bitlis; Güroymak, Saklı, Kilhar tepesi, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m,, 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD058

Kullanılan Kısım: Yaprak

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yara olan yerlere veya kurtlanmış yerlere yapraklar ezilerek merhem gibi sürülür.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [77], [78], [98], [99], [101].

3.1.23.6. *Salvia nemorosa* L.

Şekil 0.58. *Salvia nemorosa* L.'nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Gehareş

Bitkinin Yöresel Adı: Melisa Otu

Toplanma Dönemi: Nisan - Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Aşağı Kolbaşı, Mezarlık, 38°32'47"N, 42°06'44"E, 1638m, 02.07.2020.

Toplanma No: ÜD059

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Gövde ve yapraklar kaynatılıp demlenir ve çay gibi tüketilir. Strese ve uykusuzluğa iyi gelmektedir.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler : [77], [99].

3.1.23.7. *Salvia poculata* Náb

Bitkinin Türkçe Adı: Küllüşalba

Bitkinin Yöresel Adı: Uğur otu

Toplanma Dönemi: Nisan-Temmuz

Toplandığı Yer:B9, Bitlis; Güroymak, Aşağı Kolbaşı, Mezarlık, 38°32'47"N, 42°06'44"E, 1638 m, 02.07.2020.

Toplanma No: ÜD060

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitkinin kabukları soyularak yenilir. Melisa otu ile birlikte karıştırılarak ta kullanılır. Strese ve uykusuzluğa iyi gelmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Genç bitkinin kabukları soyularak yenir [49].Bitkinin taze olan yapraklarından sarma yapılır [26].

Kaynak Kişiler :[77], [78].

3.1.23.8. *Salvia virgata* Jacq

Bitkinin Türkçe Adı: Fatmanotu

Bitkinin Yöresel Adı: Cantiyana

Toplanma Dönemi: Nisan- Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Dağ etekleri, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m,, 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD061

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Kuru veya yeşil kaynatılarak içilir. Kansızlığa iyi gelmektedir. İdrar iltihabını sökme özelliği vardır.

Literatürdeki Kullanımları: Yaprak solunum yolu rahatsızlıklarında kullanılır [121]. Yaprakları yara iyi edici olarak kullanılır [122;7;113]. Bitkinin çayı yapılır [123]. Bitki dekoksion halinde hemoroid tedavisinde kullanılır [110;124]. Taze yaprakları yemeğe katılır [53]. Taze gövdesi soyulup yenir [6]. Arılar bitkinin nektar ve polenlerinden yararlanır [125]. Yaprakları yaranın çıbanı üzerine sarılır. Tüm bitki hayvan yemi olarak kullanılır [81]. Bitkinin toprak üstü organlarından dekoksion yöntemiyle çıkarılan çay içilir [126]. Bitkinin kök kısmı suda kaynatılır ve ip içine atılır. Böylece ipin siyah renge boyanması sağlanır [26]. Kurutulmuş çiçekler tarhanaya katılarak baharat olarak kullanılır [67]. Toprak üstü kısımlarından çay yapılır [92]. Soğuk algınlığı için kullanılır [47], Sebze olarak pişirilir [28].

Kaynak Kişiler : [77], [78], [98],[100].

3.1.23.9. *Stachys cretica* L.

Şekil 0.59. *Stachys cretica* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Keldeliçay

Bitkinin Yöresel Adı: Cantiyana

Toplanma Dönemi: Nisan - Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Dağ etekleri, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m,, 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD062

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Baş ağrısı suda kaynatılıp demlendikten sonra azar azar içilir.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler :[18], [77], [78], [100].

3.1.23.10. *Stachys lavandufolia* Vahl

Şekil 0.60. *Stachys lavandufolia* Vahl genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Tüylüçay

Bitkinin Yöresel Adı: Bareş

Toplanma Dönemi: Nisan - Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Dağ etekleri, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m,, 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD063

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Kurutularak veya kaynatılarak içilir. Kansızlığa iyi gelmektedir. Ayrıca iltihap söktürücü ve ateş düşürücü özelliği vardır.

Literatürdeki Kullanımları: Yaprak ve çiçeklerinden hazırlanan dekoksiyon iştah açıcı olarak kullanılır [99], Bingöl yöresinde çay olarak tüketilmektedir. Aynı zamanda soğuk algınlığı, öksürük vb. basit rahatsızlıkların tedavisinde kullanıldığı için, yörede kurulan pazarlarda önemli ölçüde ticareti yapılmaktadır [66]. Taze olan toprak üstü kısım kurutulup toz haline getiril ve daha sonra hayvanların kurtlanmış yaralarına serpilir. Bitkinin toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak değerlendirilir [63]. Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır. Bitkinin alt yapraklarından çay yapılarak içilir [38].

Kaynak Kişiler : [10], [58], [77], [78], [98], [100], [101].

3.1.23.11. *Teucrium polium* L.

Şekil 0.61. *Teucrium polium*L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Acıyavşan

Bitkinin Yöresel Adı :

Toplanma Dönemi: Nisan - Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Dağ etekleri, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m,, 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD064

Kullanılan Kısım: Yaprak ve tohum

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Diş ağrısının giderilmesinde veya ağızda bir şişkinlik varsa öğütülerek toz halinde şişkinliğe uygulayarak iyileştirmede kullanılır.
- Toprak üstü kısımları kurutulup toz haline getirildikten sonra kaynar suda biraz demlendirilerek elde edilen çay nefes darlığı, romatizmal ağrıları, soğuk algınlığı ve şeker hastalığı tedavisinde kullanılır.

Literatürdeki Kullanımları: Mide rahatsızlıkları, sindirim ve boşaltım sistemi rahatsızlıklarına karşı çayı içilir. Bu çay, iştahsızlık, şeker hastalığı ve ishale karşı da faydalıdır. Tadının acı oluşu nedeni ile tercih edilmemekle beraber pek çok hastalığa karşı iyi sonuçlar alınmaktadır (Özçelik ve Balabanlı 2005). Çiçekli dalları mide ağrılarına, iştah açıcı ve şeker hastalığına karşı infüzyon (% 1) günde 2-3 bardak içilir. Bağırsak iltihabı ve tembelliğine karşı suda kaynatılıp suyu sabah, akşam bir çay bardağı içilir [64]. Mide

ağrısının giderilmesinde kullanıldığı tespit edilmiştir [128]. Verem tedavisinde kullanılır [6]. Mide ağrıların tedavisi için kullanılır. Toprak üstü kısımlarından bitkinin çayı yapılır sancı çeken büyükler ve çocuklara içirilir [55]. Bitki yaş veya kurutularak kullanılabilir. Çiçekli dalları veya yaprakları mide ağrısı, karın ağrısı, sancı ve şeker hastalığına karşı infüzyon halinde (% 1) kullanılır. Günde 1 kahve fincanı içilir. Bebeklerde gaz sancısını kesmek amacıyla sabah akşam bir çay kaşığı verilir [44]. İştah, mide ağrıları için [90]. Karın ağrısı, bağırsak, öksürük, göbek düşmesi tedavisinde ve şeker düşürmek için. Kurutulup ezilerek soğuk algınlığı, karın ağrısı, Düşük için hamile bayanlarda, Basur ve cilt hastalarında, sıtma tedavisinde [83]. Solunum ve sindirim sistemi rahatsızlıkları ve şeker hastalığı, iştah açıcı, kuvvet verici [45]. Çocukların ağrılarına ve ishale karşı hayvanlarda mide şişkinliği için, tansiyon hastalığı için tüketilmektedir [65]. Mide ağrıları ve kanser tedavisi için [26]. Bağırsak kurtlarına karşı [105], kanser tedavisi için sabah-akşam 1 çay bardağı, nefes darlığı, romatizma ağrıları, soğuk algınlığı ve şeker hastalığı tedavisinde kullanılır [63]. Çayı demlenir. Sancıyı kesmek için kullanılır [101]. Basurda tedavi amaçlı kullanılmaktadır [67]. Soğuk algınlığı ve şeker hastalığı tedavisinde, diş ağrısı için kullanılır [35]. Ağız kokusu, basurun tedavisi, sara, baş dönmesi tedavisi, idrar söktürücü, ağrı kesici [115]. Anne sütü arttırıcı etkisi olduğu da düşünülmektedir [129]. Şeker hastalığı tedavisinde [92]. Mide ve bağırsak rahatsızlıklarında, [47]. Kaynamış suya 2-3 çay kaşığı kurumuş nane ilave edilir. Çay demlendikten sonra süzülüp içilir[42], Şeker hastalığı için kullanılmaktadır [27].

Kaynak Kişiler : [77], [78].

3.1.23.12. *Thymus kotschyonus* Boiss. & Hohen

Şekil 0.62. *Thymus kotschyonus* Boiss. & Hohen genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Kekik

Bitkinin Yöresel Adı: Cantrik

Toplanma Dönemi: Mart - Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Taşlık arazi, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD065

Kullanılan Kısım: Çiçek ve yaprak

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Kurutularak baharat niyetine yemeklere atılır.
- b) Genç haldeki bitkinin toprak üstü kısmı temizlendikten sonra tat vermek amacıyla peynire katılır.

Literatürdeki Kullanımları: Yapraklar ve çiçekler nefes açıcıdır. Boğazı temizlemek için taze veya kurutulmuş halde bir hafta boyunca çiğnenilir. Yemeklerde baharat olarak kullanılır. Ayran aşına katılır [24]. İnfüzyonu dahilen soğuk algınlığında ve şeker hastalığında kullanılır. Dekoksiyonu dahilen karın ağrılarında kullanılır. Taze olarak veya kurutulup baharat olarak kullanılır [6]. Bitkinin toprak üstü kısmı kaynatılarak nefes darlığı için çayı yapılır ve içilir. Bitkinin toprak üstü kısmı mide iltihabı için kaynatılarak suyu içilir. Bitkinin genç haldeki toprak üstü kısmı taze veya kurutulmuş halde yemeklerde baharat olarak kullanılır. Genç haldeki bitkinin

toprak üstü kısmı temizlendikten sonra tat vermek amacıyla peynire katılır [26]. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon dahilen idrar yolları antiseptiği, bağırsak kurtlarını düşürme ve idrar artırıcı olarak kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksion, dahilen, böbrek taşlarının düşürülmesinde kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon dahilen bağırsak kurtlarını düşürmek amacıyla kullanılır. Yaprakları koku ve lezzet vermek için yemeklere, çorbalara ve salatalara katılır [35]. Bitkinin taze sürgünleri toplanıp kurutularak yemeklerde baharat olarak kullanılır. Baharat olarak kurutulan bitkiden 1 tatlı kaşığı bir bardak kaynatılmış suda demlemeye bırakılır ve adet düzensizliği ile iltihabi hastalıklar için kullanılır [40]. Bitki çayı olarak; baharat olarak; peynir üretiminde kullanılır [28].

Kaynak Kişiler:[2], [4], [6], [9], [12], [14], [15], [16], [20], [23], [25], [28], [30], [32], [35], [36], [38], [42], [45], [47], [49], [51], [54], [57], [59], [61], [62], [64], [66], [68], [69], [71], [72], [74], [77], [78], [81], [82], [84], [87], [92], [94], [97], [102], [105], [108], [109], [110], [111], [115], [120].

3.1.23.13. *Ziziphora capitata* L.

Şekil 0.63. *Ziziphora capitata* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Anuk

Bitkinin Yöresel Adı: Cahter

Toplanma Dönemi: Nisan- Temmuz

Toplandığı Yer:B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Kayalıklar, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m., 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD066

Kullanılan Kısım: Yaprak

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yapraklar kurutulduktan sonra yemeğe salataya ve çorbaya katılarak yenilir.

Literatürdeki kullanımlar: Mide rahatsızlıklarında da etkili olduğu belirtilmiştir [69], baharat olarak kullanılır, mide rahatsızlıklar, solunum yolu enfeksiyonlarının tedavisi, cinsel gücü artırıcı, kurt düşürücü ve kan dolaşımını uyarıcı etkileri vardı [7]. Bitki taze halde veya kurutulduktan sonra baharat olarak yemeklerde kullanılır [38].

Kaynak Kişiler :[77], [78], [98], [102],

3.1.24. Malvaceae

3.1.24.1. *Alcea setosa* (Boiss.) Alef

Şekil 0.64. *Alcea setosa* (Boiss.) Alef genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Hıtmieçiçeği

Bitkinin Yöresel Adı: Hiro

Toplanma Dönemi: Haziran- Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Mezarlık, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 08.08.2020.

Toplanma No: ÜD067

Kullanılan Kısım: Tüm kısım ve Tohum

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

a) Yapraklarından sarma yapılır.

b) Kökü ve gövdesi kaynatılıp karın ağrısı için kullanılır.

c) Tohumlu olan yer ezilip merhem gibi yara olan yere sürülür.

Literatürdeki Kullanımları: Çayı yapılır. Kurutulmuş 1-2 tutam hiro bitkisinin çiçeklerini kaynamış suya ilave edilip, demlenmesi beklenir. Demlendikten sonra süzülüp içilir [42].

Kaynak Kişiler: [1], [3], [7], [8], [13], [14], [16], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [36], [39], [42], [44], [48], [49], [51], [53], [58], [59], [61], [63], [66], [67], [68], [69], [71], [72], [75], [77], [78], [81], [82], [84], [87], [92], [94], [97], [103], [104], [108], [110], [111], [113], [115], [116], [117], [118], [119].

3.1.24.2. *Malva neglecta* Wallr

Şekil 0.65. *Malva neglecta* Wallr genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Çobançöreği

Bitkinin Yöresel Adı: Tolik

Toplanma Dönemi: Nisan - Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Yol kenarları, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD068

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

a) Yapraklarından sarma yapılır.

b) ince ince doğranıp yumurta ile kavurması da yapılır.

c) İçindeki yağlı tohum çıkarılıp çiğ olarak tüketilir.

d) Bitkinin toprak üstü kısımları suda kaynatılarak suyu mide ağrıları durumunda tüketilir.

Literatürdeki Kullanımları: Tohumları kan pıhtılaştırıcı, yaprakları sebze olarak, ağız yaralarını iyileştirici, vücuttaki şişkinliklerinin tedavisinde [69]. Karın ağrıları, hemoroid [93]. Solunum ve sindirim sistemleri ve iltihaplarında, cilt üzerindeki çıban ve yaraların ağrılarını dindirmek için tülbent arasında deri üzerine bırakılır [7;113]. Adet sancıları için, kanser, basur, soğuk algınlığı, romatizma, kalp rahatsızlıkları, kısırlık, karın ağrıları, böbrek rahatsızlığı, tansiyon, boğaz ağrılarına ve öksürüğe karşı kullanılır [117]. Toprak üstü kısımların suda kaynatılmasıyla elde edilen çay bağırsak iltihabına karşı içilir. Bitkinin toprak üstü kısımları suda kaynatılarak suyu mide ağrıları durumunda tüketilir. Bitkinin toprak üstü kısımları suda kaynatılarak suyu eklem ağrıları durumunda tüketilir. Ayrıca bitki unla birlikte suda kaynatılarak iltihaplanmış yaralardaki iltihabı çekmesi için üzerine bırakılır. Toprak üstü kısımları suda kaynatılır, romatizma hastaları rahatsızlıklarını gidermek amacıyla, elde edilen bitki suyu ile bir hafta boyunca her gün banyo yapılır. Ayrıca mide ağrılarına karşı yaprakları kurtulduktan sonra suda kaynatılarak içilir[63]. Çiçeklenmeden önce taze yaprakları çiğ olarak tüketilir. Eskiden açmamış çiçekleri tomurcuk iken ipe dizilir kız çocukları kolye olarak oynarlardı. Adıyaman'da hitap yapımında kullanılır. Kaynatıp buharına oturmak kadın hastalıklarına iyi gelir [47]. Haşlanıp çeşitli soslarla birlikte yemeği yapılır. Kadın hastalıkları ve çocuğu olmayan kadınlar tarafından lapası yapıp karın bölgesine sürülür. Toprak üstü kısımları toplanıp kaynatıldıktan sonra suyu süzülerek posası bir bezin için konulur ve karın bölgesine bezle birlikte sarılır; bu yöntem özellikle gaz sorunu olan çocuklarda kullanılır. Toprak üstü kısımları taze iken toplanıp haşlanır ve suyu çocuklara kabızlık durumunda günde 1-2 bardak suyu içirilir [40]. Yemeği yapılır. Toplanan bitkinin kökleri kesilir, ayıklanır, yıkanır, doğranıp bir tencerede haşlanır. Haşlandıktan sonra suyu süzülür. Bir tencerede yumurtalar yağda kavrulurken üzerine tuz eklenir. Daha sonra üzerine haşlanmış ve doğranmış bitkiyi ilave edilip, iyice karıştırılıp kavrulur [42]. Karın ağrısı için kullanılmaktadır [27], Sebze olarak pişirilir [28].

Kaynak Kişiler: [1], [3], [7], [8], [13], [14], [15], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [44] [48], [49], [51], [53], [58], [59], [61], [63] [64], [67], [68], [69], [70], [72], [75], [77], [78], [81], [82], [84] [87], [92], [94], [97], [103], [104],[108], [110], [113], [114], [115], [116], [117], [119], [120].

3.1.25. Orchidaceae

3.1.25.1. *Dactylorhiza iberica* (M.Bieb. ex Willd.) Soó

Şekil 3.66. *Dactylorhiza iberica*.(M.Bieb. ex Willd.) Soó genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: Kırmısalebi

Bitkinin Yöresel Adı: Hephebok

Toplanma Dönemi: Nisan- Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Budaklı, Tarla, 38°38'26"N, 42°02'39"E, 1292 m, 14.06.2020.

Toplanma No: ÜD069

Kullanılan Kısım: Soğan

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Soğanı ezilip basur olan yerlere sürülür. Ayrıca soğanı aktarlar tarafınan dondurma mayası yapılması için satın alınmaktadır.

Literatürdeki Kullanımları: Yumruları kuvvet verici çocuk ishallerini kesici ve gıda olarak kullanılmaktadır [7]. Yumruları süt ile birlikte kaynatılarak içilir [130].

Kaynak Kişiler : [58], [77], [100].

3.1.26.Papaveraceae

3.1.26.1. Papaver persicum Lindl

Şekil 0.67. *Papaver persicum* Lindl genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Acemgelinciği

Bitkinin Yöresel Adı: Bükok

Toplanma Dönemi: Nisan-Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Dağ etekleri, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m,, 05.07.2020.

Toplanma No: ÜD070

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi, Gıda ve Süs

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Pişirilip yumurtalı veya yumurtasız kavurularak yenilir.
- Henüz açılmamış olan çiçek bölgesi çocuklar tarafından açılıp boyası ruj niyetine kullanılır.
- Kaynatılıp suyu içilip sindirimi düzenleyici etkisi vardır.
- Cild ve saç için faydalı olduğu için cild ve saç suyu ile yıkanabilir.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler: [8], [14], [19], [26], [34], [38], [43], [48], [54], [58], [67], [77], [78], [101].

3.1.26.2. *Papaver rhoeas* L.

Şekil 0.68. *Papaver rhoeas* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Gelincik

Bitkinin Yöresel Adı: Bükok

Toplanma Dönemi: Nisan-Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Yol kenarları, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD071

Kullanılan Kısım: Toprak Üstü Kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi, Gıda ve Süs

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Pişirilip yumurtalı veya yumurtasız kavurularak yenilir.
- Henüz açılmamış olan çiçek bölgesi çocuklar tarafından açılıp boyası ruj niyetine kullanılır.
- Kaynatılıp suyu içilip sindirimi düzenleyici etkisi vardır.
- Cild ve saç için faydalı olduğu için cild ve saç suyu ile yıkanabilir.

Literatürdeki Kullanımları: Çiçek tomurcukları veya genç kapsülleri yenir [57]. Göğüs yumuşatıcı, öksürük kesici, yatıştırıcı, olarak kullanılır [131]. Trakya Bölgesinde arıcılık için önemli bitkilerdendir [100]. Genç yapraklar kaynatılır, kızartılarak ve çiçekler bulgur pilavına katılarak yenir. Toprak üstü kısımları kurutularak ve taze olarak hayvan beslemede yem olarak kullanılır [55]. Gıda amaçlı yararlanılır [132]. Çiçeklenmeden önce yaprakları taze olarak tüketilir [133]. Çankırı-Yapraklı Hazım Dağı Tabiat Parkı'nın doğal süs bitkilerindendir [134]. Süs bitkisi olarak evlerde vazolarda kullanılır. Çocuklar tarafından yaprakları çeşitli şekillerde vücuda yapıştırılarak oyun amaçlı kullanıldığı gözlenmiştir [46]. Çayı demlenir. Balgam sökücü olarak kullanılır. Yemeği yapılır [101]. Gaziantep'te aşlık otunun toprak üstü kısımlarından infüzyon

yoluyla elde edilen çay astım, diş ağrılar ve aritmide kullanılmaktadır. Ayrıca aşırı heyecanlanan ya da korkan çocuklarda da kullanılmaktadır [129]. Genç (körpe) bitkinin toprak üstü kısımları bulgur veya pirinçle pişirilerek yemek yapılır ve üzerine sarımsaklı yoğurt katılıp yenir [92]. ieği dekoksion olarak astımda kullanılır [79]. Ta yapraklarından şerbet yapılır [47]. Taze yaprakların yemeği yapılır. İçi boşaltılan kuru kapsüller çocuklar tarafından düdük olarak kullanılır. Çizilen, kesilen gövdelerden akan uzsu (beyaz sıvı) ile vücutta (el, kol gibi) eşitli süslemeler yapılır [40]. Yemeği yapılır. Yemeği yapılır. Toplanan yaprakları yıkanıp haşlanır. Haşlandıktan sonra suyu szlp doğranır. Bir tencerede doğranmış soğanlar yağda kavrulurken üzerine tuz eklenir. Daha sonra üzerine haşlanmış ve doğranmış bitkiyi ilave edilip, iyice karıştırılır. 3-4 dakika kavrulur[42].

Kaynak Kişiler : [8], [14], [19], [26], [34], [38], [43], [48], [54], [58], [67], [77], [78], [101].

3.1.27.Plantaginaceae

3.1.27.1. *Plantago atrata* Hoppe

şekil 0.69. *Plantago atrata* Hoppe genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Dartulotu

Bitkinin Yöresel Adı: İlan Dilan

Toplanma Dönemi: Nisan-Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt deresi, Mezarlık, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 17.06.2020.

Toplanma No: D072

Kullanılan Kısım: Yaprak

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Yapraklar ezildikten sonra yara tedavisinde kullanılır.
- b) Bitki kaynatılarak mide ağrısı için içilir.

Literatürdeki Kullanımları: Yaprakları hafif ateşe tutulur, sıcak olarak yara üzerine bastırılır, taze derinin gelmesini sağlar. Meyveleri zeytinyağında bekletilir, macun kıvamına geldiğinde haricen yara iyi edici olarak kullanılır [53]. Yapraklarının özsuğu antibakteriyel bir etkiye sahiptir. Ağız, üst solunum yolu enfeksiyonunda gargara şeklinde, göz iltihabında damla şeklinde kullanılır. Çayı altını ısıtatan çocuk ve yaşlılara içirilir. Yapraklarından lapa yapılarak, yara iyileştirmede ve çıban açmada kullanılır. Çiğ olarak tüketilebilir. Tohumları iyi bir müshildir [135]. Bitkinin taze yaprakları mide ağrıları durumunda tuzlanarak çiğ olarak yenir veya kurutularak çayı yapıp içilmektedir. Bitkinin yaprakları iltihaplı bölgelere sarılmak suretiyle iltihabın akıtılmasında kullanılmaktadır. Yaprak kısmından hazırlanan lapa hayvanlarda ve insanlarda görülen yara bölgelerine konur. Hemoroid, karın ağrısı, nefes darlığı tedavileri için bitkinin yaprak kısmı çiğ olarak yenir [63]. Bitkinin yaprak kısmı direk olarak iltihaplı bölgeye sürülür. Cerahat akıtmada kullanılır [67].

Kaynak Kişiler [3], [6], [10], [16], [19], [27], [33], [41],[50], [57], [63], [72], [77], [78], [100], [109].

3.1.27.2. *Plantago media* L.

Şekil 0.70. *Plantago media* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Şimşekyaprağı

Bitkinin Yöresel Adı: Belgebirin

Toplanma Dönemi: Nisan- Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Mezarlık, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 17.06.2020.

Toplanma No: ÜD073

Kullanılan Kısım: Yaprak

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yapraklar kaynatılıp çay gibi demlenir. Balgam söktürüp solunum yolunu ferahlatır.

Literatürdeki Kullanımları: Kabız, göğüs yumuşatıcı, idrar artırıcı olarak, yara iyi edici ve çıban açıcı kullanılmaktadır [7]. Mide ülseri için bitkinin yaprakları ve çiçek kısmı kullanılır [74]. Mide rahatsızlıkları için kullanılır. Özellikle doğum sonrası sancıları olan kadınlara ağrı kesici olarak [136]. Kanseri tedavisi için [137]. Yapraklarının dekoksasyonu vücut kaşıntısında ve parmak arasında oluşan mantar tedavisinde içilir. Yapraklar böbrek ve bağırsak rahatsızlıklarında, iltihap söktürücü, tansiyonu düşürmek için içilir. Tohumları dövülüp balla karıştırılarak öksürük ve soğuk algınlığı tedavisinde yenir. Tohumları yoğurda katılıp ishal kesici olarak yenir. Yapraklardan sarma yapılır [81]. Mide ağrıları, şeker hastalığı tedavisinde kullanılır [61]. Yara iltihabını söktürücü, dış eti iltihaplanması, ateş düşürücü ve deri kaşıntılarında kullanılır. Kanı, mideyi ve akciğeri temizler [39]. Taze yaprakları tuzla yenir [42].

Kaynak Kişiler : [3], [6], [10], [16], [19], [27], [33], [41],[50], [57], [63], [72], [77], [78], [100], [109].

3.1.28.Poaceae

3.1.28.1. *Hordeum bulbosum* L.

Şekil 0.71. *Hordeum bulbosum* L.'nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Boncukarpa

Bitkinin Yöresel Adı: Şekrok

Toplanma Dönemi: Nisan - Mayıs

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla kenarı, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD074

Kullanılan Kısım: Yumru

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yumrusu soyulup çiğ yenir.

Literatürdeki Kullanımları: Hayvan yemi olarak kullanılır [138]. Bitki yaprak vermeye başladığında kökler topraktan çıkarılır ve haşlandıktan veya doğrudan una bulandırıldıktan sonra yenir [51]. İlkbaharda sökülen bulbları çiğ yenir [136]. Hayvan yemi olarak kullanılır [139]. İlkbahar aylarında toprak altında çıkarılan bulbları çiğ olarak yenir. Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak değerlendirilir [62]. Yumrusu, yöre halkı tarafından toplanarak yenir. Hayvan yemi

olarak kullanılır [78]. Hayvan yemi olarak kullanılır [23]. Hayvan yemi olarak kullanılmaktadır [45]. Bitkinin bulb kısmı genç iken çiğ olarak yenir [26]. Çiğ olarak tüketilmektedir [65]. Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak değerlendiriliyor [46]. Bamya tohumu ve arpa çekilerek kahvesi yapılırsa basura iyi gelir. Hayvan yemi olarak kullanılır [47]. Yumrusu soyulup çiğ yenir [42], Taze yenen [28].

Kaynak Kişiler : [5], [8], [10], [12], [14], [15], [17], [19], [22], [25], [28], [29], [30], [32], [33], [34], [36], [37], [38], [41], [44], [45], [49], [55], [58], [60], [63], [78], [91], [100], [101].

3.1.28.2. *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.

Şekil 3.72. *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: Kamış

Bitkinin Yöresel Adı: Kamış

Toplanma Dönemi: Nisan - Eylül

Toplandığı Yer: C8, Mardin; Derik, Böğrek Mahallesi, Taşlık arazi, 37°21'4.20"N, 40°13'14.10"E, 688 m, 05.05.2020.

Toplanma No: ÜD075

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları

Kullanım Şekli ve Tarifi: Hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Dam üstünü örtmek için de ayrıca bir araya getirilen kamışlar sıra halinde dam üzerine dizilir.

Literatürdeki Kullanımları: Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır [52]. Süpürge yapılır [7], bahçelerin çevrilmesinde, samanlık yapımı için saman yığınlarının üstünün örtülmesi için, evlerin ve ahırların üstünün kapatmak için [136]. Çit yapımında kullanılır. Sepet yapımında

kullanılır. Hayvan barınaklarının yapımında kullanılır. Evlerin çatılarının kapatılmasında kullanılır. Uçurtma yapımında kullanılır. Av aletlerinin yapımında kullanılır [62]. Cilt hastalıkları için suyu içiliyor [39].

Kaynak Kişiler: [1], [3], [4], [6], [7], [9], [10], [12], [14], [16], [17], [19], [21], [24], [28], [29], [30], [32], [33], [34], [36], [37], [38], [39], [41], [42], [43], [45], [47], [49], [51], [52], [54], [55], [56], [58], [59], [63], [65], [66], [68], [70], [71], [74], [76], [79], [80], [81], [82], [85], [87], [88], [89], [90], [91], [93], [97], [98], [104], [105], [106], [107], [108], [109], [110], [111], [112], [114], [117], [119], [120],

3.1.29.Polygonaceae

3.1.29.1. *Rumex crispus* L.

Şekil 0.73. *Rumex crispus*L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Labada

Bitkinin Yöresel Adı: Havilok

Toplanma Dönemi: Nisan - Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla kenarı, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD076

Kullanılan Kısım: Yaprak

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yapraklarından sarma yapılır.

Literatürdeki Kullanımları: Şeker hastalığı tedavisinde [76;84], Bademcik hastalıklarında [141], boğaz ağrısında [142], böbrek hastalıklarında [140], çıban tedavisinde (Ecevit ve Özhatay 2006), basur [15;140], idrar artırıcı [144], iltihaplı yarada [145], ishal [146], kabızlık [147;140], kalp [84], karın ağrısı [142], öksürük [148], yara tedavisi [75], Şeker hastalığı, yapraklarında sarma

[39], salatası yapılır, sarma, kadın hastalıkları için [40]. Yaprakları salata olarak [42], İltihaplı yaralar ve ülser tedavisinde kullanılır [27], Baharat olarak [28].

Kaynak Kişiler :[3], [4], [7], [8], [14], [15], [17], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [48], [49], [51], [53], [58], [77], [78], [92], [98], [100], [101].

3.1.29.2. Rumex scutatus L.

Bitkinin Türkçe Adı: Ekşimen

Bitkinin Yöresel Adı: Tırşok

Toplanma Dönemi: Nisan- Mayıs

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Günkırı, Tarla, 38°35'22"N, 41°57'58"E, 1301 m, 09.08.2020.

Toplanma No: ÜD077

Kullanılan Kısmı: Yaprak

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yaprakları yeşillik olarak çiğ tüketilir. Mide ağrısına iyi gelindiği söyleniyor.

Literatürdeki Kullanımları: Yapraklar çiğ olarak yenir [76], Yaprakları ekşi lezzetleri nedeniyle salata halinde yenilir. Lapa halinde olgunlaştırmak için çıban üzerine sarılır [87;64]. Çiğ olarak yenir veya ekşi tat vermek için kısıra konur [6]. Gıda amaçlı tüketilmektedir [149]. Bitkinin taze olan yaprak kısmı çiğ olarak tüketilir. Yaprak yemeklere ekşi tadı vermek maksadıyla da kullanılır [63]. Yufka arasına dürüm yapılarak tüketilir. Salata yapılarak tüketilir. Doğrudan tuz ile tüketilir. Yaprak kısmı doğrudan tüketilerek C vitamini ihtiyacının karşılanması amacı ile kullanılır [67], Salatalarda yenen yapraklar [28].

Kaynak Kişiler: [2], [4], [7], [8], [13], [14], [15], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [48], [49], [51], [53], [58], [59], [61], [63], [64], [67], [68], [69], [70], [72], [73], [77], [78], [81], [82], [84], [87], [92], [94], [97], [103], [104], [108], [110], [112], [114], [116], [119], [119],

3.1.29.3. *Rumex tuberosus* L.

Şekil 0.74. *Rumex tuberosus* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Kuzukıkırdağı

Bitkinin Yöresel Adı: Tırşok

Toplanma Dönemi: Nisan-Mayıs

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla kenarı, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD078

Kullanılan Kısım: Yaprak

Kullanım amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Yapraklar çiğ olarak tüketilir. Hem yiyecek olarak kullanılır hemde mide ağrısına iyi geldiği söylenmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Yaprakları ekşi lezzetleri nedeniyle salata halinde sebze olarak yenir. Lapa halinde çıbanları olgunlaştırmak için çıban üzerine sarılır [7], Yaprakları çiğ olarak yenir veya pişirilerek yemeği yapılır [150]. Tohumları suda kaynatılır. Elde edilen karışım mide, romatizma ve kalp rahatsızlıklarına karşı içilir. Taze ve yeşil yaprakları sarma olarak kullanılır. Ayrıca tadının ekşi olması nedeniyle taze yapraklar çiğ olarak yenir [24]. Boya yapımında kullanılır [14]. Çiğ olarak yenir veya ekşi tat vermek için kısırlara konur [6]. Yaprakları sebze olarak yenir. Kökler infüzyon (%5) halinde idrar artırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak kullanılır [64]. Bitkinin yaprakları mercimek tohumu ile kavrulur ve türlüşü yapılarak tüketilir

[54]. Sarma yemeği yapılır. Sarma için uygun taze toplanan yapraklar yıkanır. Hazırlanan iç harcı ile sarılıp pazı sarması gibi pişirilir [42;28].

Kaynak Kişiler: [1], [3], [7], [8], [13], [14], [15], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [44], [48], [49], [51], [53], [58], [59], [61], [63], [64], [67], [68], [69], [70], [72], [74], [77], [78], [81], [82], [84], [87], [92], [94], [97], [103], [104], [108], [110], [113], [114], [116], [119], [118],

3.1.30. Portulacaceae

3.1.30.1. Portulaca oleracea L.

Şekil 0.75. *Portulaca oleracea* L.'nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Semizotu

Bitkinin Yöresel Adı: Parpar

Toplanma Dönemi: Mayıs- Ekim

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Bağ-Bahçe, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD079

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

a) Yumurtalı semizotu kavurması (yemeği) yapılır. Semizotu ayıklanır, temizlenip, bir tencerede haşlanır. Haşlanan yapraklar süzülüp doğranır. Bir tencerede yumurtalar yağda kavrulurken üzerine tuz eklenir. Daha sonra üzerine haşlanmış ve doğranmış bitkiyi ilave edilip, karıştırılır. 3-5 dakika kavrulduktan sonra yemek pişmiş olur.

b) Yeşillik olarak çiğ yenir.

c) Toz biber ile yağı birlikte kavurulur. Daha sonra pişirilmiş semizotunun üzerine yoğurt ilave edilir. En sonunda kavurulmuş yağ üzerine dökülüp yemek olarak servis edilir.

Literatürdeki Kullanımları: Sebze olarak tüketilir. Mide hastalıkları tedavisinde ve zayıflatıcı olarak kullanılmaktadır [13]. Bağırsakları yumuşak tutmak ve hazmı kolaylaştırmak amacıyla toprak üstü kısımlarının yemeği yapılır [95]. Yaprakları lapa halinde hemoroide iyi gelir. Tohumları solucan düşürücüdür. Pazarlarda sebze olarak satılır [151]. Bitki idrar söktürücü ve kurt düşürücü olarak kullanılır [121;122]. Bitki soğuk algınlığı, güneş yanıkları ve yüksek ateş tedavilerinde dahilen kullanılır [93]. İnce ince doğranan bitki, soğan ile yağda kavrularak yenir. İnce ince doğranan bitki, yağda soğan ve salça ile kavrulup bulgur ve su ilave edilerek pişirilip yemeği yapılır [119]. Kışın yoğurtla karıştırılıp yenilirse bağırsakları çalıştırır, kilo verdirir. Toprak üstü taze kısmı aç karınla veya yoğurtla karıştırıp yenilirse şeker hastalığına faydası vardır. Çiğ olarak yenilirse bağırsak kurtlarını düşürür. Toprak üstü taze kısmı küçük parçalara ayrılır. Suda yıkanır tuzlu su üzerine katıp bidona doldurulur. Bidonun azğı 3-5 saat bekletildikten sonra ağzı sıkıca kapağıyla kapatılıp soğuk yere bırakılır Toprak üstü taze kısmı salataya katıldığı, yoğurt ve yağda kavrulup yendiği zaman idrar söktürür. Bronşit, bağırsak rahatsızlıkları ve kansızlık için kullanılmaktadır Yaprakları lapa haline getirilip basura karşı kullanılır [39]. Genç sürgünleri toplanıp temizlendikten sonra ince ince doğranıp haşlanır ve haşlanan bu materyalin suyunun süzülmesi için bir filenin içerisine bırakılarak üzerine taş bırakılır. Suyu süzülen bu yapıya ayran ilave edilerek tüketilir. 10-15 gün süreyle arada bir ayranı değiştirilmek suretiyle yeni ayran ilave edilir. Lezzetinden dolayı gıda olarak tüketildiği gibi; midevi rahatsızlıklara karşı ve idrar söktürücü olarak da tüketilir. Bitki taze iken toplanıp genellikle yoğurtlu ve bazen de soslu yemekleri yapılır [40]. Yumurtalı semizotu kavurması (yemeği) yapılır. Semizotu ayıklanır, temizlenip, bir tencerede haşlanır. Haşlanan yapraklar süzülüp doğranır. Bir tencerede yumurtalar yağda kavrulurken üzerine tuz eklenir. Daha sonra üzerine haşlanmış ve doğranmış bitkiyi ilave edilip, karıştırılır. 3-5 dakika kavrulduktan sonra yemek pişmiş olur [42]. (Sebze olarak pişirilir veya salataya yapraklar eklenir [28].

Kaynak Kişiler: [1], [3], [4], [5], [7], [8], [10], [12], [14], [15], [17], [19], [21], [24], [28], [29], [30], [32], [33], [34], [35], [37], [38], [39], [41], [42], [44], [45], [48], [49], [51], [52], [54], [55], [56], [58], [59], [63], [65], [66], [68], [70], [71], [74], [76], [77], [79], [81], [84], [85], [86], [88], [89], [90], [91], [93], [97], [98], [101], [102], [104], [105], [107], [108], [109], [110], [112], [113], [115], [116], [118], [119],

3.1.31.Ranunculaceae

3.1.31.1. *Thalictrum minus* L.

Şekil 0.76. *Thalictrum minus* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Kaytaran

Bitkinin Yöresel Adı: Senemeneki

Toplanma Dönemi: Nisan-Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Tarla kenarı, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m., 05.07.2020

Toplanma No: ÜD080

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Ağzı yara olan insanların yaralarını iyileştirmede kullanılır. Kurutulup toz haline getirilip bal ile karıştırılıp ağızda yara olan yere sürülür.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler: [77], [78], [100].

3.1.32.Rosaceae

3.1.32.1. *Crataegus monogyna* Jacq

Şekil 0.77. *Crataegus monogyna* Jacq genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Yemişen

Bitkinin Yöresel Adı: Bilanok

Toplanma Dönemi: Haziran-Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla kenarı, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 01.09.2020.

Toplanma No: ÜD081

Kullanılan Kısım: Meyve

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Meyvesi çiğ yenir.
- b) Elde edilen suyundan 1 bardak suya 1-2 damla yemişen suyundan ilave edilerek karışım içilir. Kalp rahatsızlığına iyi gelip ağrı kesici özelliği vardır.

Literatürdeki Kullanımları: Meyveleri ağrı kesici, taş ve kum düşürücü ve yatıştırıcı olarak kullanılır [121]. Meyveleri Sinir sistemi yatıştırıcı, spazmları azaltıcı, kalp atışlarının hızını yavaşlatıcı, tansiyon düşürücü ve idrar söktürücü olarak kullanılır [7]. Meyveleri taze olarak kalp ve damar tıkanıklığı olan hastalar tarafından, kaynatılmasıyla elde edilen çay ise tansiyonu düşürmede kullanılmaktadır. Ağacın kabuk ve yaprakları şeker hastaları tarafından kaynatılıp içilmektedir [152]. Kalp damarlarında dilatasyon amacıyla bitki çiçeği %5-10 oranında infüzyon yapılır. Her sabah aç karnına 1 çay bardağı içilir [86]. Meyve olarak tüketilir. Tansiyon düşürücü, kalp ve damar hastalıklarını tedavi edici özelliği vardır. İshali geçirmek için çiçek ve yapraklarının

suyu demlenerek içilir [47]. Yaprakları ve çiçekleri birlikte kurutulur. Çay gibi demlenip içilir. Kalp hastalıklarına iyi gelir. Yaprakları kurutulup çay gibi demlenip içilir. Mide rahatsızlıklarına iyi gelir. Olgun meyveleri yenilir [39]. Meyvesi olgunlaşınca sonbaharda toplanıp hem taze meyvesi yenilir hem de kurutulup kompostosu yapılarak soğuk algınlığı ve halsizlik durumlarında içilir [40]. Taze yenir [28].

Kaynak Kişiler: [1], [3], [7], [8], [13], [14], [15], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [44], [48], [49], [51], [53], [58], [59], [61], [63], [64], [67], [68], [69], [70], [72], [75], [77], [78], [81], [82], [84], [87], [92], [94], [97], [103], [104], [108], [110], [113], [114], [115], [116], [117], [119], [120].

3.1.32.2. *Crataegus orientalis* Pall. ex M.Bieb

Şekil 0.78. *Crataegus orientalis* Pall. ex M.Bieb genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Alıç

Bitkinin Yöresel Adı: Gühüj, Gıvıj

Toplanma Dönemi: Haziran- Eylül

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla kenarı, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 01.09.2020.

Toplanma No: ÜD082

Kullanılan Kısım: Meyvesi

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Meyvesi çiğ yenir.
- b) Elde edilen suyundan 1 bardak suya 1-2 damla yemişen suyundan ilave edilerek karışım içilir. Kalp rahatsızlığına iyi gelip ağrı kesici özelliği vardır.

Literatürdeki Kullanımları: Bitkilerin meyveleri yenilmektedir [62]. Köklerinden hazırlanan dekoksion, dahilen nefes darlığına karşı kullanılır. Gövde kabuklarından hazırlanan dekoksion, dahilen bronşit tedavisinde kullanılır. Köklerinden hazırlanan dekoksion, dahilen kalp hastalıkları tedavisinde kullanılır. Çiçeklerinden hazırlanan infüzyon, dahilen kalp-damar hastalıkları tedavisinde kullanılır. Yapraklı ve çiçekli genç sürgünlerinden çay yapılır. Meyvesi yenir. Gövde ve dalları yakacak olarak kullanılır [92].

Kaynak Kişiler: [1], [3], [7], [9], [13], [14], [16], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [44], [48], [49], [51], [53], [58], [59], [60], [62], [64], [67], [68], [69], [70], [72], [75], [77], [78], [81], [82], [84], [87], [92], [94], [97], [102], [105], [108], [110], [113], [114], [115], [116], [117], [119].

3.1.32.3. *Crataegus pseudoheterophylla* Pojark

Şekil 0.79. *Crataegus pseudoheterophylla* Pojark genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: Öküzgözü

Bitkinin Yöresel Adı: Gühüj, Gıvıj

Toplanma Dönemi: Haziran- Eylül

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Süt Deresi, Mezarlık, 38°36'14"N, 42°01'10"E, 1299 m, 01.09.2020.

Toplanma No: ÜD083

Kullanılan Kısım: Meyvesi

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

a) Meyvesi çiğ yenir.

- b) Elde edilen suyundan 1 bardak suya 1-2 damla yemişen suyundan ilave edilerek karışım içilir. Kalp rahatsızlığına iyi gelip ağrı kesici özelliği vardır.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler: [1], [3], [7], [8], [13], [14], [15], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [44] [48], [49], [51], [53], [58], [59], [61], [63] [64], [67], [68], [69], [70], [72], [75], [77], [78], [81], [82], [84] [87], [92], [94], [97], [103], [104],[108], [110], [113], [114], [115], [116], [117], [119], [120].

3.1.32.4. Malus sylvestris subsp. orientalis (Uglitzk.) Browicz

Şekil 0.80. *Malus sylvestris* subsp. *orientalis* (Uglitzk.) Browicz genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Ekşielma

Bitkinin Yöresel Adı: Sév

Toplanma Dönemi: Ağustos- Ekim

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Yayladere, Dağ yamacı, 38°33'25"N, 42°01'01"E, 1421 m, 02.09.2020.

Toplanma No: ÜD084

Kullanılan Kısım: Meyvesi

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- Meyve çiğ olarak yenilir.
- Kompostosu ve reçeli yapılır.
- Hastalıklara karşı vücut direncini artırır.

Literatürdeki Kullanımları: Yatıştırıcı, uyku verici, baş ağrılarını gidericidir. Kireçlenmeye de iyi gelir [151]. Meyvesi haşlanarak ezilir ve sıcak olarak beze sarılarak boğaz ağrılarına tatbik edilir [12]. Kökler yatıştırıcı, uyku verici, baş ağrılarını giderici olarak kullanılmaktadır. Meyveleri dövülerek elde edilen lapa incinmiş ve şişmiş yerlere sarılır. Meyve bronşit ve soğuk algınlığı tedavilerinde kullanılır [80].

Sonbahara doğru meyveleri olgunlaşınca yenir veya kurutulup kışın kompostosu yapılır [24;62]. Sonbahara doğru meyveleri olgunlaşınca yenir. Aynı zamanda meyveler ufalanıp kurutulduktan sonra suda kaynatılır elde edilen su baş ağrısına karşı içilir [63]. Meyvesi, tansiyon düşürücü olarak doğrudan yenir. Çatallı dallar çocuklar tarafından sapan yapılır [92]. Elma kabuğu (Özellikle kırmızı kabuklu olanlar) suda kaynatılıp Bal ile karıştırılıp içildiğinde balgam söktürücü ve öksürük kesici olarak kullanılır. Meyvesi olgunlaşınca yenilir, kurutulup kompostosu yapılarak tüketilir [40]. Tüberkuloz tedavisinde kullanılır [27].

Kaynak Kişiler: [6], [12], [14], [21], [22], [28], [32], [33], [35], [36], [41], [42], [45], [46], [50], [55], [56], [60], [65], [66], [71], [73], [74], [76], [79], [83], [85], [89], [90], [91], [93], [96], [99], [100], [101], [102], [106], [107], [109], [111], [112], [114], [116].

3.1.32.5. *Prunus spinosa* L.

Şekil 0.81. *Prunus spinosa* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Çakaleriği

Bitkinin Yöresel Adı: Alicark

Toplanma Dönemi: Haziran-Ağustos

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla kenarı, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD085

Kullanılan Kısım: Meyve

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Meyvesi çiğ yenir.
- b) Şeker hastalığına iyi gelmektedir.
- c) Reçelide yapılmaktadır.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler: :[58], [77], [78], [92], [100], [101].

3.1.32.6. *Pyrus amygdaliformis* Vill

Şekil 0.82. *Pyrus amygdaliformis* Vill genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Çöğürarmudu

Bitkinin Yöresel Adı: Karçin

Toplanma Dönemi: Ağustos- Ekim

Toplandığı Yer: : B9, Bitlis; Güroymak, Yayladere, Dağ yamacı, 38°33'25"N, 42°01'01"E, 1421 m, 02.09.2020.

Toplanma No: ÜD086

Kullanılan Kısım: Meyve

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Meyvesi çiğ yenir.

Literatürdeki Kullanımları:İshale karşı kullanıldığı daha önce literatürde kaydedilmiştir [70;107;80;147]. Böbrek iltihaplanmasına karşı, böbrek taşı düşürmek amacıyla, çeşitli hayvanların ısırık ve sokmalarına karşı hayvanların şişliklerine karşı, hemoroitlere karşı, idrar artırıcı olarak, şeker hastalığı tedavisinde, yılan ısırıklarına karşı kullanılmaktadır [153;107; 145;154]. Tam olgunlaşmamış taze meyveleri doğrudan yenerek ishale karşı kullanılır. Düzgün dalları balta, kürek, bel vb. alet sapı yapımında kullanılır [92]. Meyvesi doğrudan yenilerek tüketilir. Kaynatılarak meşrubat olarak içilir. Bitkinin yaprak kısımları sıcak suya katılarak, kaynatılmadan çay şeklinde infüzyon yapılarak içilir. Hipertansiyon düşürücü özelliği vardır. Tansiyon dengelenmesi amacı ile kullanıldığı ifade edilmiştir [67].

Kaynak Kişiler : [6], [12], [14], [21], [22], [28], [32], [33], [35], [36], [41], [42], [45], [46], [52], [55] [56], [62], [65], [66], [71], [73], [74], [77], [78], [83], [85], [89] [90], [91], [93], [96], [99], [100],[101], [104], [106], [107], [109], [111], [112], [114], [116], [118], [120].

3.1.32.7. *Rosa canina* L.

Şekil 0.83. *Rosa canina* L.'nin genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Kuşburnu

Bitkinin Yöresel Adı: Şilan

Toplanma Dönemi: Temmuz- Eylül

Toplandığı Yer: : B9, Bitlis; Güroymak, Yayladere, Tarla kenarı, 38°33'25"N, 42°01'01"E, 1421 m, 02.09.2020.

Toplanma No: ÜD087

Kullanılan Kısım: Meyve

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Çiğ olarak tüketilir.
- b) Nefes darlığı, öksürme, üşütme gibi hastalıkların iyileştirilmesinde çekirdekleri dışında tüylü kısmı ile tüketilmesi tavsiye edilir.

Literatürdeki Kullanımları: Yaprakları kabızlığa ve sıtmaya karşı kullanılmaktadır. Kök ve meyvelerinin kaynatılmasıyla elde edilen hülasa şeker hastalığının tedavisinde ve kuvvet verici olarak içilmektedir. Tohumları haricindeki meyve kısımları kaynatılarak öksürüğe karşı içilmektedir. Meyve ve çiçeklerinin reçeli yapılmaktadır [95]. Meyveleri C vitamini bakımından zengin olup astrenjan (anti septik) olarak kullanılır [151]. Meyveleri ve köklerinin kabukları hemoroide karşı, çocuklarda baş ağrısı ve mide ağrısına karşı kullanılır [72;70]. Kök dekoksyonu böbrek taşlarını düşürmede kadınların kısırlığında, meyvelerin suyu kanser için, kalp ve sedef hastalığı için, meyveler yenerek bronşitte, barsak gazı için, göğüs ağrısı için, hipertansiyon için ve soğuk algınlığı için kullanılır [155]. Meyve ve genç filiz öksürük ve soğuk algınlığı tedavisinde dekoksyon halinde kullanılır. Yapraklar yanık tedavisinde dahilen kullanılır [93]. Kökünün kabuğu kurutulup öğütüldükten sonra kaynatılır ve hemoroide karşı içilir. Meyveler olgunlaştıktan sonra taze olarak yenir, reçeli yapılır. Meyveler kurutulup öğütüldükten sonra çayı yapılır. Bu çay soğuk algınlığına bağlı solunum yolu hastalıklarına karşı içilir [24]. Meyve kabız, kuvvet verici, şeker hastalığına karşı ve idrar arttırıcı olarak kullanılır. İnfüzyon (%5) veya toz (günde 0.5-1 gr) halinde kullanılmaktadır. Meyveleri C vitamini bakımından zengindir. Soğuk algınlığı ve griplerde çayı yapılarak içilir. Ayrıca reçeli de yapılmaktadır [87]. Meyvesi suda kaynatılır elde edilen sıvı nefes darlığı tedavisi için içilmektedir. Meyveleri su içinde haşlanıp delikliden geçirildikten sonra pekmezle kaynatılıp kavanozlarda saklanmaktadır. Elde edilen bu ürün bronşit hastaları tarafından tedavi amaçlı yenmektedir. Meyveleri sap ve çekirdeklerinden ayıklandıktan sonra yıkanıp şeker ile kaynatılmaktadır. Bir gece bu şekilde bekletilip ertesi gün tekrar kaynatılıp limon ilave edilerek reçel halini aldıktan sonra tüketilmektedir [83]. Çiçekler infüzyon halinde damar tıkanıklığı ve baş ağrılarında, meyve ise astım ve soğuk algınlığında kullanılır [61]. Meyve toplanıp kurutulduktan sonra soğuk algınlığı ve öksürük tedavileri için kaynatılarak içilir. Ayrıca bitkinin petalinden reçel yapılmaktadır [26]. Meyve toplanıp kurutulduktan sonra soğuk algınlığı ve öksürük tedavileri için çayı yapılır. Ayrıca bitkinin petalinden reçel yapılmaktadır [63]. Bitkinin meyve kısmı kaynamış suya katarak 3-5 dakika bekletilir ve çay şeklinde tüketilir. Bitkinin meyve kısmı kurutulur, suyun içerisinde uzun süre kaynatılır, marmelata dönüştürülür. Günde bir öğün

düzenli olarak tüketildiğinde bir aylık seans sonucunda böbrek rahatsızlıklarında (üre) ve basur tedavilerinde kullanılır. Bitkinin meyve kısmı kaynatılır, ezilerek elekten geçirilir soğutularak içilir. Bağırsak tutukluğuna ve mide ülserine iyi geldiği belirtilmiştir [67]. Meyveler soğuk algınlığında suda kaynatılır ve bir süre bekletildikten sonra içilir. Soğuk algınlığı için kullanılır. Kanı temizleyici ve tansiyonu düşürücü özelliği vardır. Renklendirmek için hibisküs ile çayı demlenir ve içilir Astım, bronşit, üst solunum yolu rahatsızlıkları için kullanılır [47]. Olgunlaşmış meyveleri toplanıp kurutulur. Çekirdekleri çıkartılıp demlenerek suyu; soğuk algınlığına, gribal hastalıklara, böbrek iltihaplanmalarına, romatizma hastalıklarına, kalp hastalıklarına, nefes darlığına, tansiyona, hazımsızlık ve bronşite karşı kullanılır [40]. Çayı yapılır. Toplanan kuşburnu bitkisinin meyveleri yıkanır. Çaydanlıkta su ile kaynatılıp, demlendikten sonra içilir [42]. Soğuk algınlığı tedavsinde kullanılır [27]. Bitki çayı veya taze yenen [28].

Kaynak Kişiler :[1], [3], [7], [8], [13], [14], [15], [17], [24], [26], [27], [29], [30], [31], [34], [38], [39], [43], [44] [48], [49], [51], [53], [58], [59], [61], [63] [64], [67], [68], [69], [70], [72], [75], [77], [78], [81], [82], [84] [87], [92], [94], [97], [103], [104],[108], [110], [113], [114], [115], [116], [117], [119], [120].

3.1.32.8. Rubus caesius L.

Şekil 0.84. *Rubus caesius* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Büküzümü

Bitkinin Yöresel Adı: Tüntırk

Toplanma Dönemi: Haziran-Ağustos

Toplandığı Yer: : B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Su kenarı, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.08.2020.

Toplanma No: ÜD088

Kullanılan Kısmı: Meyve

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Meyveleri çiğ olarak tüketilir.
- b) Reçeli yapıp tüketilir.
- c) Çocuklar topladıkları meyveleri ezip suyunu süzüp biraz su ile karıştırıp dondurmasını yapar.
- d) Kan yapıcı özellikte olduğu söylenip bolca tüketilmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Meyve bademcik iltihabı tedavisinde kullanılır [72]. Dahilen infüzyon veya dekoksasyon halinde kabız, kuvvet verici, idrar söktürücü ve şeker hastalığına karşı kullanılır. Bademcik iltihaplarında dekoksasyonu gargara halinde kullanılmaktadır. Yara iyi edici olarak kurutulmuş yaprak ince toz haline getirilir ve bu toz yara üzerine ekilir [7]. Meyveleri yenir [51]. Kök dekoksasyon halinde hemoroid tedavisinde kullanılır [110]. Bitkinin kökünün genel olarak damar açıcı, şişkinliğe karşı, iltihap kurutucu, mide rahatsızlıklarına karşı kullanıldığı söylenmiştir. Bitkinin kök kısmının önce kurutulduğu, bu işlemten sonra küçük parçalar halinde kıyılarak kullanıma hazırlandığı ifade edilmiştir. Son işlem olarak kurutulmuş ve kıyılmış bitki kökünün demlenerek içildiği söylenmiştir [156]. Taze meyvelerinin ezilerek çıkartılan suyu, haricen ağız içi ve dudak yaralarının tedavisinde kullanılır. Taze meyveleri, doğrudan yenerek kalp-damar hastalıkları tedavisi için kullanılır. Kökünden hazırlanan dekoksasyon, dahilen şeker hastalığı tedavisinde (kan şekerini düşürücü olarak) kullanılır. Taze meyvelerinin ezilerek çıkartılan suyu haricen, süt emmeyen bebeklerin (dudaklarına sürülerek) memeye alışmalarını sağlamak için kullanılır. Meyveleri yenir [92]. Yaprakları kurutulup suda kaynatılır. Suyu içilirse öksürük, boğaz ağrısı ve şeker hastalarına iyi gelir. Susuz yerde yetişen bitkinin kökü kaynatılıp suyu böbrek rahatsızlığı için içilir [39]. Taze olgun meyvesi çiğ olarak yenilir. Kurutulan meyveleri kış aylarında soğuk algınlığı ve hastalıklara karşı direnci artırmak için komposto yapılır. Meyvesinden reçel yapılır [40].

Kaynak Kişiler: [2], [4], [5], [9], [10], [11], [12], [16], [18], [19], [20], [23] [25], [37], [40], [44], [47], [48], [51], [54] [58], [63], [64], [67], [70], [72], [75], [77], [80], [84], [86], [87] [88], [94], [95], [97], [105], [108], [113], [115], [116], [117], [118], [120].

3.1.33. Scrophulariaceae

3.1.33.1. Scrophularia scopoli Hoppe ex Pers

Şekil 3.85. *Scrophularia scopoli* Hoppe ex Pers genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: Elköpürten

Bitkinin Yöresel Adı:

Toplanma Dönemi: Mayıs-Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Yayladere, Tarla kenarı, 38°33'25"N, 42°01'01"E, 1421 m, 21.07.2020.

Toplanma No: ÜD089

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitki ezilerek veya haşlandıktan sonra vücutta kabarcık, kaşıntı veya kızarıklık olan yere sürülür.

Literatürdeki Kullanımları:

Kaynak Kişiler:[77], [78] ,[98].

3.1.34.Urticaceae

3.1.34.1. Parietaria Juadica L.

Şekil 3.86. *Parietaria juadica* L. genel görünüm

Bitkinin Türkçe Adı: Duvar Fesleğeni

Bitkinin Yöresel Adı:

Toplanma Dönemi: Nisan-Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Bağ- Bahçe, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD090

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi

Kullanım Şekli ve Tarifi: Boğazında kaşıntı, hışırtı olan kişiler bitkinin gövde ve yapraklarından kaynatıp içmektedir.

Literatürdeki Kullanımları: Literatürde gıda kullanımına rastlanmadı.

Kaynak Kişiler::[3], [7], [11], [14], [21], [58], [77], [100].

3.1.34.2. *Urtica dioica* L.

Şekil 0.87. *Urtica dioica* L. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Isırgan

Bitkinin Yöresel Adı: Gerzing

Toplanma Dönemi: Nisan- Temmuz

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Değirmenköy, Tarla kenarı, 38°36'06"N, 41°59'30"E, 1293 m, 15.06.2020.

Toplanma No: ÜD091

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Tıbbi ve Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi:

- a) Bağırsakları temizlemek için kaynatılarak suyu içilir.
- b) Bitki ezilip merhem gibi olunca mantar olan yerlere sürülür.
- c) Direkt olarak saça sürülerek saç çıkardığı söylenir.
- d) Yaprakları bir araya getirilip ağrıyan dişin üstüne bırakılır. Yaprak orada diş yardımıyla bastırılıp yapraktaki suyun diş etine karışması sağlanır ve böylelikle ağrıyan dişe ağrı kesici niyeti ile kullanılmış olur.
- e) İnce ince doğranıp haşlandıktan sonra yumurtalı kavurması yapılır.

Literatürdeki Kullanımları: Toprak üstü kısmı dekoksion halinde böbrek taşı düşürücü, romatizma ve eklem ağrıları tedavisinde kullanılır [61]. Doğal çay olarak kullanılır [157]. Yaprak, çiçek ve tohum tıbbi ve gıda amaçlı kullanılır [77]. Yaprak ve petioller çiğ yenir ya da kaynatılarak suyu kansere karşı kullanılır [158]. Kanser tedavisi için bitkinin tohumları balla ile karıştırılıp yenmektedir. Ayrıca bitki iyice yıkandıktan sonra sabah kahvaltısında veya yemeklerde yenir.

Toprak üstü kısmı suda kaynatılarak soğuk algınlığı tedavisi için suyu içilir. Yaprak yakıcı olan özelliğinden dolayı romatizma ağrıları görülen bölgeye sürülür [26]. Toprak üstü kısımları ilkbahar aylarında yağda yumurta ile birlikte yemeği yapılır [62]. Ispanak gibi pişirilip yemeği yapılabildiği gibi yaprakları sarma ve börek yapımında kullanılır. Hormon dengeleyici, adet düzenleyici, zehir temizleyici, iltihap kurutucu, vücudu kuvvetlendirici, idrar söktürücü, böbrekte kum veya küçük taşları düşürücü, saç dökülmesini önleyici ve zayıflatıcı durumlar için kullanılır. Özellikle kansere karşı, tohumları toz haline getirilir, bal ile karıştırılır ve sabah aç karna bir çay kaşığı yenir [78]. Romatizma için mafsallarda yeşil taze bitki kurutulup dekoksasyon ve infüzyon halinde, bal ile karıştırılarak lapa halinde (ilaba) kullanılır [114]. Bitkiden tıbbi ve gıda amaçlı yararlanılır [132]. Kanseri ve verem için genç yapraklar kaynatılır, suyu içilir [55]. Yapraklarının kaynatılmasıyla elde edilen çay, idrar arttırıcı, iltihap söktürücü, kan temizleyici, kan yapıcı olarak kullanılır. Ayrıca kansere karşı yaprak ve sürgünleri salata şeklinde veya pişirilerek tüketilir [152]. Bütün bitki sabah kahvaltısından önce dekoksasyon halinde yüksek tansiyon tedavisinde kullanılır. Toprak üstü kısmı infüzyon halinde karın ağrısı, alerji ve el yaralarında kullanılır [61]. Hormon dengeleyici, adet düzenleyici, zehir temizleyici, iltihap kurutucu, vücudu kuvvetlendirici, idrar söktürücü, saç dökülmesini önleyici özellikleri ile bilinirken, kansere karşı da tohumları toz haline getirilip bal ile karıştırıldıktan sonra sabah aç karnına bir çay kaşığı yenilmektedir [45]. Infüzyon şeklinde hazırlanan drog balla karıştırılarak kanser için tüketilmektedir. Bu şekilde her şeye iyi gelmektedir. Ayrıca kanser için tohumları da balla karıştırılarak kullanılmaktadır. Kan cıvıttıcı özelliği bulunmaktadır. İdrar sökücü ve iltihap sökücü özelliği bulunmaktadır. Tohumlar ile infüzyon şeklinde hazırlanan drog basur için kullanılmaktadır. Yaprakları infüzyon şeklinde hazırlanan drog mide rahatsızlıkları için kullanılmaktadır. İltihaplarda, balla karıştırılarak tüketilmektedir. Kadın hastalıkları için kullanılmaktadır. Saça iyi gelmektedir. Suda pişirilerek börek içi olarak kullanılmaktadır. Yemeği yapılmaktadır. Fazla tüketilmemesi gerekmektedir aksi takdirde kemik erimesi yapmaktadır [65]. Haşlanıp yemek olarak tüketilir. Toprak üstü kısımlar ve tohumlar romatizma, eklem iltihaplanmaları, sindirim kolaylaştırıcı, idrar artırıcı, basur, hepatit, kanser, böbrek taşları, saç yağlanması için infüzyon, haşlama, tohum ezmesi+bal, olarak kullanılır [66]. Kanserin tümünün tedavisi için bitkinin tohumları balla karıştırılıp yenmektedir. Ayrıca bitki iyice yıkandıktan sonra yenir. Toprak üstü kısmı suda kaynatılarak soğuk algınlığı tedavisi için suyu içilir. Yaprak yakıcı olan özelliğinden dolayı romatizma ağrıları görülen bölgeye sürülür. Toprak üstü kısımları kaynatılır kanser, şeker, mide ve iç hastalıklara karşı içilir. Kökleri yaş iken veya kurutulduktan sonra kaynatılır mide kanserine karşı sabah aç karnına içilir [63]. Toprak üstü kısmının suda kaynatılarak meşrubat şeklinde içilir. Toprak üstü kısmının soğan ve domates ile

kavrularak yemek yapılır. Bitkinin toprak üstü kısmının (yaprak) haşlanılarak börek yapılır. Kansere tedavisinde özellikle kan kanseri (lösemi) tedavisinde kullanılır [67]. Salatalarda kullanılır. Karaciğeri ve böbreği temizler. Bağışıklık sistemini güçlendirir. İdrar söktürücüdür, idrar yolu enfeksiyonlarının tedavisinde kullanılır [47]. Bir bardak kaynatılmış suya bir tutam kuru öğütülmüş ısrıgan otu yaprakları demlemeye bırakılır ve mide rahatsızlıklarına karşı içilir. Taze genç sürgünleri yemeklerde kullanılır. Kansere hastalıklarına iyi geldiği için bu tür hastalıklara tutulanlar tarafından kullanılmaktadır [40]. Yemeği yapılır. Eldivenli ellerle toplanır. Toplanan yaprakları yıkanıp haşlanır. Haşlandıktan sonra suyu süzülüp doğranır. Bir tencerede doğranmış soğanlar yağda kavrulurken üzerine haşlanmış ve doğranmış bitkiyi ilave edilip kavrulur [42]. Afrodisyak, kanser, Romatizma, kemik kırığı tedavisinde kullanılır [27], Sebze olarak pişirilir [28].

Kaynak Kişiler :[1], [4], [6], [8], [11], [15], [16], [17], [20], [24], [28], [31] [33], [37],[39], [44], [47], [49],[51], [54] [58], [63], [64], [67], [70], [72],[75], [77], [80], [81],[82], [85][88], [93], [96], [98], [100], [101],[103], [104],[106], [109], [111], [112], [114], [116], [117], [119], [120].

3.1.35.Xanthorrhoeaceae

3.1.35.1. *Eremurus spectabilis* M.Bieb.

Şekil 0.88. *Eremurus spectabilis* M.Bieb. genel görünümü

Bitkinin Türkçe Adı: Çiriş

Bitkinin Yöresel Adı: Gülık

Toplanma Dönemi: Nisan - Haziran

Toplandığı Yer: B9, Bitlis; Güroymak, Saklı, Tarla kenarı, 38°32'50"N, 41°58'10"E, 1656 m., 11.04.2020

Toplanma No: ÜD092

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Kullanım Amacı: Gıda

Kullanım Şekli ve Tarifi: Bitkinin toprak üstü kısımları ince ince doğrandıktan sonra yumurta ile kavurması yapılır.

Literatürdeki Kullanımları: Kökünden hazırlanan merhem uyuz ve frengi tedavisinde kullanılır. Çirişin suyla karıştırılması sonucu elde edilen hamur, yapıştırıcı madde ve tekstilde apse olarak kullanılır. Genç yaprakları sebze olarak yenir [151]. Bitkinin taze yaprakları ve sürgünleri sebze olarak kullanılır. Rizomlarından yapıştırıcı bir madde elde edilmektedir. Otlı peynire katılır [103]. Su ile karıştırılarak elde edilen hamur yapıştırıcı madde ve ihram üretiminde kullanılan yün ipliğine apre vermek için kullanılmaktadır. Genç yaprakları pişirildikten sonra Yaprakları sebze olarak yenir, Boğaz ve karın ağrılarına karşı kullanılır [96]. Bitkinin taze yaprakları ve sürgünleri sebze olarak kullanılır. Bitki ilkbaharda semt pazarlarında satılır. Otlı peynire katılır ve kışlık yiyecek olarak kullanılır. Ayrıca toprak altı kısımları kurutulup toz haine getirildikten sonra Çiriş ve Çirişine adı altında yapıştırıcı madde olarak ciltçilik ve ayakkabıcılıkta kullanılan önemli bir madde elde edilir. Halen Erzurum bölgesinde Ehram kumaşına sertlik ve parlaklık vermek için kullanılmaktadır [50]. Kökü çıkarılıp yıkandıktan sonra kaynatılır ve romatizma tedavisi için içilir. İlkbaharda erken vakitte çıkan toprak üstü kısımları toplanır haşlanır suyu süzildikten sonra yumurta ile birlikte kavrulur ya da çorbası yapılır [24]. Bitkiden hazırlanan dekoksion haricen egzama tedavisinde kullanılır [43]. Bitkinin genç olan sürgünleri ayran ve pilav yemeklerine katılır. Kök kısmı kaynatıldıktan sonra yapıştırıcı olan bir madde elde edilir. Ayrıca ilkbahar aylarında bitkinin genç olan sürgünleri toplanıp ticari amaçla satılmaktadır [26]. Sebze olarak pişirilir [28].

Kaynak Kişiler : [77], [94], [95], [96], [97], [98], [99], [100], [101], [109], [114].

Bu çalışma ile Güroymak yöresinde yaşayan insanların etnobotanik amaçlı kullanılan bitkilerin bilimsel ve yöresel isimleri, kullanım şekli ve tarifleri ve kullanılan kısımları konusunda bir veri kaynağı oluşturmuştur.

Bu çalışmanın materyalini 2020 ve 2021 yıllarında Bitlis ilinin Güroymak ilçesinde, (Güncırı belediyesi, Gölbaşı belediyesi, Gedikpınar, Çıtak, İstasyon, Taşüstü, Güzelli, Özkavak, Budaklı, Sütderesi, Değirmenköy, Yamaç, Üzümlüveren, Yayladere, Kaleli, Kavunlu, Çallı, Saklı, Cevizyatağı, Çayarası, Yemişveren, Aşağıkolbaşı, Yukarıkolbaşı, Kekliktepe, Arpacık, Kuştaşı, Yazıkonak, Tahtalı, Oduncular köylerinde) etnobotanik amaçlı kullanılan yabancı bitkilerinden alınan örnekler ve kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler oluşturmaktadır. Çoğunluğu kırsalda yaşayan ve genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplam 120 kaynak kişi ile görüşüldü. Çalışma sonucunda 35 familya ve 69 cinse ait 92 taksonun besin

amacı ile kullanıldığı tespiti yapılmıştır. Güroymak yöresinde besin olarak kullanımı belirlenen taksonların familya, bilimsel isimleri, Türkçe ve yöresel isimleri Çizelge 3.1’de verilmiştir.

Çizelge 0.1. Çalışmada kullanılan taksonların listesi

Familya	Bilimsel adı	Türkçe adı	Yöresel adı
Acanthaceae	<i>Acanthus dioscoridis</i>	Lokmanayıpençesi	Parimiyan
Amaranthaceae	<i>Amaranthus retroflexus</i>	Tilkikuyruğu	Sılmık
Amaryllidaceae	<i>Allium ampeloprasum</i>	Pırasa	Sırmok
	<i>Allium scorodoprasum</i>	İt soğanı	Sirkotık
Apiaceae	<i>Chaerophyllum bulbosum</i>	Handok	Ğitık
	<i>Chaerophyllum macrospermum</i>	İrihandokotu	Mendi
	<i>Eryngium campestre</i>	Kırsenet	Istrik
	<i>Ferula hausknechtii</i>	Heliz	Kefçık
	<i>Ferula orientalis</i>	Kıngor	Cağ
	<i>Prangos pabularia</i>	Beyik	Kefkork
	<i>Trigonosciadium intermedium</i>	Özşemsiyeotu	

Çizelge 0.2. Çalışmada kullanılan taksonların listesi (Devamı)

Familya	Bilimsel adı	Türkçe adı	Yöresel adı
Araceae	<i>Arum rupicola</i>	Dağsorsalı	Kari
Asparagaceae	<i>Ornithogalum sphaerocarpum</i>	Salkımsakarca	Hephebok
Asteraceae	<i>Achillea biserrata</i>	Aksırık Otu	Civan Perçemi
	<i>Achillea schischkini</i>	Delicivanperçemi	Civan Perçemi
	<i>Anthemiscotula</i>	Hozan çiçeği	Papatya
	<i>Anthemis tinctoria</i>	Boyacı papatyası	Papatya
	<i>Arctium minus</i>	Löşlek	Belghewoz
	<i>Artemisia scoparia</i>	Karasüpürge	Sıvnik

Çizelge 0.3. Çalışmada kullanılan taksonların listesi (Devamı)

Familya	Bilimsel adı	Türkçe adı	Yöresel adı
Asteraceae	<i>Artemisia vulgaris</i>	Kabayavşan	Pelin otu
	<i>Centaurea iberica</i>	Deligözdikenî	Istriblok
	<i>Centaurea virgata</i>	Acı süpürge	Sıvnik
	<i>Cichorium intybus</i>	Hindiba	İndiba
	<i>Echinops orientalis</i>	Dağ şekeri	Gongile keri
	<i>Gundelia tourneforti</i>	Kenger	Kereng
	<i>Lactuca seriola</i>	Eşek helvası	Gula kewe
	<i>Onopordum candidum</i>	Kalafatdikenî	Hiyaro
	<i>Scarzonera latifolia</i>	Dağ sakızı	Giya nirebende
	<i>Scarzonera mollis</i>	İskorçına	Helhelok
	<i>Taraxacum kurdiciforme</i>	Bitlis çitliğı	Hindiba
	<i>Tragopogon coloratus</i>	Katır yemliğı	Sıpıng

Çizelge 0.4. Çalışmada kullanılan taksonların listesi (Devamı)

Familya	Bilimsel adı	Türkçe adı	Yöresel adı
Boraginaceae	<i>Alkanna trichophila</i>	Goriz	Goriz
	<i>Anchusa azurea</i>	Sığırdili	Guris
Brassicaceae	<i>Sinapis arvensis</i>	Hardal	Herdel

Çizelge 0.5. Çalışmada kullanılan taksonların listesi (Devamı)

Familya	Bilimsel adı	Türkçe adı	Yöresel adı
Campanulaceae	<i>Campanula stricta</i>	Gürçan çiçeği	Uğur otu
Cannabaceae	<i>Celtis tourneforti</i>	Dardağan	Tewo
Caryophyllaceae	<i>Silene dichotoma</i>	Çatalnakıl	Kekik
	<i>Silene marschalli</i>	Salkım çiçeği	Kekik
Convolvulaceae	<i>Convolvulus arvensis L.</i>	Tarlasarmaşığı	Lavlavk
Cucurbitaceae	<i>Bryonia alba</i>	Akhaylin	Kondire beji
Elaeagnaceae	<i>Elaeagnus angustifolia</i>	İğde	Pışavt

Çizelge 3.1. Çalışmada besin olarak kullanılan taksonların listesi (Devamı)

Familya	Bilimsel adı	Türkçe adı	Yöresel adı
Equisetaceae	<i>Equisetum arvense</i>	At kuyruğu	Kırkkilit otu
Euphorbiaceae	<i>Euphorbia denticulata</i>	Karasütlük	Ğoşil
	<i>Euphorbia esula</i>	Eşek sütleğeni	Ğoşil
	<i>Euphorbia macroclada</i>	Neblul	Ğoşil
Fabaceae	<i>Astragalus gummifer</i>	Sakızlıgeven	Guni
	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	Meyan	Süs
	<i>Ononis spinosa</i>	Şırbık	Deleri
Fagaceae	<i>Quercus petraea</i>	Sapsız meşe	Hej

Çizelge 3.1.Çalışmada besin olarak kullanılan taksonların listesi (Devamı)

Familya	Bilimsel adı	Türkçe adı	Yöresel adı
Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i>	Binbirdelikotu	Kantarone zer
	<i>Hypericum scabrum</i>	Karahasañçayı	Kantarone sor
Iridaceae	<i>Crocus cancellatus</i>	Pivok	Pivok
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i>	Ceviz	Goz
Lamiaceae	<i>Clinopodium graveolens</i>	Filiskin	Cantrik
	<i>Mentha longifolia</i>	Pünk	Pung
	<i>Mentha spicata</i>	Eşek nanesi	Pung
	<i>Phlomis rigida</i>	Diriçalba	Cantiyana
	<i>Salvia microstegia</i>	Yağlambaç	Belghekim
	<i>Salvia nemorosa</i>	Gehareş	Melisa otu
	<i>Salvia pocalata</i>	Küllüşalba	Uğur otu

Çizelge 3.1. Çalışmada besin olarak kullanılan taksonların listesi (Devamı)

Familya	Bilimsel adı	Türkçe adı	Yöresel adı
	<i>Salvia virgata</i>	Fatmanotu	Cantiyana
	<i>Stachys cretica</i>	Keldeliçay	Cantiyana
	<i>Stachys lavandufolia</i>	Tüylüçay	Bareş
	<i>Teucrium polium</i>	Acıyavşan	Giyawermen
	<i>Thymus kotschyonus</i>	Kekik	Cantrik
	<i>Ziziphora capitata</i>	Anuk	Cahter
Malvaceae	<i>Alcea setosa</i>	Hıtmıye çiçeği	Hiro
	<i>Malva neglecta</i>	Çoban çöreği	Tolik
Orchidaceae	<i>Dactylorhiza iberica</i>	Kırım salebi	Hephebok
Papaveraceae	<i>Papaver persicum</i>	Acem gelinciği	Bükok
	<i>Papaver rhoeas</i>	Gelincik	Bükok
Plantaginaceae	<i>Plantago atrata</i>	Dartulotu	İlan dilan

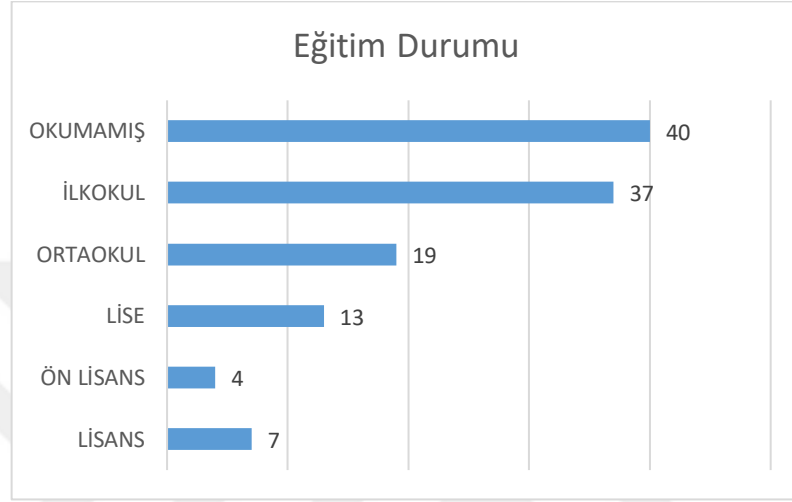
Çizelge 3.1. Çalışmada besin olarak kullanılan taksonların listesi (Devamı)

Familiya	Bilimsel adı	Türkçe adı	Yöresel adı
Plantaginaceae	<i>Plantago media</i>	Şimşek yaprağı	Belgetel
Poaceae	<i>Hordeum bulbosum</i>	Boncukarpa	Şekrok
	<i>Phragmites australis</i>	Kamış	Kamış
Polygonaceae	<i>Rumex crispus</i>	Labada	Havilok
	<i>Rumex scutatus</i>	Ekşimen	Tırşok
	<i>Rumex tuberosus</i>	Kuzukıkırdağı	Tırşok
Portulacaceae	<i>Portulaca oleracea</i>	Semizotu	Parpar
Ranunculaceae	<i>Thalictrum minus</i>	Kaytaran	Senemeneki
Rosaceae	<i>Crataegus monogyna</i>	Yemişen	Bilanok
	<i>Crataegus orientalis</i>	Alıç	Gühüj
	<i>Crataegus pseudoheterophylla</i>	Öküzgözü	Gıvıj, gühüj

Çizelge 3.1. Çalışmada besin olarak kullanılan taksonların listesi (Devamı)

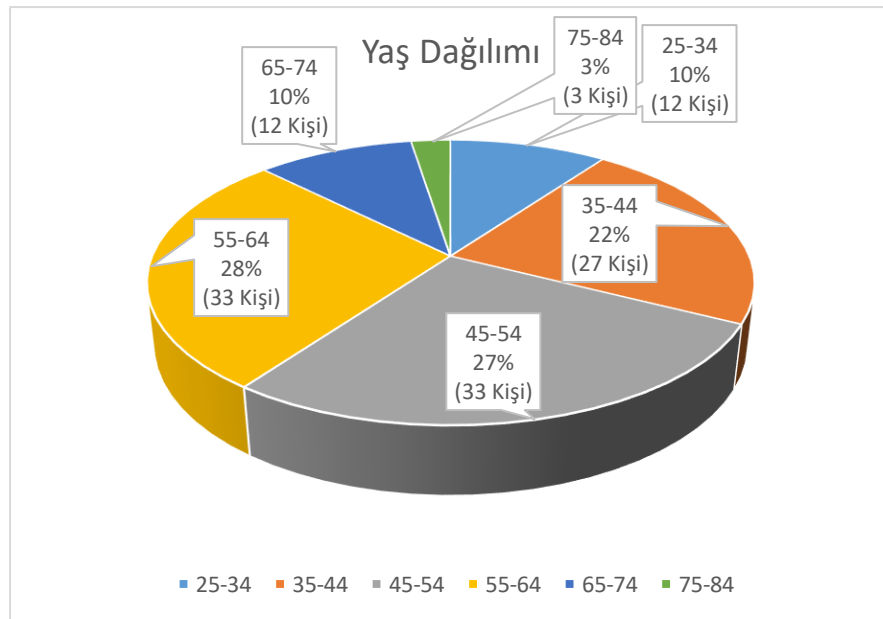
Familya	Bilimsel adı	Türkçe adı	Yöresel adı
Rosaceae	<i>Malus sylvestris</i>	Ekşi elma	Sev
	<i>Prunus spinosa</i>	Çakal eriği	Alicark
	<i>Pyrus amygdaliformis</i>	Yabani armut	Karçin
	<i>Rosa canina</i>	Kuşburnu	Şilan
	<i>Rubus caesius</i>	Büküzümü	Tüntürk
Scrophulariaceae	<i>Scrophularia scopoli</i>	El köpürten	
Urticaceae	<i>Parietaria judica</i>	Duvar fesleğeni	
	<i>Urtica dioica</i>	Isırgan	Gerzink
Xanthorrhoeaceae	<i>Eremurus spectabilis</i>	Çiriş	Gülük

Çalışma sahasında görüşülen kaynak kişilerin çoğunluğu (40 kişi) okuryazar olamayan kişilerden oluşmaktadır. Bunu ilkokul mezunu (37 kişi), Ortaokul (19 kişi), Lise (13 kişi), Ön Lisans (4 kişi), Lisans (7 kişi) eğitime sahip kişilerden oluşmaktadır. Kaynak kişiler arasında üniversite mezunlarının sayısı en azdır (11 kişi) (Şekil 3.89). Bu veriler bölgede yapılan diğer çalışmalara benzerlik göstermektedir [27, 28, 69, 26].

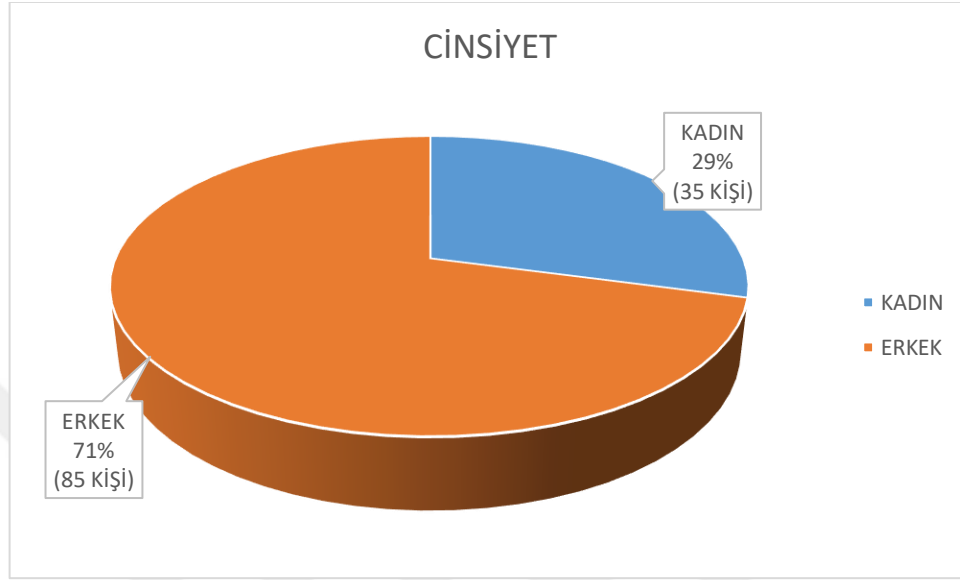
Şekil 0.89. Kaynak kişilerin eğitim durumuna göre dağılımı

Görüşülen kaynak kişilerin 12'si (% 10) 25-34 yaş arası, 27'si (%22) 35-44 yaş arası, 33'ü (%27) 45-54 yaş arası, 33'ü (%28) 55-64 yaş arası, 12'si (%10) 65-74 yaş arası, 3'ü (%3) 75-84 yaş arası olan kişilerdir (Şekil 3.90). Bu sonuçlarda genç neslin eonobotanik konusuna ilgisiz olduğu bu nedenle bölgedeki etnobotanik çalışmaların biran önce tamamlanması gerekmektedir.

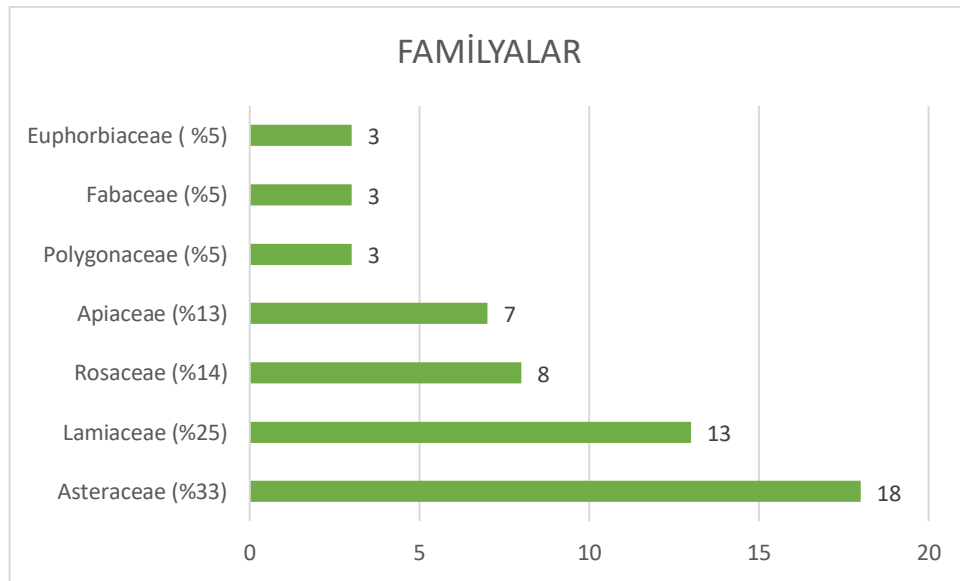
Şekil 0.90. Kaynak kişilerin yaş dağılımı

Kaynak kişilerin 35'i (%29) kadın, 85'i (%85) erkek olup, yörede çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesimdir (Şekil 3.91).

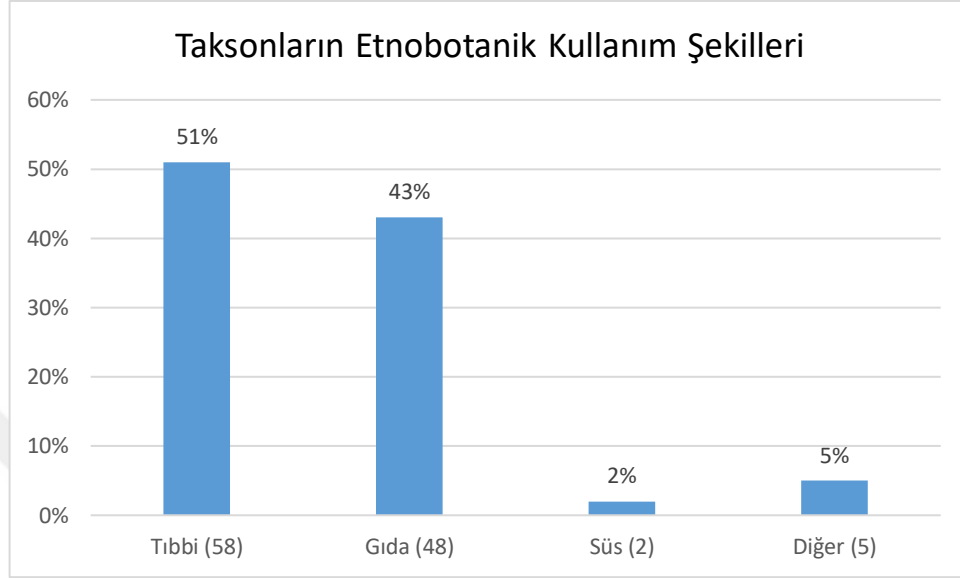
Şekil 0.91. Kaynak kişilerin cinsiyet dağılımı

Araştırma alanında kullanımı belirlenen bitkilerden en fazla takson içeren ilk 7 familya sırasıyla; Asteraceae 18 (%33), Lamiaceae 14 (%25), Rosaceae 8 (%14), Apiaceae 7 (%13), Polygonaceae (%5), Fabaceae (%5), Euphorbiaceae (%5), şeklindedir (Şekil 3.92).

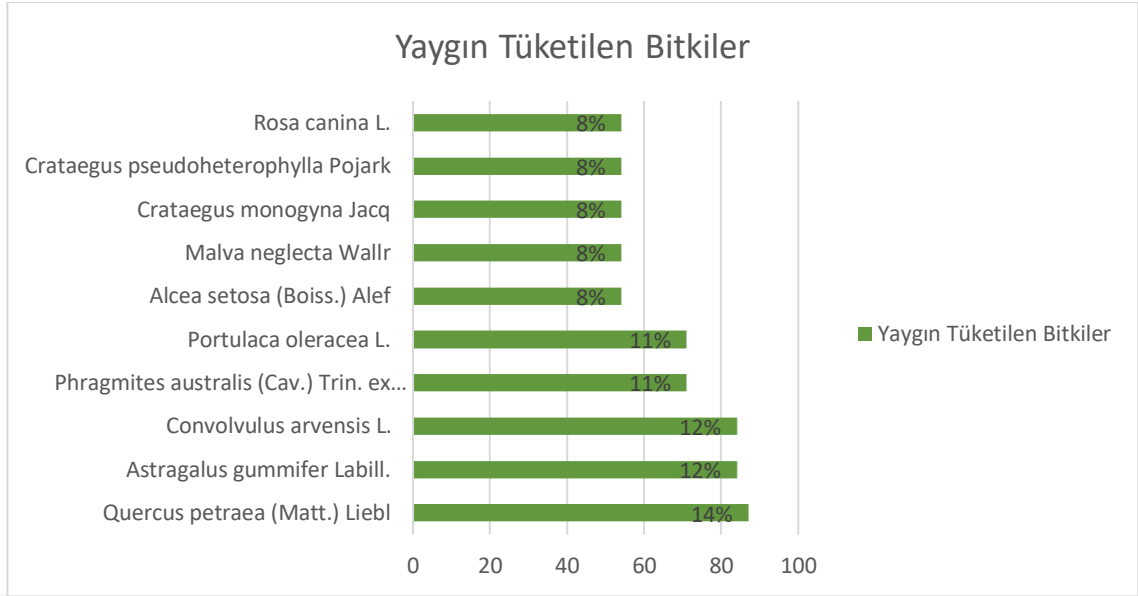
Şekil 0.92. Araştırma sahasında kullanımı belirlenen en çok takson içeren familyalar

Çalışmada taksonların etnobotanik kullanım şekillerine bakıldığında; %51(58)'i tıbbi, %43(48)'ü gıda, %5(5)'i diğer (yakacak, yem, baston, temizlik), %2(2)'si süs şeklindedir (Şekil 3.93).

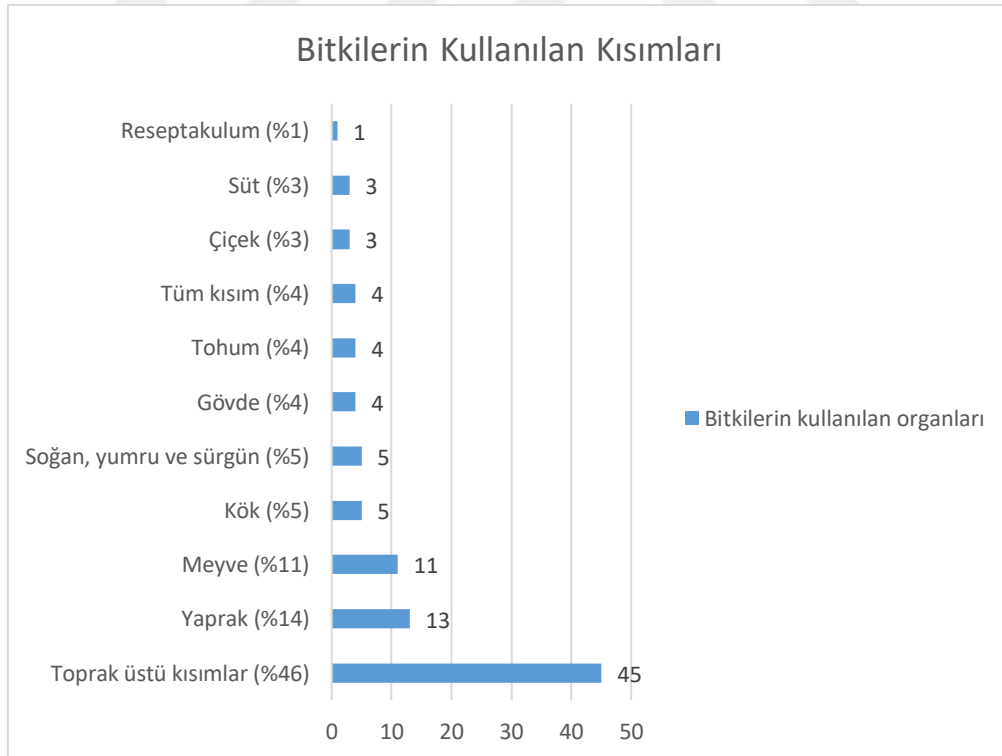
Şekil 0.93. Taksonların etnobotanik kullanım şekillerin dağılımı

Güroymak yöresinde yaygın tüketilen bitkiler sırasıyla; *Quercus petraea* (Matt.) Liebl% 14, *Astragalus gummifer* Labill. % 12, *Convolvulus arvensis* L.% 12, *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.% 11, *Portulaca oleracea* L. % 11, *Alcea setosa* (Boiss.) Alef % 8, *Malva neglecta* Wallr%8, *Crataegus monogyna* Jacq% 8, *Crataegus pseudoheterophylla* Pojark % 8, *Rosa canina* L.% 8 şeklindedir (Şekil 3.94).

Şekil 0.94. Çalışma sahasında yaygın tüketilen bitkilerin dağılımı

Çalışma yöresinde belirlenen taksonlardan kullanılan bitki kısımları; toprak üstü kısımları %46, yaprak % 14, meyve %11, kök %5, soğan, yumru ve sürgün %5, gövde %4, tohum %4, tüm kısım %4, çiçek %3, süt %3, reseptakulum %1 şeklindedir (Şekil 3.95).

Şekil 0.95. Bitkilerin kullanılan kısımlarına göre dağılımı

Bu çalışma; daha öncesinden Doğu Anadolu bölgesinde yapılan, İyigün ve Özer (2001)'in “Muş ve Yöresinde Gıda Olarak Kullanılan Yabancı Otlar” çalışması, Arık (2003) [24], “Korkut (Muş) İlçesi ve Köylerinin Faydalı Bitkileri” çalışması, Altundağ (2009)'ın “İğdır İlinin (Doğu Anadolu Bölgesi) Doğal Bitkilerinin Halk Tarafından Kullanımı” çalışması, Kaval (2011)'in “Geçitli (Hakkari) Ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri” çalışması, Mükemre (2013)'nin “Konalga, Sırmalı, Dokuzdam Köyleri (Çatak-Van) Ve Çevrelerinin Etnobotanik Özellikleri” çalışması, Kadioğlu vd. (2020)'in “Kars İlinde Sebze Olarak Tüketilen Yabani Bitki Türlerinin Tespiti ve Kullanım Şekilleri” çalışması, Demir(2020a)'in “An Ethnobotanical Study of Medicinal Plants Used in Hizan District (Bitlis-Turkey)” çalışması, Demir (2020b)'in “A Study On Wild Edible Plants For Human Consumption İn Hizan County Of Bitlis, Turkey” çalışması ile karşılaştırılması sonucunda; çalışmamızda 14 bitki türünün etnobotanik kullanımı Doğu Anadolu bölgesi için ilk kez kayıt altına alınmıştır (Çizelge 3.2).

Doğu Anadolu bölgesinde yapılan çalışmalardan, Arık (2003) [24], İnsanların çeşitli nedenlerle faydalı bitkilerden yararlanma durumlarını Araştırması sonucunda çeşitli amaçlarla kullanılan 37 familya ve 93 cinse ait 123 takson tespit edilmiştir.

Altundağ (2009) [25], çalışmasında Araştırma bölgesinde 162 takson geleneksel tıp, 143 takson gıda, 25 takson baharat veya çay, 82 hayvan yemi, 9 hayvan hastalıkları, 22 takson yakıt ve 70 takson diğer işlevler için kullanılmıştır.

Kaval (2011) [26], çalışmaları sonucunda 46 familyaya ait 157 bitki taksonu (bir mantar) ve yerel bilgiler elde edildiğini toplanan bitkilerin 84'ünün gıda, 71'inin tedavi, 13'ünün yem, 11'inin yakıt, 10'unun el sanatları, 10'unun ekonomik ve 6'sının boyacılık amaçlı kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca 10 bitkinin de farklı alanlardaki (süs, yapıştırıcı, sakız vb.) kullanımlarını da belirtmiştir.

Demir (2020a) çalışmasında 29 familyaya ait 71 taksonun 35 farklı hastalığın tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Demir (2020b) çalışmasında 24 familyaya ait toplam 65 adet yabani yenebilir bitki türü belirlenmiş ve farklı geleneksel kullanımları pişmiş, peynir yapımı, peynir mayası, tır ve sakız üretimi, çiğ veya içecek vb. olarak sınıflandırılmıştır.

Çalışmamızda ise 35 familyaya ait toplam 92 taksonun etnobotanik (tıbbi, gıda, süs, diğer) kullanımı belirlenmiştir.

Çalışmamız ile belirlenen bazı taksonların, Güroymak yöresinde yapılan diğer çalışmalar ile benzerlikler göstermektedir. Benzerlik gösteren taksonların kullanım tarifeleri detaylı bir şekilde verilmiştir.

Çalışma sahasında etnobotanik olarak kullanılan 2 taksonun endemik bitki olduğu belirlenmiştir. Bunlar; *Trigonosciadium intermedium* Freyn & Sint. ex Sint (Apiaceae); *Achillea schisckini* Sosn (Asteraceae) dir.

Bunlardan *Trigonosciadium intermedium* Freyn & Sint. ex Sint Güroymak'ta ilk çalışmamızla kayıt altına alınmıştır. *Trigonosciadium intermedium* Freyn & Sint. ex Sint yörede toprak üstü kısımları kullanılmakta olup toprak üstü kısımlar doğranıp haşlandıktan sonra yumurta ile kavurması yapılır.

Achillea schisckini Sosn daha önce Hizan'da (Demir, 2020a) şeker hastalığı tedavisinde kullanılırken bizim çalışmamızda nezleye, soğuk algınlığına, karaciğer iltihaplanmalarına sindirime iyi geldiğini ayrıca kadınların süt ile kaynatılmış civanperçeminin olduğu bir küvete girerse rahimdeki tüm hastalıkları tedavi etmek için kullanıldığı kaydedilmiştir.

Trigonosciadium intermedium Freyn & Sint. ex Sint' in yoğun kullanımı bulunmaktadır. Nesli tehlike altında olduğunu bu yoğun kullanım taksonu önemli derecede tehdit ettiği gözlemlenmiştir.

Achillea schisckini Sosn taksonunun kullanımı diğer takson kadar yaygın olmadığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle düşük riskli tehlike altındadır.

4. SONUÇ

Bu çalışma, Bitlis ilinin Güroymak ilçesinde belirlenen ve etnobotanik potansiyeli yüksek olan 29 köyde gerçekleştirildi. Çoğunluğu kırsalda yaşayan ve genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplam 120 kaynak kişi ile görüşüldü. Çalışma sonucunda 35 familya ve 69 cinse ait 92 taksonun etnobotanik amaçlı kullanıldığı tespiti yapılmıştır.

Kaynak kişi görüşmeleri, arazi çalışmaları, yapılan gözlemler ile elde edilen bulgular neticesinde çalışmamızda şu sonuçları çıkarabiliriz;

- Güroymak yöresinde yenen yabani bitkiler daha çok tarım alanları ile çevresinde toplanmaktadır. Tıbbi ve besin amaçlı kullanılan bitkiler çoğunluğu ilkbaharda yöre erkek, kadın ve çocukları tarafından toplanmaktadır.
- Güroymak yöresinde yenen yabani bitkilerin en çok kullanım şekli çiğ olarak tüketim ve yemek yapımında kullanılmasıdır.
- Güroymak yöresinde geleneksel tıbbi yöntemler ve yöresel ot yemekleri geleneği halen yaşatılmaktadır.
- Kullanılan yabani bitkilerin kültüre alınma çalışmalarına biran önce başlanmalıdır.
- Çalışmamızda yeni neslin yabani bitkilerin kullanımı konusunda ilgisiz olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla belki binler yıllık süreçte belki bedel ödenerek olgunlaşan etnobotanik bilgilerin kayıt alınması oldukça değerlidir.
- Bu tür çalışmalar kültürel ve bilimsel açıdan oldukça önemlidir. Bölgede daha önce yapılan çalışmalar bize ilham olduğu gibi çalışmamızda gelecek çalışmalara ilham olacaktır.

5. KAYNAKLAR

- [1] Güner A, Aslan S, Ekim T, Vural M, Babaç MT, (Editörler) 2012. Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler) (<https://www.bizimbitkiler.org.tr/>), Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları derneği Yayını, İstanbul.
- [2] Tutin GT, Burges NA, Chater AO, Edmondson JR, Heywood VH, Moore DM, Valentine DH, Walters SM, Webb DA, 1964-1980. Flora Europaea. Cambridge Univ. Press. Vol. I-V.
- [3] Erik S, Tarıkahya B, 2004. Türkiye Florası üzerine 139-163, Kebikeç insan kaynakları araştırmaları dergisi.
- [4] Koyuncu O, 2005. Geyve (Sakarya) ve çevresinin floristik ve etnobotanik açıdan incelenmesi. Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- [5] Polat R, 2010. Havran ve Burhaniye (Balıkesir) Çevresinde Tarımsal Biyoçeşitlilik ve Etnobotanik Araştırmaları. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- [6] Yeşil Y, 2007. Kürecik (Akçadağ/Malatya) Bucağında Etnobotanik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [7] Baytop T, 1999. Türkiye’de Bitkiler ile Tedavi; Geçmişte ve Bugün. 480, içinde: Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul.
- [8] Yıldırım Ş, 2004. Etnobotanik ve Türk Etnobotaniği. 175-193, içinde: Kebikeç-İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi.
- [9] Özhatay N, Koyuncu M, Atay S, Byfield A, 1997. Türkiye’nin Doğal Tıbbi Bitkilerinin Ticareti Hakkında Bir Çalışma, Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- [10] Asil E, Şar S, 1984. Mezopotamya Uygarlıklarında Eczacılık. 6 (3):74-77, içinde: Ankara Eczacı Odası Bülteni.
- [11] Sezik E, 1991. Türkiye’de halk ilacı araştırmaları ve önemi, IX. Bitkisel ilaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiriler, Eskişehir.
- [12] Vural M, Karavelioğulları FA, Polat H, 1997. Çiçekdağı (Kırşehir) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. OT Sistemik Botanik Dergisi, 4 (1): 117–124.
- [13] Özçelik H, 1987. Akseki yöresinde doğal olarak yetişen bazı faydalı bitkilerin yerel adları ve kullanılışları. Doğa Türk Botanik Dergisi 11 (3): 316-321.

- [14] Özgökçe F, Yılmaz İ, 2003. Dye plants of east Anatolia region (Turkey). *Economic Botany*, 57 (4): 454-460.
- [15] Özgökçe F, Özçelik H, 2004. Ethnobotanical Aspects of Some Taxa in East Anatolia (Turkey). *Economic Botany*, 58 (4): 697-704.
- [16] Metin A, Çalka Ö, Behçet L, Yıldırım E, 2001. Phytodermatitis from *Ranunculus damascenus*. *Contact Dermatitis*, 44: 183.
- [17] Metin A, Çalka Ö, Akdeniz N, Behçet L, 2005. Phytodermatitis from *Ceratocephalus falcatus*. *Contact Dermatitis*, 52: 314-316.
- [18] Çalka Ö, Akdeniz N, Metin A, Behçet L, 2005. Phototoxic dermatitis due to *Chenopodium album* in a mother and son. *Contact Dermatitis*, 53: 58-60.
- [19] Karadağ S, Güler A, Şahin M, Behçet L, 2010. 32 Haftalık Gebede Deli Banotu Zehirlenmesi. 8. Ulusal Jinekoloji ve Obstetrik Kongresi, Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Dergisi, Cilt: 7 Kongre Özel sayısı. p.7 Antalya.
- [20] Çalka Ö, Akdeniz N, Özkul U, Karadağ AS, Behçet L, 2011. Irritant contact dermatitis caused by *Ranunculus kotschy* Boiss. in 6 cases. *Contact Dermatitis*, 64: 174-176.
- [21] Mükemre M, Behçet L, Çakılcıoğlu U, 2015. Survey of wild food plants for human consumption in villages of Çatak (Van-Turkey). *Indian Journal of Traditional Knowledge*, 15(2) :183-191.
- [22] Kendir G, Güvenç A, 2010. Etnobotanik ve Türkiye’de Yapılmış Etnobotanik Çalışmalara Genel Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 30(1): 49-80.
- [23] Akan H, Korkut MM, Balos MM, 2008. Arat Dağı ve Çevresinde (Birecik, Şanlıurfa) Etnobotanik Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 20 (1): 67-81.
- [24] Arık M, 2003. Korkut (Muş) İlçesi ve Köylerinin Faydalı Bitkileri. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [25] Altundağ E, 2009. Iğdır ilinin (Doğu Anadolu Bölgesi) doğal bitkilerinin halk tarafından kullanımı. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [26] Kaval İ, 2011. Geçitli (Hakkâri) Ve Çevresi’nin Etnobotanik Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [27] Demir İ, 2020a. An Ethnobotanical study of medicinal plants used in Hizan District Bitlis-Turkey. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 30(4): 732-741.
- [28] Demir İ, 2020b. A study on wild edible plants for human consumption in Hizan county of Bitlis-Turkey. *Bangladesh Journal of Plant Taxonomy*, 27(2): 377-389.

- [29] Anonim, 2021a. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Güroymak> (Erişim tarihi: 05.14.2021).
- [30] Davis PH, 1965-85. Flora of Turkey and East Aegean Islands. Vol. 1-9. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- [31] Davis PH, Mill RR, Tan K, 1988. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol.10. (supplement 1) Edinburgh. Üniv. Press, Edinburgh.
- [32] Güner A, Özhatay N, Ekim T, Başer K.H.C, 2000. Flora of Turkey and East Eagen Islands. Vol.11. (Supplement 2) Edinburgh University Pres, Edinburgh.
- [33] Anonim, 2021b. <http://www.theplantlist.org/> (Erişim tarihi: 04.03.2021).
- [34] Anonim, 2021c. <https://www.bizimbitkiler.org.tr/list.html> (Erişim tarihi: 06.06.2021).
- [35] Doğan A, 2014. Pertek (Tunceli) yöresinde etnobotanik araştırmalar. Doktora Tezi, M.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [36] Polat R, Çakıloğlu U, Satıl F, 2013. Traditionaluses of medicinal plants in Solhan (Bingöl-Turkey). Journal of Ethnopharmacology 148: 951-963.
- [37] Sargın SA, Selvi S, Akçiçek E, 2013. Alaşehir (Manisa) ve çevresinde yetişen bazı geofitlerin Etnobotanik açıdan incelenmesi. Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 29(2): 170-177.
- [38] Korkmaz E, 2018. Bahçesaray (Müküs) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri ve Dijital Ortama Aktarımı. Yüksek Lisans, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- [39] Olgun Ş, 2019. Arıcak (Elazığ) İlçesinin Etnobotanik Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bingöl.
- [40] Çiçek İ, 2019. Çermik İlçesi ve Köylerinin (Diyarbakır) Etnobotanik Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bingöl.
- [41] Yeşil Y, Çelik M, Yılmaz B, 2019. Wild edible plants in Yeşilli (Mardin-Turkey). A Multicultural Area. Journal of Ethnobiology And Ethnomedicine, 15(1): 52.
- [42] Ayaz N, 2020. Mardin İlinde Yenen Yabancı Bitkiler. Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bitlis.
- [43] Tuzlacı E, 2006. Şifa Niyetine Türkiye'nin Bitkisel Halk İlaçları. 1. Basım, Haziran.
- [44] GÜldaş N, 2009. Adıyaman ilinde etnobotanik değeri olan bazı bitkilerin kullanım alanlarının tespiti. Yüksel Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Fen bilimleri enstitüsü, Elazığ.
- [45] Doğan G, Bağcı E, 2011. Elazığ'ın bazı yerleşim alanlarında halkın geleneksel ekolojik bilgisine dayanarak kullandığı bitkiler ve etnobotanik özellikleri. Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 23(2): 77-86.

- [46] Gelse A, 2012. Adıyaman ve çevresinin etnobotanik özellikleri. Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri enstitüsü, Van.
- [47] Furkan MK, 2016. Adıyaman ilinde yetişen bazı bitkilerin etnobotanik özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [48] Özçelik H, 1992. On The Herbal Cheese From East Anatolia (Turkey). Journal of Economic Botany, New York Botanical Garden, Bronx, NY 10458.
- [49] Gümüş İ, 1994. Ağrı yöresinde yetişen bazı faydalı bitkilerin yerel adları ve kullanışları. Tr. J. Of Botan, 18: 107-112.
- [50] Öztürk A, Öztürk S, Kartal Ş, 2000. Van Otlı Peynirlerine Katılan Bitkilerin Özellikleri ve Kullanılışları. OT Sistematiik Botanik Dergisi, 7 (2):167-179.
- [51] Keskin M, Alpınar K, 2002. Kışlak (Yayladağı-Hatay) hakkında etnobotanik bir araştırma. Ot Sistematiik Botanik Dergisi, 9(2), 91-100.
- [52] Ertuğ F, 2000. An Etnobotanical Study in Central Anatolia (Turkey). Economic Botany, 54(2): 155-182.
- [53] Koçyiğit M, 2005. Yalova ilinde etnobotanik bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [54] Kılıç M, 2019. Artuklu (Mardin) Yöresinde Yetişen Bitkiler Üzerine Etnobotanik Bir Araştırma. Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- [55] Akgül A, 2008. Midyat (Mardin) Civarında Etnobotanik. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [56] Sade YB, 2014. Kâhta (Adıyaman) Merkezi ve Narince Köyünün Etnobotanik Açısından Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Haran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.
- [57] Baytop A, 1994. Türkiye' de kullanılan yabani ve yetiştirilmiş aromatik bitkiler. Doğa-Tr. J. of Phannacy, 1(2): 76–78
- [58] Koçak S, 1999. Karaman yöresinde etnobotanik bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [59] Fidan EŞ, Akan H, 2019. Tek Tek Dağları Milli Parkı (Şanlıurfa-Türkiye) Eteklerindeki Bazı Köylerde Etnobotanik Bir Çalışma. Bağbahçe Bilim Dergisi, 6(2): 64-94.
- [60] Özgökçe F, 1999. Vangölü Havzasında Yetiştirilen Bazı Otsu Bitkilerin Yakacak Olarak Değerlendirilmesi Üzerine Düşünceler. International Symposium on Protection of Natural Environment and Ehrami Karaçam, Kütahya. 784-791.

- [61] Tuzlacı E, Doğan A, 2010. Turkish Folk Medicinal Plants. IX: Ovacık (Tunceli), Marmara Pharmaceutical Journal, 14: 136-143.
- [62] Gençay A, 2007. Cizre (Şırnak)'nin etnobotanik özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen bilimleri enstitüsü, Van.
- [63] Mükemre M, 2013. Konalga, Sırmalı, Dokuzdam Köyleri (Çatak-Van) ve Çevrelerinin Etnobotanik Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.
- [64] Çakılcıoğlu U, Türkoğlu İ, Kürsat M, 2007. Harput (Elazığ) ve çevresinin etnobotanik özellikleri. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları (Daum) Dergisi, 5(2): 22-28.
- [65] Tetik F, 2011. Malatya İlinin Etnobotanik Değeri Olan Bitkileri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [66] Polat R, Satıl F, 2012. An Ethnobotanical survey of medicinal plants in Edremit Gulf (Balıkesir-Turkey). Journal of Ethnopharmacology, 39: 626-641
- [67] Arı S, 2014. Afyonkarahisar ve civarında halk tarafından kullanılan bazı bitkilerin etnobotanik özellikleri. Doktora tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- [68] Evren H, 1991. Elazığ yöresinden toplanmış Fabaceae ve Asteraceae familyalarına ait tıbbi ve endüstriyel bitkiler. Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu, Elazığ.
- [69] Öztürk M, Özçelik H, 1991. Doğu Anadolu'nun faydalı bitkileri. Semih Ofset Basım Tesisleri, Ankara.
- [70] Fujita T, Sezik E, Tabata M, Yeşilada E, Honda G, Takeda Y, Tanaka T, Takaishi Y, 1995. Traditional folk medicine in Turkey. VII. folk medicine in middle and west Black sea regions, Economic Botany, 49(4) : 406-422.
- [71] Tugay O, Ertuğrul K, Yıldıztugay E, 2004. Başarakavak (Konya) Kasabası Etnobotanik Alan Araştırması. Tüba Kültür Envanteri Dergisi, 4: 245-256.
- [72] Tabata M, Sezik E, Honda G, Yesilada E, Fukui H, Goto K, Ikeshiro Y, 1994. Traditional medicine in Turkey. III. Folk medicine in East Anatolia; Van and Bitlis provinces. Int. J. Pharmacog, 32: 3-12.
- [73] Sezik E, Yeşilada E, Tabata M, Honda G, Takaishi Y, Fujita T, Tanaka T, Takeda Y, 1997. Traditional medicine in Turkey VIII. folk medicine in East Anatolia; Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır. Provinces Economic Botany, 51(3): 195-211.

- [74] Altan Y, Uğurlu E, Gücel S, 1999. Şenkaya (Erzurum) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. I. International Symposium on Protection a Naturel Environment and Ehrami Karaçam, Kütahya, 132–139.
- [75] Yeşilada E, Sezik E, Honda G, Takaishi Y, Takeda Y, Tanaka T 1999. Traditional medicine in Turkey IX: folk medicine in north-west Anatolia. Journal of Ethnopharmacology, 64: 195-210.
- [76] Özgen U, Kaya Y, Maksut C, 2004. Etnobotanical studies in the villages of the district of Ilıca (Erzurum) Turkey. Economic Botany, 58(4): 691-696.
- [77] Cansaran A, Kaya FÖ, 2010. Contributions of the ethnobotanical investigation carried out in Amasya district of Turkey (Amasya-Center, Bağlarüstü, Boğaköy and Vermiş villages; Yassıçal and Ziyaret towns). Biological Diversity and Conservation, 3(2): 97-116.
- [78] Balos MM, 2007. Zeytinbahçe ile Akarçay arasında kalan (birecik) bölgesinin florası ve etnobotanik özellikleri. Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü.
- [79] Melikoğlu G, Kurtoğlu S, Kültür İ, 2015. Türkiye’de astım tedavisinde geleneksel olarak kullanılan bitkiler. Marmara Pharmaceutical Journal, 19: 1-11.
- [80] Sezik E, Yeşilada E, Honda G, Takaishi Y, Takeda Y, Tanaka T, 2001. Traditional medicine in Turkey X. Folk medicine in Central Anatolia. Journal of Ethnopharmacology, 75: 95-115.
- [81] Kızılarıslan Ç, 2008. İzmit körfezi’ in güney kesiminde etnobotanik bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [82] Tonbul S, Altan Y, 1989. Elazığ Yöresinde Halkın Çeşitli Amaçlar için Yararlandığı Bazı Bitkiler. Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler), 3 (2): 267-278.
- [83] Metin A, 2009. Mut ve çevresinde (Mersin) yetişen bitkilerin etnobotanik özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü, Konya.
- [84] Tetik F, Civelek S, Çakılcıoğlu U, 2013. Traditionaluses of somemedicinal plants in Malatya (Turkey). Journal of Ethnopharmacology, 146: 331-346.
- [85] Deniz L, Serteser A, Kargıoğlu M, 2010. Uşak Üniversitesi ve yakın çevresindeki bazı bitkilerin mahalli adları ve etnobotanik özellikleri. AKÜ Fen Bilimleri Dergisi, 1: 57-72.
- [86] Çakılcıoğlu U, Türkoğlu I, 2010. An ethnobotanical survey of medicinal plants in Sivrice (Elazığ-Turkey). Journal of Ethnopharmacology, 132: 165-175.
- [87] Türkoğlu Ş, Civelek S, Kürşat M, 2006 Gözeli ve kavak ovalarında (Elazığ) etnobotanik bir araştırma. 18. Ulusal Biyoloji Kongresi, Aydın.

- [88] Deniz L, 2008. Uşak Üniversitesi 1 Eylül Kampüsü (Uşak) florası ve etnobotanik açıdan değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [89] Doğan A, Tuzlacı E, 2015. Wild edible plants of Pertek (Tunceli-Turkey). Marmara Pharmaceutical Journal, 19: 126-135.
- [90] Yapıcı Ü, Hoşgören H, Saya Ö, 2009. Kurtalan (Siirt) ilçesinin etnobotanik özellikleri. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 12: 191-196.
- [91] Güneş F, Özhatay N, 2011. An ethnobotanical study from Kars (Eastern) Turkey. Biological Diversity And Conservation, 4(1): 30-41.
- [92] Şenkardeş İ, 2014. Nevşehir' in güney ilçelerinde (Acıgöl, Derinkuyu, Gülşehir, Nevşehir-Merkez, Ürgüp) etnobotanik araştırmalar. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [93] Yeşilada E, Honda G, Sezik E, Tabata M, Fujita T, Tanaka T, Takeda Y, Takaishi Y (1995) Traditional medicine in Turkey V. folk medicine in the inner Taurus mountains. Journal of Ethnopharmacology, 46: 133–152.
- [94] Tuzlacı E, 2011. Türkiye'nin Yabani Besin Bitkileri ve Ot Yemekleri. Alfa Yayınları.
- [95] Özçelik H, Ay G, Öztürk M, 1990. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ekonomik yönden önemli bazı bitkileri. X.Ulusal Biyoloji Kongresi, Bildirileri, Erzurum, s. 1-10.
- [96] Türkoğlu İ, 2000. Elazığ ilindeki etnobotanik değeri olan taksonların araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [97] Duran A, Satıl F, Tümen G, 2001. Balıkesir yöresinde yabani meyveler ve etnobotanik özellikleri. OT Sistemik Botanik Dergisi, 8(1): 87-94.
- [98] Satıl F, Akçiçek E, Selvi S, 2008. Madra dağı (Balıkesir/İzmir) ve çevresinde etnobotanik bir çalışma. Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi, 1(1): 31-36.
- [99] Çömlekçioğlu N, Karaman Ş, 2008. Kahramanmaraş şehir merkezindeki aktarlarda bulunan tıbbi bitkiler. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 11(1): 23-32.
- [100] Sıralı R, Deveci M, 2002. Bal arısı (Apis mellifera L.) için önemli olan bitkilerin Trakya bölgesinde incelenmesi. Uludağ Arıcılık Dergisi, 2(1):17-26.
- [101] Karakurt E, 2014. Kelkit (Gümüşhane) ilçesinin etnobotanik özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.

- [102] Şenkardeş İ, Tuzlacı E, 2014. Some ethnobotanical notes from Gündoğmuş district (Antalya/Turkey). *Journal of Marmara University Institute of Health Sciences*, 4(2): 63-75.
- [103] Öztürk M, Özçelik H, 1991. Doğu Anadolu'nun faydalı bitkileri. Semih Ofset Basım Tesisleri, Ankara.
- [104] Pieroni A, Quave C, 2005. Traditional pharmacopoeias and medicines among Albanians and Italians in Southern Italy: A comparison. *Journal of Ethnopharmacology*, 101: 258–270.
- [105] Akan H, Balos MM, Tel AZ, 2013. Birecik (Şanlıurfa) yöresindeki bazı baklagil bitkilerin etnobotanik özellikleri. *Adıyaman Üniversitesi Tarımsal Araştırma ve Uygulama Merkezi Uluslararası Dergisi*, 1 (1): 31-39.
- [106] Kızıl S, Tonçer Ö, 2014. Diyarbakır ve Çevresinden Doğadan Toplanarak Tüketilen Bitkiler. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sempozyumu, 23-25 Eylül, Yalova.
- [107] Honda G, Yeşilada E, Tabata M, Sezik E, Fujita T, Takeda Y, Takaishi Y, Tanaka T, 1996. Traditional medicine in Turkey VI. folk medicine in west Anatolia: Afyon, Kütahya, Denizli, Muğla, Aydın provinces. *Journal of Ethnopharmacology*, 53: 75-87.
- [108] Bağcı Y, 2000. Aladağlar (Yahyalı-Kayseri) ve çevresinin etnobotanik özellikleri. *OT Sistematik Botanik Dergisi*, 7(1): 89–94.
- [109] Çakılcıoğlu U, Türkoğlu İ, Kürsat M, 2007. Harput (Elazığ) ve çevresinin etnobotanik özellikleri. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları (Daum) Dergisi*, 5(2): 22-28.
- [110] Gürhan G, Ezer N, 2004. Halk arasında hemoroit tedavisinde kullanılan bitkiler-I. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 24(1): 37-55.
- [111] Kırbağ S, Kürsat M, Zengin KF, 2005. Elazığ'da tıbbi amaçlar için kullanılan bazı bitki ekstraktlarının antimikrobiyal aktiviteleri. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 168-171.
- [112] Özkan GA, Koyuncu M, 2005. Traditional medicinal plants used in Pınarbası area (Kayseri-Turkey). *Turkish J. Pharm. Sci*, 2(2): 63-82.
- [113] Öztürk M, Dinç M, 2005. Nizip (Aksaray) bölgesinin etnobotanik özellikleri. *OT Sistematik Botanik Dergisi*, 12(1): 93-102.
- [114] Oral DÇ, 2007. Konya ilinde kullanılan halk ilaçları üzerinde etnobotanik araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [115] Bakır SY, 2014. Kâhta (Adıyaman) merkezi ve narince köyünün etnobotanik açıdan araştırılması. Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.

- [116] Tuzlacı E, 1985. Türkiye’de bitkilerin yöresel kullanışları (I). J.Pharm. Univ. Mar, 1(1-2): 101-106.
- [117] Şimşek I, Aytekin F, Yeşilada E, Yıldırım Ş, 2002. Anadolu’da halk arasında bitkilerin kullanım amaçları üzerinde etnobotanik bir çalışma. 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Eskişehir, s. 434–457.
- [118] Yıldırım S, Terzioğlu Ö, Özgökçe F, Türközü D, 2008. Etnobotanical and Pharmacological uses of some plants in the districts of Karpuzalan and Adıgüzel (VanTurkey). Journal of Animal and Veterinary Advances, 7(7): 873-878.
- [119] Yüzbaşıoğlu E, 2010. Reşadiye (A6, Tokat, Türkiye) ve çevresinin etnobotaniği. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [120] Kocabaş YZ, Gedik O, 2016. Kahramanmaraş İl Merkezi Semt Pazarlarında Satılan Bitkiler Hakkında Etnobotanik Araştırmalar, 6(4): 41-50.
- [121] Sayar A, Güvensen A, Özdemir F, Öztürk M, 1995. Muğla (Türkiye) ilindeki türlerin etnobotanik özellikleri. OT Sistemik Botanik Dergisi, 2(1): 151–160.
- [122] Işık S, Gönüz A, Arslan Ü, Öztürk M, 1995. Afyon (Türkiye) ilindeki Bazı Türlerin Etnobotanik Özellikleri. Ot Sistemik Botanik Dergisi, 2 (1), 161-166.
- [123] Bulut Y, 2006. Manavgat (Antalya) yöresinin faydalı bitkileri. Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- [124] Ezer N, Arısan Ö, 2006. Folk medicine in Merzifon (Amasya, Turkey). Turk. J. Bot, 30: 223-232.
- [125] Karaca A, 2008. Aydın yöresinde bal arılarının (*Apis mellifera* L.) yararlanabileceği bitkiler ve bazı özellikleri. ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 5(2): 39-66.
- [126] Vural G, 2008. Honaz dağı ve çevresindeki bazı doğal bitkilerin etnobotanik özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [127] Özçelik H, Balabanlı C, 2005. Burdur ilinin tıbbi ve aromatik bitkileri. I.Burdur Sempozyumu, Burdur, s. 1127-1136.
- [128] Çimen OD, 2007. Konya ilinde kullanılan halk ilaçları üzerinde etnobotanik araştırmalar. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [129] Şahin YS. 2014. Gaziantep ili aktarlarında satılan bitkiler ve etnobotanik özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- [130] Doğan Y, Başlar S, Ay G, Mert HH, 2004. The use of wild edible plants in Western and Central Anatolia (Turkey). Economic Botany, 58(4): 684-690.

- [131] Ayanoğlu F, Mert A, Kaya DA, 1999. Hatay yöresinde halk arasında kullanılan bazı önemli tıbbi ve kokulu bitkilerin tespiti ve toplanması. Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 4(1-2): 101-116.
- [132] Satıl F, Akçiçek E, Selvi S, 2008. Madra dağı (Balıkesir/İzmir) ve çevresinde etnobotanik bir çalışma. Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi, 1(1): 31-36.
- [133] Altay V, Karahan V, 2012. Tayfur Sökmen Kampüsü (Antakya-Hatay) ve çevresinde bulunan bitkiler üzerine etnobotanik bir araştırma. Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 2(7): 13-28.
- [134] Dölarslan M, Gül E, 2012. Çankırı-Yapraklı Hazım Dağı Tabiat Parkı'nın doğal süs bitkileri ve toprak özellikleri. Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi, 5(2): 76-80.
- [135] Deniz L, Serteser A, Kargioğlu M, 2010. Uşak Üniversitesi ve yakın çevresindeki bazı bitkilerin mahalli adları ve etnobotanik özellikleri. AKÜ Fen Bilimleri Dergisi, 1: 57-72.
- [136] Behçet L, Arık M, 2013. An ethnobotanical investigation in East Anatolia (Turkey). Tr. J. Nature Sci, 2(1): 1-14.
- [137] Elçi B, Erik S, 2006. Gündül (Ankara) ve çevresinin etnobotanik özellikleri. Hacettepe Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Dergisi, 26(2): 57-64.
- [138] Duran A, 1998. Akseki (Antalya) ilçesindeki bazı bitkilerin yerel adları ve etnobotanik özellikleri. OT Sistematik Botanik Dergisi, 5(1): 77-92.
- [139] Korkut M, 2006. Arat dağı florası ve etnobotanik özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.
- [140] Özgen U, Kaya Y, Houghton P, 2012. Folk medicines in the villages of Ilıca district (Erzurum, Turkey). Turkish Journal of Biology, 36: 93-106.
- [141] Han Mİ, 2012. Kadışehri (Yozgat) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [142] Şimşek İ, Aytekin F, Yeşilada E, Yıldırım Ş, 2001. Ankara Gölbaşı'nda yabani bitkilerin kullanılış amaçları ve şekilleri üzerinde bir araştırma. OT Sistematik Botanik Dergisi, 8 (5): 15-120.
- [143] Ecevit GG, Özhatay N, 2006. An ethnobotanical study in Çatalca (European Part of İstanbul) II. Turkish J Pharm Sci, 3(2): 73-89.
- [144] Bulut G, 2011. Folk medicinal plants of Silivri (İstanbul, Turkey). Marmara Pharm J, 15: 25-29.
- [145] Kültür Ş, 2007. Medicinal plants used in Kırklareli province (Turkey). Journal of Ethnopharmacology, 111: 341-364.

- [146] Sarper F, Akaydın G, Şimşek I, Yeşilada E, 2009. An ethnobotanical fieldsurvey in the Haymana district of Ankara province in Turkey. Turk J. Biol, 33: 79-88.
- [147] Ezer N, Avcı K, 2004. Çerkes (Çankırı) yöresinde kullanılan halk ilaçları. Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi, 24(2): 67-80.
- [148] Özüdoğru B, Akaydın G, Erik S, Yesilada E, 2011. Inferences from an ethnobotanical field expedition in the selected locations of Sivas and Yozgat provinces (Turkey). J Ethnopharmacol, 137: 85-98.
- [149] Kazan D, 2007. Ortaca (Muğla) ilçesinin etnobotaniği. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- [150] Abay G, Kılıç A, 2001. Pürenbeleni ve Yanıktepe (Mersin) yörelerindeki bazı bitkilerin yöresel adları ve etnobotanik özellikleri. OT Sistemik Botanik Dergisi, 8(2): 97-104.
- [151] Yıldırım Ş, 1991. Munzur Dağlarının Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri. Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu, Ankara, 83-102.
- [152] Eşen B, 2008. Aydınlar köyü ve çevresinin (Erdemli/Mersin) etnobotanik özellikleri. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü.
- [153] Tümen G, 1989. Labiatae family as medicinal plants from Balıkesir district in Turkey. Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakülteleri Dergisi, 4(2):7-12.
- [154] Altundağ E, Öztürk, M, 2011. Ethnomedicinal studies on the plant resources of east Anatolia, Turkey. Procedia Soc Behav Sci, 19: 756-77.
- [155] Erol MK, 1995. Eğirdir (Isparta) yöresinin geleneksel halk ilacı olarak kullanılan bitkileri. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- [156] Kıran Ö, 2006. Kozan yöresi florasındaki tıbbi bitkiler ve bunların halk tıbbında kullanılışı. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- [157] Yıldız G, Yüksek T, Sekeroğlu N, 2010. Rize ili orman ve kıyı köylülerinin kalkındırılmasında tıbbi ve aromatik bitkilerin önemi. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Artvin, 3: 1176-1186.
- [158] Koca DA, Yıldırım Ş, 2010. Ethnobotanical properties of the Akçakoca district in Düzce. Hacettepe Journal of Biology and Chemistry, 38(1): 63-69.
- [159] Eksik C, 2020. Mardin İli Artuklu, Ömerli Ve Yeşilli İlçelerinin Bazı Köylerinde Etnobotanik Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.

6. EKLER

6.1. Kaynak Kişiler Listesi

No	Adı Soyadı	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim	Yerleşim Yeri
1	Gülccemal ÖZER	K	60	Ev Hanımı	Okumamış	Süt Deresi GÜROYMAK
2	Fesihe ÖZER	K	45	Ev Hanımı	Okumamış	Süt Deresi GÜROYMAK
3	Bedia ÇETİN	K	60	Ev Hanımı	Okumamış	Süt Deresi GÜROYMAK
4	Adile ARITÜRK	K	50	Ev Hanımı	İlkokul	Süt Deresi GÜROYMAK
5	Kamran ÖZER	E	46	Çiftçi	Ortaokul	Süt Deresi GÜROYMAK
6	Servet ARITÜRK	E	56	Çiftçi	Ortaokul	Süt Deresi GÜROYMAK
7	Nedim ŞENDÖL	E	62	Hayvancılık	Okumamış	Süt Deresi GÜROYMAK
8	Bayram AYLÜÇTARHAN	E	48	Hayvancılık	İlkokul	Süt Deresi GÜROYMAK
9	Refik GÜNAYDIN	E	57	Çiftçi	Okumamış	Süt Deresi GÜROYMAK
10	Abdulbari ŞENDÖL	E	52	Servisçi	İlkokul	Süt Deresi GÜROYMAK
11	Naif AKIN	E	50	Hayvancılık	Ortaokul	Budaklı GÜROYMAK
12	Muzaffer ERBAY	E	54	Çiftçi	İlkokul	Budaklı GÜROYMAK
13	Necdet TAŞ	E	56	Çiftçi	Okumamış	Budaklı GÜROYMAK
14	Şirin KURTULMUŞ	E	47	Çiftçi	İlkokul	Budaklı GÜROYMAK
15	Gülemir KURTULMUŞ	E	32	Serbest Meslek	Ortaokul	Budaklı GÜROYMAK
16	Selma ÖZCAN	K	40	Ev Hanımı	Okumamış	Budaklı GÜROYMAK
17	Fatma ÖZCAN	K	53	Ev Hanımı	Okumamış	Budaklı GÜROYMAK
18	Selbinaz ALTUNCU	K	50	Ev Hanımı	İlkokul	Gedikpınar GÜROYMAK
19	Sabhedin ALTUNCU	E	55	Hayvancılık	Ortaokul	Gedikpınar GÜROYMAK
20	Maşallah ULUBEY	E	50	Servisçi	Ortaokul	Gedikpınar GÜROYMAK
21	Nureddin ULUBEY	E	59	Muhtar	Ortaokul	Gedikpınar GÜROYMAK
22	Özgür KIZILKAYA	E	35	Serbest Meslek	Lise	Güzelli GÜROYMAK
23	Cevdet KIZILKAYA	E	40	Çiftçi	Lise	Güzelli GÜROYMAK
24	Ferhat KIZILKAYA	E	44	Serbest Meslek	İlkokul	Güzelli GÜROYMAK

6.1. Kaynak Kişiler Listesi (Devamı)

No	Adı Soyadı	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim	Yerleşim Yeri
25	İsmet YAKIN	E	53	Çiftçi	Okumamış	Güzelli GÜROYMAK
26	Abdulmenav ULUÇ	E	40	Hayvancılık	Ortaokul	Güzelli GÜROYMAK
27	Mehmet KIZILKAYA	E	70	Çiftçi	Okumamış	Güzelli GÜROMAK
28	Bişar YOLDAŞ	E	46	Hayvancılık	İlkokul	Güzelli GÜROYMAK
29	Salih ALDEMİR	E	60	Çiftçi	Okumamış	Yemişveren GÜROYMAK
30	Abdülbaki SURETLİ	E	58	Çiftçi	İlkokul	Yemişveren GÜROYMAK
31	Mehmet SURETLİ	E	37	Çiftçi	Ortaokul	Yemişveren GÜROYMAK
32	Halis KÜÇÜKDAĞ	E	61	Avcı	Okumamış	Yemişveren GÜROYMAK
33	Hamit SURETLİ	E	55	Hayvancılık	İlkokul	Yemişveren GÜROYMAK
34	Halil SURETLİ	E	38	Çiftçi	Ortaokul	Yemişveren GÜROYMAK
35	Raşit KATILMIŞ	E	43	Çiftçi	İlkokul	Çayarası GÜROYMAK
36	Musa BAŞAK	E	48	Bahçıvan	Ortaokul	Çayarası GÜROYMAK
37	Abdülbaki KIRGIZ	E	56	Hayvancılık	Okumamış	Çayarası GÜROYMAK
38	Mahmut AKKURT	E	54	Hayvancılık	Ortaokul	Çayarası GÜROYMAK
39	Barış SOYALAN	E	35	Korucu	Lise	Güncırı GÜROYMAK
40	Sıraceddin GÖK	E	56	Çiftçi	İlkokul	Güncırı GÜROYMAK
41	Aydın GÖK	E	60	Çiftçi	Okumamış	Güncırı GÜROYMAK
42	Şakir GÖK	E	38	Minibüscü	Lise	Güncırı GÜROYMAK
43	Ersel ÇALIŞIR	E	34	Korucu	Lise	Güncırı GÜROYMAK
44	Fevziye BOZKURT	K	57	Ev Hanımı	Okumamış	Güncırı GÜROYMAK
45	Siti SEZEK	K	65	Ev Hanımı	Okumamış	Güncırı GÜROYMAK
46	Hapsi ERBİÇER	K	66	Ev Hanımı	Okumamış	Güncırı GÜROYMAK
47	Sedat ÖZTÜRK	E	42	Korucu	Lise	Yamaçköy GÜROYMAK
48	Bülent YOBAŞ	E	48	Şoför	Ortaokul	Yamaçköy GÜROYMAK

6.1. Kaynak Kişiler Listesi (Devamı)

No	Adı Soyadı	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim	Yerleşim Yeri
49	Nazım KURT	E	41	Çiftçi	Ortaokul	Yamaçköy GÜROYMAK
50	Fikret BELEK	E	44	Çiftçi	İlkokul	Yamaçköy GÜROYMAK
51	Alican YAMAN	E	39	Çiftçi	Ortaokul	Yamaçköy GÜROYMAK
52	Yakup YARICI	E	42	Hayvancılık	İlkokul	Yamaçköy GÜROYMAK
53	Ahmet TAHA	E	65	Çiftçi	Okumamış	Yayladere GÜROYMAK
54	Murazettin TAHA	E	60	Çiftçi	İlkokul	Yayladere GÜROYMAK
55	Kazım SÜNGÜR	E	75	Çiftçi	Okumamış	Yayladere GÜROYMAK
56	Hanife KARABULUT	K	70	Ev Hanımı	Okumamış	Yayladere GÜROYMAK
57	Fatma KILIÇ	K	71	Ev Hanımı	Okumamış	Yayladere GÜROYMAK
58	Fadıl KILIÇ	E	51	Arıcılık	Okumamış	Yayladere GÜROYMAK
59	Mehmet KILIÇ	E	48	Arıcılık	İlkokul	Yayladere GÜROYMAK
60	Halis KIZILTAŞ	E	65	Tüccar	Lisans	Taşüstü GÜROYMAK
61	Muhlis KIZILLTAŞ	E	40	Memur	Lisans	Taşüstü GÜROYMAK
62	Harun GÖKTAŞ	E	30	Öğretmen	Lisans	Taşüstü GÜROYMAK
63	Kamile KIZILTAŞ	K	58	Ev Hanımı	Okumamış	Taşüstü GÜROYMAK
64	Perinas KÖPRÜ	K	52	Ev Hanımı	İlkokul	Taşüstü GÜROYMAK
65	Seythan SEVİNÇ	E	41	Minibüsçü	Ortaokul	Çıtak GÜROYMAK
66	Ümit SEVİNÇ	E	30	Çiftçi	Lise	Çıtak GÜROYMAK
67	Ferit KÖRMAN	E	34	İnşaat Ustası	İlkokul	Çıtak GÜROYMAK
68	Muhlis CAF	E	59	Çiftçi	İlkokul	Üzümlüveren GÜROYMAK
69	Zeynep ÖZKAN	K	28	El Sanatları	Ön Lisans	Üzümlüveren GÜROYMAK
70	Yaşar CAF	E	54	Petrolcü	İlkokul	Üzümlüveren GÜROYMAK
71	Lezgin BAYKARA	E	55	Ev Hanımı	Okumamış	Oduncular GÜROYMAK
72	LalihanBAYKARA	K	52	Ev Hanımı	Okumamış	Oduncular GÜROYMAK

6.1. Kaynak Kişiler Listesi (Devamı)

No	Adı Soyadı	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim	Yerleşim Yeri
73	MusaBAYKARA	E	53	Çiftçi	Okumamış	Oduncular GÜROYMAK
74	Derya BAYKARA	K	39	Ev Hanımı	Lisans	Oduncular GÜROYMAK
75	Veysi DİNÇ	E	52	Tüccar	İlkokul	Saklı GÜROYMAK
76	Yüstra DİNÇ	K	41	Ev Hanımı	İlkokul	Saklı GÜROYMAK
77	Arif SİRİ	E	62	İnşaat Ustası	Okumamış	Saklı GÜROYMAK
78	H.Murat SİRİ	E	75	Çiftçi	Okumamış	Saklı GÜROYMAK
79	Nazan ÜNAL	K	42	Ev Hanımı	Ön Lisans	Cevizyatağı GÜROYMAK
80	Cüneyt BATUR	E	48	Çiftçi	İlkokul	Cevizyatağı GÜROYMAK
81	Halime YAVUZ	K	48	Ev Hanımı	Ortaokul	Kavunlu GÜROYMAK
82	Nihat YAVUZ	E	61	Tüccar	İlkokul	Kavunlu GÜROYMAK
83	Emrah ÇAVUNMİRZA	E	32	Çiftçi	Ortaokul	Kaleli GÜROYMAK
84	Elif ÇAVUNMİRZA	K	27	Öğretmen	Lisans	Kaleli GÜROYMAK
85	İsmail ULUBAY	E	61	Çiftçi	İlkokul	Aşağı Kolbaşı GÜROYMAK
86	Mezher EFE	E	82	Çiftçi	Okumamış	Aşağı Kolbaşı GÜROYMAK
87	Mehmet Sani ÖZDEMİR	E	45	Öğretmen	Lisans	Yazıkonak GÜROYMAK
88	Mesut ÖZDEMİR	E	30	Çiftçi	Lise	Yazıkonak GÜROYMAK
89	Veysel ÜNAL	E	35	Servisçi	Lise	Tahtalı GÜROYMAK
90	Veysi ÜNAL	E	59	Çiftçi	İlkokul	Tahtalı GÜROYMAK
91	Emrah ACAR	E	28	Hayvancılık	Lise	Tahtalı GÜROYMAK
92	Sinan SULAN	E	41	Çiftçi	İlkokul	Özkavak GÜROYMAK
93	Abdullah SULAN	E	40	Öğretmen	Lisans	Özkavak GÜROYMAK
94	Merve SORDABAK	K	32	Ev Hanımı	Ön Lisans	Özkavak GÜROYMAK
95	Güler KIZILTAŞ	K	53	Ev Hanımı	Okumamış	Değirmenköy GÜROYMAK
96	Miyaser BARUT	K	65	Ev Hanımı	Okumamış	Değirmenköy GÜROYMAK

6.1. Kaynak Kişiler Listesi (Devamı)

No	Adı Soyadı	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim	Yerleşim Yeri
97	Kıymet GEZER	K	59	Ev Hanımı	İlkokul	Değirmenköy GÜROYMAK
98	Naide SÖZÜÇEN	K	62	Ev Hanımı	Okumamış	Değirmenköy GÜROYMAK
99	Vasfiye CAN	K	65	Çiftçi	Okumamış	Değirmenköy GÜROYMAK
100	Nedim KARDAŞ	E	42	Çiftçi	Ön Lisans	Değirmenköy GÜROYMAK
101	Ecvet DEMİR	E	53	Servisçi	İlkokul	Değirmenköy GÜROYMAK
102	Ahmet AŞAN	E	62	Çiftçi	İlkokul	Değirmenköy GÜROYMAK
103	Cemal EDİZER	E	55	Çiftçi	Okumamış	Kekliktepe GÜROYMAK
104	Mikail EDİZER	E	60	Çiftçi	İlkokul	Kekliktepe GÜROYMAK
105	Neziye EDİZER	K	53	Ev Hanımı	Okumamış	Kekliktepe GÜROYMAK
106	Serkan KILIÇ	E	29	Hayvancılık	Lise	Yukarı Kolbaşı GÜROYMAK
107	Keriman KILIÇ	K	45	Ev Hanımı	İlkokul	Yukarı Kolbaşı GÜROYMAK
108	Miyeser CAN	K	39	Ev Hanımı	İlkokul	Yukarı Kolbaşı GÜROYMAK
109	Filiz YAĞA	K	65	Ev Hanımı	İlkokul	İstasyon GÜROYMAK
110	Aysema BOZ	K	70	Ev Hanımı	Okumamış	İstasyon GÜROYMAK
111	Kürşat BOZ	E	55	Çiftçi	İlkokul	İstasyon GÜROYMAK
112	İsmail ERDOĞDU	E	61	Hayvancılık	Ortaokul	Arpacık GÜROYMAK
113	Habibe ERDOĞDU	K	51	Ev Hanımı	Okumamış	Arpacık GÜROYMAK
114	YunusYAMAN	E	57	Çiftçi	İlkokul	Arpacık GÜROYMAK
115	Faruk SEVER	E	38	Memur	Lise	Kuştaşı GÜROYMAK
116	Asiye KURTULUŞ	K	74	Ev Hanımı	Okumamış	Kuştaşı GÜROYMAK
117	Halil KURTULUŞ	E	63	Çiftçi	Okumamış	Kuştaşı GÜROYMAK
118	Haydar ÖZER	E	48	İnşaat Ustası	İlkokul	Çallı GÜROYMAK
119	Kıymet ÖZER	K	54	Ev Hanımı	Okumamış	Çallı GÜROYMAK
120	Muhammet OZGÜN	E	39	Memur	Lise	Çallı GÜROYMAK

ÖZGEÇMİŞ

■■■■ yılında ■■■■■ ilçesinde doğdum. İlköğretim ve Ortaokulu ■■■■■ İlköğretim Okulu'nda, liseyi ■■■■■ Anadolu Lisesi'nde tamamladım. ■■■■■ yılında kazandığım ■■■■■ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fen Bilimleri Öğretmenliği'nden ■■■■■ yılında mezun oldum. ■■■■■ da ■■■■■ Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladım.

Ümit DEMİR

